

Sultanov X.E.

AKADEMIK RANGTASVIR

darslik

**70111201 – Tasviriy san’at va amaliy bezak san’ati
mutaxassisligi bo’yicha 1-kurs magistratura ta’lim yo‘nalishi
talabalari uchun mo’ljallangan**

**TOSHKENT-2023
«Zebo Prints»**

Sultanov X.E. / Akademik rangtasvir / Darslik – Toshkent «Zebo Prints»,
2023. - 284 bet

70111201 – Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati mutaxassisligi
bo'yicha 1-kurs magistratura ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan

ISBN

© Sultanov X.E., 2023

©«Zebo Prints», 2023

Annotatsiya

“Akademik rangtasvir” nomlangan darslik pedagogika Oliy ta’lim muassasalarining 70111201 – Tasviriy san’at va amaliy bezak san’ati mutaxassisligi bo’yicha magistratura ta’lim yo’nalishi 1-2 - kurs talabalari uchun tuzilgan o’quv dasturi asosida yozilgan. Ushbu darslik magistrantlarning akademik rangtasvir ishlash kursi bo’yicha nazariy va amaliy bilimlarga ega bo’lishiga ko’maklashish maqsadida yaratilgan.

Darslikda berilgan ko’rsatmalardan foydalanish uchun o’quv vazifalarga qo’yiladigan talablar batafsil ifodalangan, akademik rangtasvir bo’yicha o’quv dasturini sinchiklab o’rganish bilan birga olib borilganda nisbatan yaxshi natijalarga erishish mumkin. Ayniqsa bu mustaqil vazifalar bajarishda juda qo’l keladi.

Darslikda rangtasirga tegishli Yevropalik mualliflar kitoblaridagi materiallardan unumli foydalanilgan hamda xorijiy rangtasvir ustalari tajribasi bo’yicha vazifalar kiritilgan.

Аннотация

Учебник «Академическая живопись» написан на основе образовательной программы для студентов 1-2 курсов педагогического вуза 70111201 - специальность изобразительное и декоративно-прикладное искусство. Учебник призван помочь студентам получить теоретические и практические знания по курсу академической живописи.

Чтобы использовать инструкции, данные в учебнике, требования к учебным заданиям детализированы, и относительно хорошие результаты могут быть достигнуты при их выполнении в сочетании с тщательным изучением академической программы живописи. Это особенно полезно при выполнении самостоятельных задач.

В учебнике хорошо использованы материалы книг европейских авторов, посвященные живописи, и включены задания, основанные на опыте зарубежных живописцев.

Annotation

The textbook "Academic Painting" was written on the basis of an educational program for students of 1-2 courses of a pedagogical university 70111201 - specialty fine and decorative arts. The textbook is designed to help students gain theoretical and practical knowledge in the course of academic painting.

In order to use the instructions given in the textbook, the study requirements are detailed and relatively good results can be achieved when combined with a thorough study of the academic painting curriculum. This is especially useful when performing independent tasks.

The textbook makes good use of materials from books by European authors on painting, and includes assignments based on the experience of foreign painters.

MUNDARIJA

KIRISH	5
Akademik rangtasvir fanining kelib chiqishining qisqacha tarixi ..	8
UYG‘ONISH DAVRI RASSOMLARI IJODIY ASARLARINI TAHLILI VA ULAR ASOSIDA KOMPOZITSIYALAR ISHLASH	11
Rafaelning “Afina maktabi” asarining tahlili.	11
UYG‘ONISH DAVRI RASSOMLARI IJODIY ASARLARINI TAHLILI VA ULAR ASOSIDA KOMPOZITSIYALAR ISHLASH	23
Rembrandtning “Adashgan o‘g‘ilning qaytishi” asarining tahlili	23
MILLIY KIYIMDAGI AYOL QOMATINING AKADEMIK RANGTASVIRI.....	311
KASBGA OID MAVZULI KOMPOZITSIYA ISHLASH	44
AKADEMIK RANGTASVIRDA G‘OYA VA KOMPOZITSIYA MASALALARI	53
“Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi” asari (A.Ivanov)	53
J. Umarbekovning “Inson tafakkuri” asari tahlili.....	56
Tarixiy janrida ishlangan M.Nabiev, A.Aliqulov asarlarining tahlili.	62
YALANG‘OCH INSON QOMATI (BUTUN GAVDASI)NI TASVIRLASH	72
PLENER (OCHIQ HAVODA)DA TANIQLI RASSOMLAR AN‘ANALARI ASOSIDA PORTRET ISHLASH.	88
ATAMALAR.....	96
ILOVA	117
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI	125

KIRISH

Dunyo tamaddunining bugungi bosqichini globallashuv jarayonlarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Globallashuv, ta'bir joiz bo'lsa, bugungi kunda mamlakatlarni rivojlantirishning mohiyati va mazmuniga, strategiyasi va tamoyillariga, yondashuv va uslublariga birday ta'sirini o'tkazayotgan kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunga kelib jamiyat rivojlanishining kompleks xarakterda sodir bo'lishi taraqqiyotning ijobiy jihatlari bilan birga uning salbiy oqibatlarini ham yuzaga chiqarmoqda-ki, bu insoniyat oldiga kutilmagan yangi muammolarni ko'ndalang qo'ymoqda. Globallashuvning mohiyatini va xususiyatlarini chuqur o'rganish unga moslashish, yo'nalishlarini kerakli tarzda o'zgartirish imkoniyatini yaratadi. Bundan ko'rinib turibdiki, globallashuv jarayonidan ijobiy va ijodiy foydalanishning usul va vositalarini, mexanizmlarini ilmiy asosda ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb muammolaridan hisoblanadi.

Mana shunday yuksak taraqqiyot davrida Respublikamizda har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalash va ta'lim berish hozirgi paytda uzluksiz ta'lim tizimining asosiy vazifasi sifatida kun tartibiga qo'yilgan. Shuning uchun ham, mamlakatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash¹ oliy ta'limni rivojlantirishning dolzarb muammolaridan hisoblanadi. Shaxsni tarbiyalashdagi asosiy tizimlardan biri bu ijodiy jarayon bo'lib, u yoshlarning tasavvuri, ijodiy tafakkuri, hissiy idrok etish qobiliyatlarining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ijodkorlikka yo'naltirish, talabalardagi mustaqil fikrlash, vazifani bajarishda yangi yechimlarni topish malakasining oshishi, voqeliklar, hodisalarning asl mohiyatini tushunishga bo'lgan qiziqishining ortishiga sabab bo'ladi. Shu orqali ularda intellektual rivojlanish, o'ziga ishonch, qat'iyatlilik kabi xislatlar shakllanib boradi.

Talabalarning turli faoliyat jarayonidagi nostandart vaziyatlarda har xil vazifalarning yechimini topishda ijodiy imkoniyatlari rivojlanadi. Yuzaga kelgan muammoli vaziyat har bir inson uchun tasviriy san'atda

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-октябрдаги ПФ-5847-сон Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепсияси // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son; 30.04.2020-y., 06/20/5987/0521-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.11.2021-y., 06/21/3/1037-son, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son.

ob'ektiv (xolis) yoki sub'ektiv (noxolis) aks etishi mumkin bo'lgan qat'iy va aniq qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Bu ayniqsa, pedagog-rassomlarning mutaxassisligi bo'yicha, shuningdek kasbiy faoliyatida juda ko'p kuzatiladigan holat. Chunki ular ham ijodiy yo'nalishda, ham pedagogik, ilmiy-tadqiqot yo'nalishida o'z faoliyatlarini to'g'ri qura olishlari kerak bo'ladi. Shundan kelib chiqib, magistratura talabalarining yuqori saviyada ilmiy izlanishlar olib borish, pedagogik faoliyat yuritish, boshqaruv, tanqidiy fikrlash va tizimli tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'lishi uchun mazkur ta'lim bosqichi o'quv reja va dasturlarini muntazam takomillashtirib borish² oliy ta'lim muassasalari uchun asosiy vazifa qilib belgilangan.

Ushbu darslik mazmuni ham yuqorida qo'yilgan talablar asosida shakllantirilgan bo'lib, pedagogika Oliy ta'lim muassasalarining 70111201-Tasviriy san'at va Amaliy bezak san'ati mutaxassisligi bo'yicha magistraturaga ta'lim yo'nalishi 1 – kurs talabalari uchun mo'ljallangan. Unda akademik rangtasvir fanining kelib chiqish tarixi, Yevropa va milliy tasviriy san'atiga oid mashhur rassomlarning rangtasvir asarlarni o'rganish va tahlil qilish, rangtasvir ishlashning spesifik xususiyatlari, akademik rangtasvirda g'oya va kompozitsiya masalalariga oid nazariy ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Shuningdek milliy kiyimdagi ayol qomatining akademik rangtasviri, kasbga oid mavzuli kompozitsiya, yalang'och inson qomati (butun gavdasi)ni tasvirlash, Plener (ochiq havoda)da taniqli rassomlar an'analari asosida portret kompozitsiyasi bajarish haqida tavsiyalar berilgan. Akademik rangtasvir - o'quv fani sifatida "Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati" yo'nalishi mutaxassislik fanlari orasida asosiy o'rinni egallaydi.

Akademik rangtasvir nafaqat san'at, balki shu bilan birga shakllar orqali tafakkur qilish, konstruktiv asosni tushunishga o'rgatadigan fandır. Shuning uchun, ham bu fan kishining ma'naviy dunyosini boyitish va estetik tarbiyalash tizimida muhim ahamiyatga ega. Rangtasvir asarlari tomashabinga olamni chiziqlar va ranglar orqali ko'rish, hissiy jozibadorlik, ijodiy asarlarni o'qish imkonini beradi. Akademik rangtasvir mashg'ulotlari bo'yicha berilgan har bir mavzu o'zining alohida maqsadi, vazifalari va ishlash usullari va qo'yiladigan

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-октябрдаги ПФ-5847-сон Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепсияси // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son; 30.04.2020-y., 06/20/5987/0521-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.11.2021-y., 06/21/3/1037-son, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son.

talablari bilan farqlanadi. Rangtasvir kompozitsiyasi ishlash davomida talabalar kasbiy, ijodiy va texnologik xarakterdagi bir qator o'quv vazifalarini hal qilishlariga to'g'ri keladi.

Plenerda portret ishlash mashg'ulotlari talabaning atrof-borliqdagi shakl va fazoviylikni his qilishi, uni materialda mustaqil ifodalashni o'rganishiga yordam beradi. Uning vazifasi inson qomati rangtasvirini atrof-borliq bilan uyg'unlikda tizimli ravishda tasvirlashga o'rgatish, tasviriy san'at ashyolaridan va rangtasvir vositalaridan foydalanish mahoratini oshirishdan iborat. Bu fanni o'zlashtirish orqali magistrantlarda bakalavr ta'lim jarayonida rangtasvir fanidan o'rgangan bilimlarini yanada takomillashtirish, rangtasvir asarlarini kompozitsion, psixologik va tarbiyaviy jihatdan tahlil qila bilish, mustaqil rangtasvir kompozitsiyasi yarata olish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Shu bilan birga ta'limning avvalgi bosqichida nusxa ko'chirish va tasviriy san'at texnologiyasi, rangshunoslik, kompozitsiya, plastik anatomiya, psixologiya va boshqa fanlardan egallagan bilimlaridan amaliyotda qo'llashni o'rgatishga hamda fanlararo uzviy aloqalarni ta'minlashga xizmat qiladi. Ularning ijodiy qobiliyatlari har bir talaba shaxsining ijodiy faoliyatga tegishli individual fazilatlarini rivojlantiradi. Talabani faollashtiradi, mustaqil fikrlashga undaydi, ijodiy g'oyalarini amalga oshirishi uchun juda qulay sharoit hisoblanadi.

Magistratura yo'nalishida talabalar murakkab rangtasvir asarini ishlashda kompozitsiya qonunlari, kolorit munosabatlari, rang psixologiyasi va badiiy asarlar yaratish bo'yicha bilimlariga ega bo'lishi zarur. Magistrantlarning akademik rangtasvir ishlash kursi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lishiga ko'maklashish ushbu darslikning maqsadi hisoblanadi. Shu bilan birga, tasviriy san'at asarlarini kompozitsion tahlil qila oladigan, ijodiy tasavvuri, badiiy tafakkuri kuchli, jahon bozori talablariga mos raqobatbardosh mutaxassis kadrlarni tayyorlash, magistrantlarni ilmiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashdan iborat.

Unda bir yoki bir necha kishilar ishtirok etgan mavzuli kompozitsiya yaratishda oddiydan murakkabga qarab uzviy bosqichlarda bajarish ko'zda tutiladi. Asosiy diqqat rangtasvir kompozitsiyasi uchun alohida personajlar obrazi ustida ishlash, qoralama, qalamchizgi, ranglavhalar bajarish, kompozitsion holatini aniqlash. format tanlash. eskizini ishlash, tayyor eskizdan kompozitsiyani xolstga tushirish, umumiy rang munosabatlarini topish, alohida personajlarning plastik harakatini

aniqlash, psixologik muhitni yaratish, perspektiva, muvozanat, kontrastlik, ritm, nyuanslar, turg'unlik yoki harakat qonuniyatlari asosida kompozitsiyaning butun bo'laklari va vositalarini yagona g'oyaga bo'ysundirish orqali yaxlit kompozitsion yechimni topish haqida ma'lumotlar berilgan.

Ushbu ta'lim yo'nalishida akademik rangtasvir o'quv dasturi bo'yicha talabalar har qanday tasvirlash usullari va vositalarini yaxshi bilishi, undan to'g'ri foydalana olishi lozim. Kompozitsion asarlar yarata olish, rassomlar tomonidan yaratilgan kartinalarni o'qiy olish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish nazarda tutiladi. Shuning uchun darslikda rangtasvir kompozitsiyasi asarlari yaratishning an'anaviy usullari bilan bir qatorda zamonaviy rangtasvir texnologiyalari ham kiritilgan.

Darslikning ilova qismida chet el va milliy rassomlik maktablariga tegishli taniqli rassomlar asarlari hamda "Tasviriy san'at" yo'nalishi talabalarining o'quv ishlaridan namunalar keltirilgan. Darslikka badiiy ta'lim jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan rangtasvir kompozitsiyasi ishlashning har xil usul va texnikalari namunalariidan iborat ijodiy ishlar ko'rgazmali qurol sifatida kiritilgan. Shu paytgacha xorijiy adabiyotlarni o'rganib, uni milliy tasviriy san'at an'analari bilan uyg'unlashtirib o'zbek tilida Pedagogika oliy o'quv yurtlari 70111201 – Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati magistratura mutaxassisligi uchun yozilgan "Akademik rangtasvir" darsliklari mavjud emas edi. Ushbu darslikda esa xorijiy tajribalarga katta e'tibor qaratilib, chet el adabiyotlaridan keng foydalanilgan holda yaratildi. Akademik rangtasvir deb nomlangan ushbu darslik o'quv vazifalarini bajarish va akademik rangtasvir ishlashning nazariy asoslariga taaluqli savollariga javob topishlarida magistrantlar uchun kerakli manbaa bo'lib xizmat qiladi.

Akademik rangtasvir fanining kelib chiqishining qisqacha tarixi

Rangtasvir qadimiy san'at turlaridan biri bo'lib, u ko'p asrlar davomida paleolit davridagi qoyatosh rasmlaridan 20 va hatto 21-asrlarning so'nggi yo'nalishlarigacha rivojlandi. Tasvirlashga nisbatan bo'lgan qiziqish insonlarni qadimdan o'ziga jalb etib kelgan. Chunki u ibtidoiy davr odamlariga o'zaro muloqot qilish, so'zlashish uchun zarur bo'lgan. Asarlar aksariyati ovchilik bilan shug'ullanib kelgan qadimgi odamlar hayvonlarning yurgan yo'llarini o'rganib, tik qoya va g'orlarda turli tasvirlar chizib qoldirganlar. Rangtasvir tarixi inson qandaydir

yuzada birinchi marta biror narsani bo'yoq yordamida tasvirlagan vaqtga borib taqaladi. Bu, ilmiy ma'lumotlarga ko'ra, 40-12 ming yil oldin, kech paleolit davrida sodir bo'lgan.³ Vaqt o'tishi bilan ularning tasvirlash qobiliyatlari rivojlanishi natijasida ularning suratlarida keyinchalik har xil ov manzaralari ham aks eta boshlagan. Zaravutkamar (Surxandaryo) g'oridan topilgan jahon e'tiboriga molik ushbu tasvirda odamlarning yovvoyi buqaga tosh va nayzalar otib, so'ngra uni tikka qoyadan pastga tushirib yuborish sahnasi tasvirlangan (1-rasm). Tasvirlarning juda sodda bo'lishiga qaramasdan aytish mumkinki, ulardagi hayotiylik holatlari kishini lol qoldiradi. Ushbu tasvir qadimgi tosh asri (mezolit)ga tegishlidir.

1-rasm. Sarmishsoy. Nurota

1957 yili Xo'jakentda (Toshkent viloyati, Bo'stonliq tumani) topilgan toshga o'yib ishlangan bug'u tasviri ham diqqatga sazovordir (2-rasm). Uning o'lchami bug'uning haqiqiy kattaligiga yaqin bo'lib, 1,9 metrni tashkil etadi. Shu yerda topilgan yovvoyi buqa rasmi ham tasvirlanishi jihatidan siluet shaklida bo'lib, toshning bo'rtiqligi (relefi) hisobga olinib ishlangan (3-rasm). Bu ikki tasvir so'ngi paleolit davriga tegishlidir.

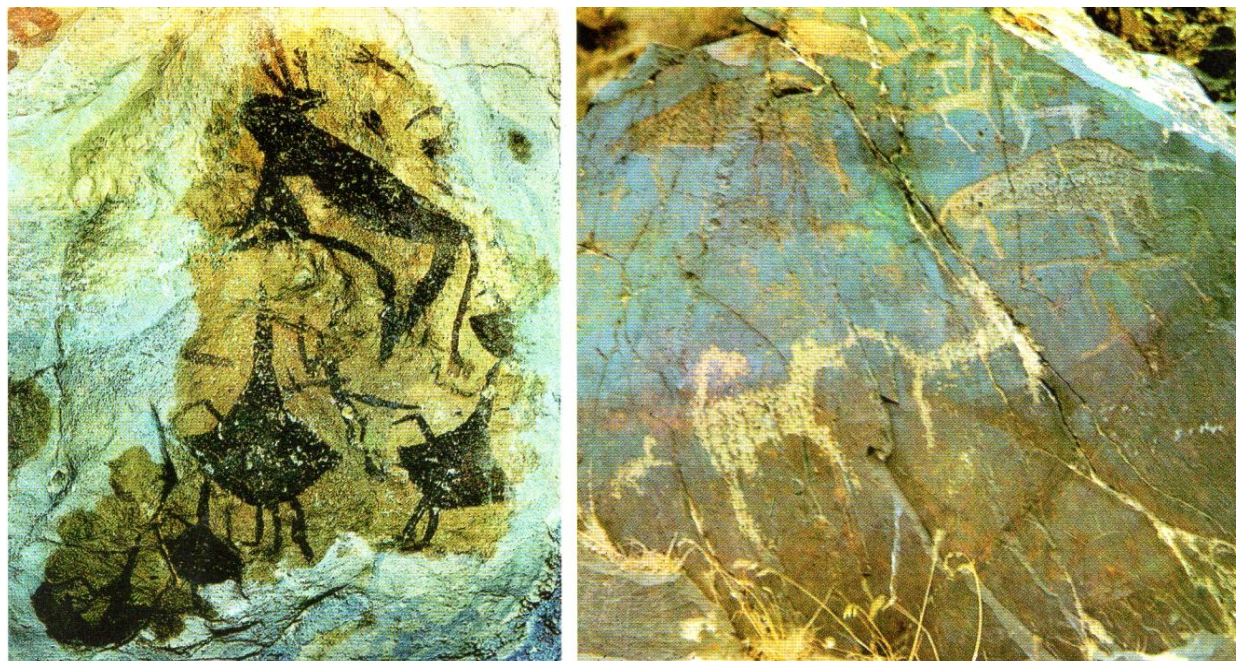
³ <https://veryimportantlot.com/ru/news/blog/zhivopis-ee-vidy-i-istoriya-vozniknoveniya>

Eramizdan avvalgi Sh-P asrlarga mansub kulolchilik buyumlari hamda devorlarga ishlangan suratlarda (Chust, Dalvarzintepa) asosan osmon, yer, quyosh, suv, odam va hayvonlarning tasvirlarini ko'rish mumkin. Ibtidoiy davr odamlari qoya va toshlarga sher bilan turli tasvirlarni tushirib, so'ngra ular ustidan o'tkir toshni yurg'izib chizganlar. Keyin esa tasvirlarni pushtirang bilan bo'yaganlar. Shuni ta'kidlash lozimki, aksariyat tasvirlar afsonaviy va turli marosimlar asosida ishlangan (ritual) suratlar bo'lib, insonlarning o'sha davrdagi dunyoqarashlarining dastlabki ko'rinishlarini o'zida mujassamlashtirgan.

Keyinchalik shular asosida yozish paydo bo'la boshladi va rivojlana bordi. Avvaliga piktografik (tasviriy), so'ngra ideografik, ya'ni har bir belgi so'z ma'nosini anglatuvchi, undan keyin esa harflardan iborat yozuvlar paydo bo'ldi. Inson taraqqiyoti davomida san'at uning ijtimoiy hayotida muhim o'rin egallay boshladi. Yirik maqbara, saroylar qurish, ularni bezashga katta ahamiyat berila boshlandi. Devoriy suratlar, monumental relief va haykallarda hukmdorlar, afsonaviy qahramonlar faoliyati ulug'landi. Odamlarning diniy tushunchalari ham o'zgardi. Odamlar tabiat kuchlariga sig'inishdan asta-sekin ilohiy kuchlarga - xudolarga sajda qila boshladilar. Bu xudolar timsolida aqliy barkamol, mo'tabar, har narsaga qodir bo'lgan, o'z xarakteri va ko'rinishi jihatdan odamlarga o'xshaydigan obrazlarni tasavvur eta boshladilar. Ularga atab hashamatli ibodatxonalar, monumental haykallar yaratdilar, mahobatli rasmlar ishladilar. Shu bilan birga, inson obrazi san'atdagi bosh qahramon mavzusiga aylana boshladi. Uning jasorati va olijanoblighi, irodasi va aql-zakovatining qudrati sanatkorlar tomonidan kuylandi.

Bu davrga kelib yer yuzida katta-katta madaniyat markazlari vujudga keldi. Ularning sanatlari bir-biridan ko'rinishi, harakteri, voqelikni obrazli ifoda etishi bilan ajralib turadi. Ana shunday davlatlar ichida Qadimgi Misr, Yunoniston va Rim alohida o'rinni egallaydi va keyingi jahon san'ati rivojining asosini tashkil etadi. Bu yerlarda qurilgan mahobatli me'moriy majmualarda birinchi bor inson aql zakovati, boy tasavvuri o'zini namoyon qildi. Haykaltaroshlik asarlarida insonning jismoniy go'zalligi, ma'naviy olami badiiy shakllarda o'z aksini topa boshladi. Amaliy bezak san'ati inson yashaydigan muhitning ajralmas qismiga aylandi. Inson tabiat va jamiyatda mavjud go'zalliklarga nisbatan o'z his-tuyg'ularini, tasavvurini ranglarda ifodalashga urindi.

Sanoat rivojlanib borgan sari san'atga bo'lgan intilishi, tasviriyl san'atga bo'lgan ehtiyoj kuchayib bordi.

2-rasm. Xo'jakentda (Toshkent viloyati, Bo'stonliq tumani) topilgan toshga o'yib ishlangan bug'u tasviri.

Rangtasvir insondagi o'zligini namoyish etish, tafakkur qilish va ijodkorlikka yo'naltiradi, yoshlardagi ma'naviy dunyosini boyitish bilan birga g'oyaviy va axloqiy tarbiyalash quroliga aylanib bormoqda. Bizning davrimizga kelib, yangi an'ana sifatida mavzuga emas, balki, kompozitsiya, uning g'oyasi va tasvirlash texnikasiga ko'proq e'tibor berila boshlandi. Hozirgi kunda globallashuv jarayonlari tufayli, yoshlarning ma'nafiy dunyoqarashi, badiiy didini shakllantirish, milliy qadriyatlarga nisbatan faxr tuyg'usini tarbiyalashning ahamiyati tobora oshib bormoqda.

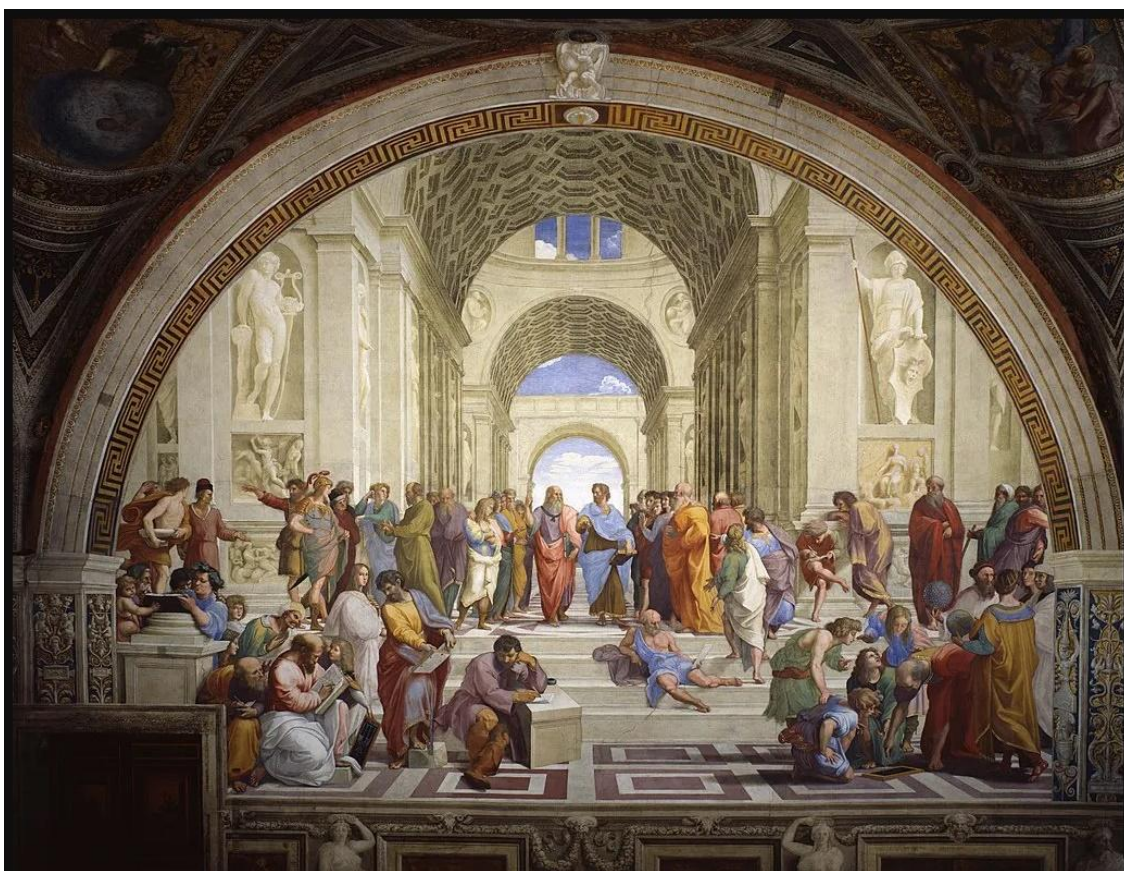
UYG'ONISH DAVRI RASSOMLARI IJODIY ASARLARINI TAHLILI VA ULAR ASOSIDA KOMPOZITSİYALAR ISHLASH

Rafaelning "Afina maktabi" asarining tahlili.

Tayanch iboralar: falsafa, gumanizm, obraz, freska, g'oya, Afina maktabi, Rafael.

Azaldan tasviriyl san'at tarixiy voqeliklarni hozirgi paytgacha yetib kelishida asosiy vositachi vazifasini bajarib kelgan. Eng muhim tarixiy

voqealar har doim san'at asarlarida aks ettirilgan. Tasviriyy san'at asarlari orqali biz bevosita o'tmishga sayr qilib, o'sha davr ruhiyatini his qilgandek bo'lamiz. Tarixiy voqeliklar bilan birgalikda, musavvirning mahoratidan hayratlanamiz, asardagi chiziqlar va ranglar jozibasidan bahramand bo'lamiz. Bunday san'at asarlari kishining ma'naviy dunèsini boyitadi, vatanparvarlik, insoniylik, go'zallikni his qilish xislatlarini har tomonlama tarbiyalaydi, Faqat tomashabinda kartinani "o'qiy olish", ha aynan o'qiy olish malakasi va madaniyati bo'lishi lozim⁴. Shuning uchun ham oliy ta'limda talabalarning badiiy tafakkurini shakllantirish, ularning falsafiy fikrlashlarini kuchaytirish juda muhim.

“Afina maktabi” kartinasi

Falsafa fani dunyo tarixida inson uchun eng qiziqarli ilm yo‘nalishi bo‘lib kelgan. Inson paydo bo‘lgandan beri kurrai olam yaratilishi, yashashning mohiyati, jamiyatning rivojlanishi va taraqqiyoti haqida tinmay mushohada qilishga moyil. Har bir davrda har bir yurtda o‘ziga

⁴ X.Э. Султанов, МЖ. Махмудов. Бир асар юзасига жо бўлган шонли тарих /Academic research in educational sciences VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2021.

yarasha hurmat-e'tiborga loyiq xalqni to'g'ri hayot tarziga undaydigan donishmandlari yashab o'tgan. Ularga oddiy xalqningina emas, mamlakat podshohlarining ham muhtojligi bo'lgan. Birinchi marta falsafa atamasi eramizdan avvalgi VII-III asrlarda qadimgi Yunoniston va Rimda paydo bo'lgan edi.

Sharqda "Ikkinchi Arastu", "Ikkinchi muallim" deya e'tirof etilgan buyuk mutafakkir Abu Nasr Farobiy falsofiya so'zini «Hikmatni qadrlash» deb talqin etgan⁵. Falsafiy fikrlovchi deganda Sharq xalqlari ijtimoiy tafakkurida ilmi, mulohazali "donishmand" insonni tushuniladi. Atrof-borliq, unda berilgan barcha ne'matlar, inson hayotini qadrlash, umr mazmuni haqidagi qarash va hikmatlarni e'zozlash ma'nosida ishlatilgan. Shu ma'noda islom badiiy san'atida insonni tasvirlash masalasida asosiy go'zallik ma'naviy go'zallik hisoblangan. Bunday qarashlarga bo'lgan e'tibor asta-sekin Yevropa san'atida ham o'z aksini topa boshladi. Italiyaning mashhur rassomi Rafael esa o'z asarlari orqali mana shunday an'analarni rivojlantirgan buyuk daho sifatida tarixga kirdi.

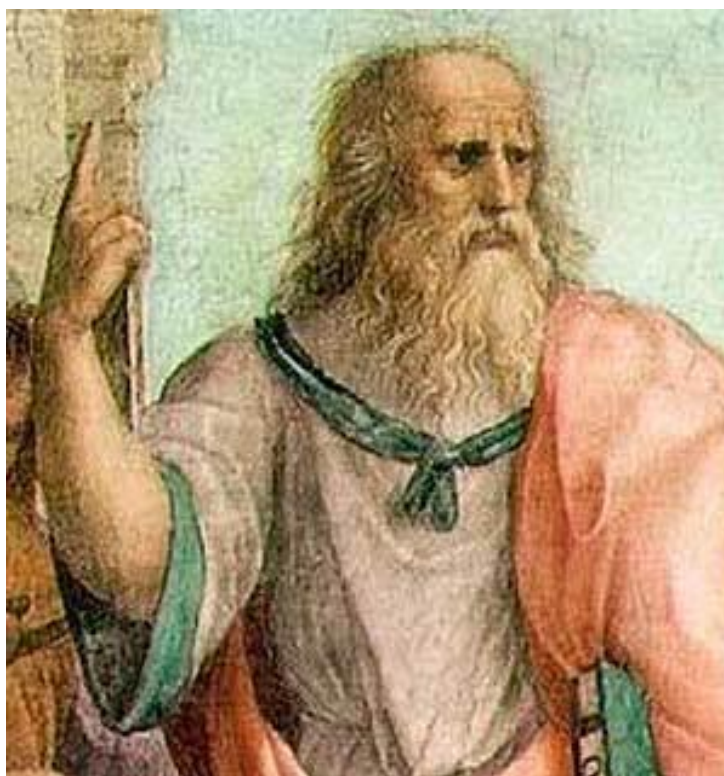
Mutafakkirlar raqamda ko'rsatilgan "Afina maktabi" asari

1508 yilda Rafael Santi Papa Yuliy II buyurtmasi asosida Vatikan saroyi devoriga o'zining "Afina maktabi" nomli asarini ishladi. Ilm-fan rivojlanishi va uning buyukligi timsoli hisoblangan ushbu freska balandligi 5 metr, eniga kengligi 7,7 metrni tashkil etgan ulkan hajmda bo'lib, mazmuni jihatidan falsafiy xarakter kasb etadi. Uzoqlarda fazoviy ko'rinishi osmon bilan birikib ketgan hashamatli haykallar va kolonnalar, did bilan bezatilgan saroy intereridagi perspektiv holatni musavvir o'ta mahorat bilan ishonarli tarzda tasvirlab bergan. Uzoqlashgan sayin ham chiziqli ham fazoviy perspektiva qisqarib borishiga yordam berayotgan yuqoridagi viqorli naqshli gumbazlar

⁵ <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/9146-2020-12-21-13-42-39#>:

sahnadagi jahon taraqqiyotiga o‘zining munosib hissasini qo‘shgan buyuk mutafakkirlarga yanada ulug‘vorlik hissini bermoqda.

Ushbu mahobatli rangtasvir asari yuqori Uyg‘onish davrida yaratilgan eng bebaho durdonalaridan biri bo‘lib, unda unutilgan qadimgi madaniyat va ilm-fanni ulug‘lashga moyillik seziladi. Kartinada Rafaelning ijodi uchun katta ilhom manbai bo‘lib xizmat qilgan qadimgi dunyo faylasuflari siymolari tasvirlagan. Suratga boqar ekansiz kartina markazida ustoz va shogird Aflotun hamda Arastularning qizg‘in suhbatlashib sahnaga kirib kelayotganligiga ko‘zingiz tushadi. “Timey” (Timey nomidan tabiat haqida hikoyalar) kitobini ushlagan Aflotun o‘ng qo‘l harakati bilan inson hayoti, borliqning mavjudligi umumiy tushunchalar ekanligiga ishora qilib kelayapti. Ustozi yonida o‘zining "Axloq" asarini ushlagan buyuk faylasufning shogirdi Arastu qo‘l kafti bilan ona zaminga ishora qilib, g‘oyalar hodisalarning o‘zida ekanligini ta’kidlab kelayapti deb taxmin qilish mumkin. Aflotunning kafti uning g‘oyalari mavhumroq bo‘lganligining ramzi sifatida yuqoriga burilgan. Arastuning ochiq kafti uning aniqroq va mantiqiy g‘oyalarini anglatadi⁶ deb hisoblashadi bu kartinani tadqiq qilgan Yevropa olimlari.

Aflotun

⁶ <https://pulse.mail.ru/article/afinskaya-shkola-rafaelya-simvolizm-i-znachenie-izobrazhennyh-na-nej-detalej-4624940728314970189-4617568742055636627/#:>

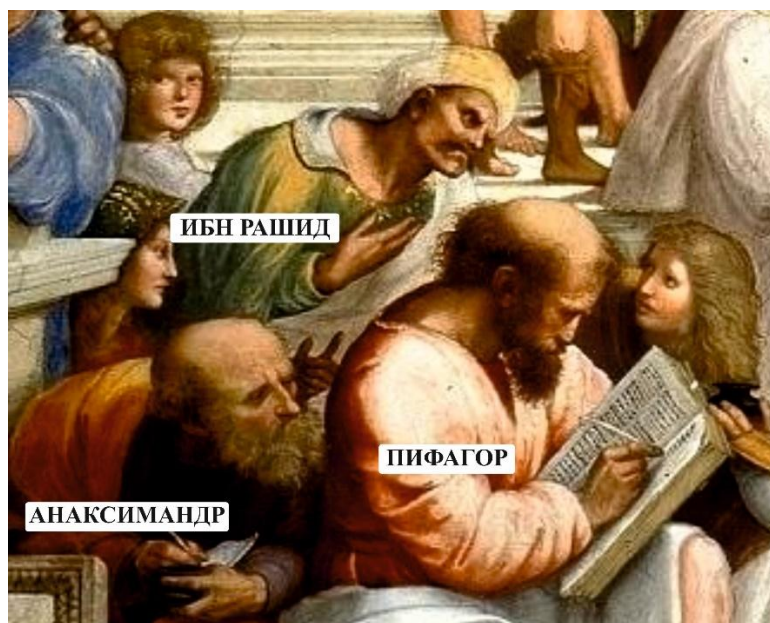

Arastu

Aflotun hamda Arastulardan sal chaproqda sarg'ish yashil kiyim kiygan, Sokrat qo'l ishoralarida kuyib-pishib o'z shogirdlariga nimalarnidir tushuntirmoqda. Axloqiy komillikka erishish uchun dunyo lazzatlaridan voz kechish kerakligini ta'kidlagan faylasuf Diogen o'z so'zlarining isboti sifatida ulardan bir oz pastroqda zinapoyada darvishona holatda o'tiribdi.

Suqrot.

Ibn Rashid va Pifagor

Pastda chap qo‘l tarafda Pifagor kitobni tazzasiga qo‘ygancha berilib nimanidir yozmoqda. Yana shuni ta’kidlash mumkinki, Rafael "Afina maktabi" freskasida o‘zining zamondoshlari bilan birga Afina fuqarolari bo‘lmagan faylasuflar Parmenid va uning shogirdi Zenonlarni ham tasvirlaganini ko‘rishimiz mumkin. Hattoki, Aflotundan bir necha asr oldin yashab o‘tgan, yaqin yillargacha Yevropa adabiyotlarida fors tasavvuf faylasufi deb tanilgan Zardusht (bunga qo‘shimcha izoh sal quyiroqda) yoki arab dunyosi vakili, Arastudan sal kam bir yarim asr keyin yashagan, Yevropada Averroes nomi bilan mashhur faylasuf siymosi uchun ham alohida o‘rin ajratgan. Arab mutafakkiri o‘sha paytda yunoncha kitoblarni lotin tiliga tarjima qilgan. Buyuk mutafakkir bu asarlari bilan Yevropaliklarga Aristotel kitoblarini o‘qishda katta yordam bergan. Yevropaning barcha universitetlarida Aristotel asarlarini o‘rganayotgan talabalar Averroesning o‘sha paytdagi sharhlaridan foydalanib kelishadi. To‘q rangli qalpoq kiygan Aleksandr Makedonskiyning do‘sti, qadimgi yunon rassomi Apelles siymosida Rafaelning o‘zi ushbu ikki zabardast faylasuflarning suhbatini tinglamoqda.

Kartinada kitobga nimadir yozayotgan Pifagorning chap yonidan xuddi o‘sha arab mutafakkiri Ibn Rashid, yana uning orqa tomonidan qarayotgan qadimgi grek faylasufi Anaksimandr olimning yozganlariga qiziqish bilan mo‘ralab qarab undan nimanidir yozib olmoqda.

Sal oldinroqda qo‘liga boshini qo‘ygancha o‘yga tolgan Geraklit qog‘ozga nimanidir yozishga chog‘lanmoqda.

Geraklit

Marmar zinapoyalarga yetmasdan o‘ng o‘ng qo‘l tomonda Arximed bir guruh yoshlar qurshovida engashganicha ularga qandaydir formulalarini tushuntirish bilan band. Uning orqasida yuqorida ismi tilga olingan Sharq mutafakkiri, yulduzli sharni ushlagan Zardusht va qo‘lida globusni tutgan Ptolemey o‘zaro suhbat qurishmoqda. To‘q rangli qalpoq kiygan Aleksandr Makedonskiyning do‘sti, qadimgi yunon rassomi Apelles siymosida Rafaelning o‘zi qiziqish bilan ushbu ikki zabardast faylasuflarning suhbatini tinglamoqda.

Bu o‘rinda O‘rta asrlarda Rafaelning e‘tiboriga tushgan, “Avesto” kitobining muallifi Zardusht va uning ta‘limoti haqida qisqacha ma‘lumot berib o‘tishni lozim deb topdik. Zardushtiylik O‘rta Osiyoda milodiy VIII asrgacha mavjud bo‘lib, Ollohning yagonaligini targ‘ib qiluvchi insoniyat ilm-fani va madaniyatiga eng ko‘p ta‘sir ko‘rsatgan dinlardan hisoblanadi. Hayratlanarli tomoni shundaki, undan keyin paydo bo‘lgan boshqa dinlardagi muqaddas kitoblarda bayon qilingan ma‘lumotlar bilan o‘xshash xususiyatlarni payqash mumkin. Bunday

o'xshashliklar dunyoning yaratilishi, jannat va do'zax, oxir zamonda najotkorning xalqqa ko'rinishi, oxirat hamda oxirgi hukm haqidagi ma'lumotlarda ko'rinadi. Zardushtiylikdan keyin paydo bo'lgan nasroniylik, yahudiylik va islom dinida ham ushbu ta'limotlar asosiy g'oya ekanligi barchamizga ma'lum.

Zardusht Yevropalik mutafakirrlar orasida

XX -asr o'rtalarida mashhur rus arxeologi va sharqshunosi S.P. Tolstov miloddan avvalgi 1-ming yillik o'rtalariga oid tarixiy yodgorliklarni o'rgangan va qadimgi Xorazmni zardushtiylik dinining vatani hisoblanishi kerak degan xulosaga keldi⁷. Hozirgi paytda jahonning ko'plab nufuzli olimlari bu fikrni tasdiqlashadi. Shu paytgacha butun dunyoda birinchi din hisoblangan Zardushtiylikka oid 63 ta yodgorlik topilgan. Ushbu yodgorliklardan 38 tasi O'zbekiston hududida, shundan, 17 tasi Xorazmda joylashganganligi tasdiqlangan. Qolgan 25 tasi Eron, Hindiston, Afg'oniston va Pokiston kabi boshqa davlatlar hududida joylashgan. Olimlar Zardusht payg'ambarini miloddan avvalgi VIII-VII asrlarda Markaziy Osiyoda yashagan deb hisoblashadi, shuning uchun 2001 yilda YUNESKO rahnamoligida "Avesto" yaratilganining 2700 yilligi dunyo miqyosida keng nishonlandi.

⁷ <https://www.manzaratourism.com/ru/uzbekistan/zoroastrianism#>:

Zardushtiylik haqidagi ma'lumotlar Yevropaga Eron, Iroq va Arabiston orqali yetib borgan. Bizning taxminimizcha mana shundan kelib chiqib tarixda Zardushtni fors tasavvuf faylasufi deb tanilgani bejiz emas. Chunki, Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Forobiy va boshqa ajdodlarimiz nomi ham aynan forslar va arablardan keyin Yevropaga yetib borgani ma'lum.

Ushbu freskada rassom tarixiy shaxslar siymosini yaratishda o'z zamondoshlari va o'ziga yaqin insonlarning qiyofasidan foydalandi. Masalan: Platon siymosida Leonardo da Vinchi portretini ko'rish mumkin, Geraklit siymosi esa Mikelanjelo yuz ko'rinishiga o'xshaydi. Eng qizig'i ushbu portretlar aynan yuqoridagi ikki buyuk rassomlar uslubida tasvirlangan. Birinchisida Leonardo da Vinchining avtoportretiga monand qat'iyat bilan birga bosiqlik, yumshoqlik hamda yuksak aql-zakovotning uyg'unligi mavjud bo'lsa, ikkinchisida murosasizlik va mag'rurlik, har qanday ishdan qoniqmaslik kabi Mikelanjeloning fe'l-atvori va temperamentiga xos xususiyatlarni his qilish mumkin.

Alohida guruh bo'lib joylashgan kishilar kartina yuzasida har joyga sochilib ketgandek tuyulsada, kompozitsiyaning umumiyligini buzayotgani yo'q. Oval atrofida joylashtirilgan har xil harakatda va turg'un holatdagi personajlarning ritmik qaytarilishi kompozitsiyaga o'ziga xos jozibadorlik baxsh etib turibdi. Kartinada ellikdan ortiq personajlar tasvirlangan bo'lsada hech qanday og'irlik yoki ortiqchalik sezilmaydi. Hashamatli me'moriy inshoot ichida fazoviy muhit hamda mayin kolorit kishi ruhini ko'taradigan darajada toza va yengil hissiyot uyg'otadi. Arka orqali saroyning yoritilishi, matafakkirlar ustidagi moviy osmon donishmandlikni, bilim olishga bo'lgan ishtiyoqni ulug'layotgandek tuyuladi. Bu kartinada barcha qahramonlarda bilishga, ilm olish va tafakkur qilishga bo'lgan katta ishtiyoq, insonning ruhiy kamoloti ularni umumiy g'oya atrofida birlashtiradi. Uyg'onish davrida Yevropa madaniyatida gumanizmga bo'lgan intilish kuchaydi. Rafael ushbu kartinasida inson, uning ruhiyati va tafakkurini asosiy g'oya sifatida ulug'lashni maqsad qiladi. Mukammal perspektiva asosiga qurilgan hashamatli bezakdor saroyni rassom qat'iy simmetriya qonuniyatlariga tayanib tasvirlagan. Unda tasvirlangan zinapoyalar bilimni egallash, kamolatga erishish bosqichlarining ramziy ifodasi sifatida tasvirlangan.

Rafael Santining "Afina maktabi" freskasi dunyoda faqat tasviriy san'at durdonasi emas, balki u qadimgi yunon ilm-fani va san'atiga oid ko'plab mutafakkirlar obrazi hamda ilm hamda donishmandlik ramzlari jamlanmasi sifatida ham ko'pchilikka tanish. Biroq, kartinada musavvir o'tmishdagi buyuk shaxslar portretlarida o'zining yaqinlari, taniqli zamondoshlari siymosini ham tarixga muhrlab qo'ydi. Ushbu daho insonlarning har biri hayotini o'rganishga, xizmatlarini yod olishga arziydigan shaxslardir. Quyida kartinada tasvirlangan mutafakkirlar obrazi hamda bu siymolarni yaratishda foydalanilgan Rafaelning zamondoshlari ro'yxatini keltiramiz:

1. Kita Zenon yoki Elea Zenon.
2. Epikur.
3. Frederik II, Mantua gersogi.
4. Anicius Manlius Torquat Severinus Boethius yoki Anaximandr yoki Empedokles of Akragast
5. Averroes - Ibn Rashid.
6. Pifagor.
7. Alkiviad yoki Iskandar Zulqarnayn (Aleksandr Makedonskiy).
8. Antisfen yoki Ksenofont
9. Gipatiya (Rafael yaxshi ko'rgan qiz Margarita yuz xususiyatlaridan olingan)
10. Esxin yoki Ksenofont
11. Parmenid
12. Suqrot
13. Efeslik Geraklit (portretda Mikelanjeloga o'xshashligi bor)
14. Aflotun (Leonardo da Vinchi portreti).
15. Arastu (Rafaelning o'zi yuz-ko'rinishidan olingan).
16. Diogen
17. Plotinus
18. Evklid (yoki Arximed) o'z shogirdlari bilan (portret me'mor Bramantega o'xshash)
19. Strabon yoki Zardusht
20. Klavdiy Ptolemey
21. Protogen - Apelles (Rafaelning yuz xususiyatlari seziladi)
22. Apelles obrazini o'zida mujassam etgan Rafael.
23. Protógenes Rafael uni El Sodoma (Jovanni Antonio Bazzi laqabi) sifatida tasvirlaydi.

24. Zardusht yoki Strabon. Qahramon samoviy globusni olib yuradi. Eng keng tarqalgan tezis, biz mazdaizm nomi bilan mashhur bo'lgan birinchi zardushtiylik dinlarning asoschisi bo'lgan Zardusht haqida ketayotganini da'vo qilnaadi. Boshqa tadqiqotchilar bu Strabon, yunon geografi va tarixchisi, deb taxmin qilishadi.

Hali 30 yoshga kirmagan yosh rassom ushbu kartinani yaratishda o'z oldiga juda murakkab va ma'suliyatli vazifani o'z bo'yniga oladi. Suratda go'daklardan tortib, navqiron yoshlar, yoshi ulug' donishmandlargacha bo'lgan turli yoshdagi insonlar tasvirlangan. Freskning chap burchagida ilm-fanga kirib kelayotgan yosh avlod vakili sifatida qo'lida kitob va bir o'ram qog'oz ko'targan yigit shoshib buyuk olimlar safiga shoshmoqda. Kimdir uni taklif qilayapti, kimdir unga yo'l ko'rsatib turibdi. O'ng burchakda musulmon diniga mansub olimlar guruhiga ko'zimiz tushadi. Bu holatda ham ilm-fanning rivoji, insoniyat taraqqiyoti butun jahon vakillarining o'rniga ishora hamda "Ustoz-shogird" an'analari borasida katta falsafiy ma'no bor.

Nazorat savollari:

1. Rafael Santi o'zining "Afina maktabi" nomli asarini qachon va qerda ishladi?
2. Rafael Santi o'zining "Afina maktabi" nomli freskasining o'lchami qanday?
3. "Afina maktabi" kartinasida qanday g'oyalar oldinga suriladi?
4. "Afina maktabi" kartinasi markazida qaysi ustoz va shogird obrazi tasvirlangan?
5. Zardushtiylik O'rta Osiyoda milodiy qaysi asrgacha mavjud bo'lgan?
6. YUNESKO rahnamoligida "Avesto" yaratilganining 2700 yilligi qaerda va qaysi yilda nishonlandi?
7. Yevropada Averroes nomi bilan mashhur faylasuf siymosida kimning obrazi aks etgan?
8. "Afina maktabi" kartinasida qanday mashhur allomalar tasvirlangan?
9. Ushbu freskada rassom tarixiy shaxslar siymosini yaratishda Rafael qaysi o'ziga yaqin insonlar va zamondoshlaridan foydalandi?
10. Rafael Santining "Afina maktabi" freskasida qanday ramzlar mavjud ilm hamda donishmandlik ramzlari jamlanmasi.

Ushbu mavzuni musthkamlash, олаган bilimlaringizni sinab ko‘rish uchun quyidagi havola orqali testlarni yechib ko‘rishingiz mumkin:
<https://lib.cspi.uz/index.php?newsid=7391>

IV. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ish uchun vazifa: Uyg‘onish davri rassomlaridan Rafaelning “Afina maktabi” asarini o‘rganish va tahlil qilish. Rafaelning rangtasvir asarlaridan nusxa ko‘chirish asosida mashqlar bajarish. Mavzu bo‘yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o‘rganish va tahlil qilish.

Mustaqil o‘zlashtiriladigan mavzular bo‘yicha talabalar tomonidan amaliy ish (tugatilgan rangtasvir asari 50x70 hajmdagi) tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

1. Древнегреческие философы на фреске
Рафаэля Афинская Школа.
<https://lib.cspi.uz/index.php?newsid=7390;>

UYG‘ONISH DAVRI RASSOMLARI IJODIY ASARLARINI TAHLILI VA ULAR ASOSIDA KOMPOZITSIYALAR ISHLASH

Rembrandtning “Adashgan o‘g‘ilning qaytishi” asarining tahlili

Tayanch iboralar: *Rembrandt, syujet, adashgan o‘g‘il, kompozitsiya, oltin kesim, fon, g‘oyaviy markaz.*

Yevropalik rassomlar rangtasvir asarlarini o‘rganar ekanmiz, ularda diniy mavzuga juda ko‘p martalab murojaat qilinganligini ko‘ramiz. 17-asrda Yevropa tasviriy san‘atida Injilda keltirilgan adashgan o‘g‘il mavzusi rassomlar ijodi uchun ommalashib ketdi. Otasidan merosning bir qismini olgan yigit ko‘p yillar bedarak yo‘q bo‘lib ketadi. Uning sayohati bearmon ichkilikbozlik, ko‘ngilxushlik va maishatbozlikka borib taqaldi. Otaning bergan mol dunyosini sovurish uchun ko‘p vaqt kerak bo‘lmadi. Barcha narsasidan ajralgan yigit keyinchalik cho‘chqa boquvchi bo‘lib ishga joylashdi. Uzoq qiyinchilik va mashaqqatlardan so‘ng, oxir-oqibat o‘z ostonasiga kelib, otasi oldida tavba qilgani haqida hikoya qilinadi. Albatta, adashgan o‘g‘il haqidagi masal butunlay ramziy ma’noga ega. Injilda Iso payg‘ambar o‘g‘ilning uydan qanday chiqib ketgani, keyin qaytib kelgani haqidagi hikoyat mavjud. Hikoyada o‘g‘ilning uyiga qaytishi va otasi ko‘z yoshlarini to‘kib barcha kamchiliklariga qaramay uni kechirishi va o‘z bag‘riga qabul qilishi hikoya qilinadi.

O‘sha paytda rassomlar ko‘p marotabalab omadsiz o‘g‘ilning obrazini tasvirlashga harakat qilar edilar. Bu asarlarda uni yo karta o‘ynayotgan payti yoki go‘zal xonimlar bilan zavqlanishini tasvirlashdi. Bu o‘tkinchi dunyoda gunohkor bandaning dunyo lazzatlariga qiziqib ketishi haqidagi kinoyali asarlar edi. Rembrandt esa bu mavzuga nisbatan boshqacha yondashib umumiy qabul qilingan qoidalardan keskin farq qiladigan kompozitsiya yaratdi. U o‘z hayotida ushbu syujetning chuqur ma’nosini tushunib yetadigan va uni tomashabinga yetkazish darajasidagi og‘ir hayotni boshdan kechirdi - u barcha yaqinlarini yo‘qotdi, shuhrat va boylikni, qayg‘u va qashshoqlikni ham ko‘rdi. “Adashgan o‘g‘ilning qaytishi” mazmun jihatdan buyuk rassom Rembrandt van Reynning eng mashhur diniy-tarbiyaviy asarlaridan biri hisoblanadi. Bu kartina taxminan 1666 - 1669 yillarda yaratilgan deb hisoblanadi. Kartina moybo‘yoqda ishlangan bo‘lib, o‘lchami 260 × 203 mm.

Kartinaga qarar ekansiz - unda g‘amginlik hissiyoti hukmron ekanligini sezasiz. Chap tomondan tushayotgan yorug‘lik nuri ta’sirida

boy xonadon oldidagi maydon yorishib, asosiy qahramonlarni kartinadagi boshqa personajlardan ajratib ko'rsatadi. Butun oila bu yerda to'plangan. Ota-ona bir ahvoldagi, yupun va bechora, endi ko'rishni umid qilmagan kichik o'g'lini tirik ko'rganidan xursand. Qariya qarshisida tizzasi bilan cho'k tushib o'tirgan o'g'lini otalik mehri bilan quchoqlab turibdi. Kartinada xira va sovuq fonlardan nur orqali yorug'likka chiqiladi. Bu kartinadagi har qanday tomoshabinning diqqatini jalb qilishi va qalbini poklashga qodir sirli yorug'likni tarqalishi tomoshabindagi birinchi taassurot hissini uyg'otadi.

Kompozitsiyada asosiy urg'u ikkita figura - ota va o'g'ilning psixologik holatiga qaratilgan. Darhaqiqat, kartinaga qarar ekanmiz ota bilan o'g'il o'rtasidagi uzoq kutilgan ta'sirchan uchrashuvni ko'ramiz. Adashgan o'g'ilning ota-onasi oldida bosh egib kelib tavba qilishi, o'z ishidan pushaymonlik hissini sezmaslik mumkin emas. Kasal va abgor, yirtiq kiyimda, yalangoyoq o'g'li zulmatdan, yomon illatlardan va gunohlardan qaytib, yorug'likka intilib, qilgan barcha yomon ishlari uchun tavba qilmoqda. Tavba qilgan o'g'il tiz cho'kkan, ota esa uni bag'riga bosib boshini bir oz egib turibdi. Ushbu holat va yuz ifodalari kechirimlilik, rahm-shafqat, samimiylik kabi chuqur va juda yorqin tuyg'ular haqida hikoya qiladi:

Otasi qoshida tiz cho'kib, undan madad va qo'llab-quvvatlashini so'rayotganga o'xshaydi, o'zining axmoqligi, beboshligi va hurmatsizligi uchun kechirim so'rab turibdi. Rassom adashgan o'g'ilni sochi olingan holda ko'rsatgan. O'sha paytda faqat mahkumlar sochi qirdirib olinardi, bu ko'rinish bilan rassom avval boy xonodonga mansub yigitning ijtimoiy qatlamning quyi darajasiga tushib qolganligini ko'rsatmoqchi bo'ladi. Rassom adashgan o'g'lining achinarli holatini mohirlik bilan ifoda etgan, bu ayniqsa ranglar kontrasti fonida aniq seziladi. Kulrang xolstdan oddiy yupun kiyingan asosiy qahramondan farqli o'laroq, orqa plandagi boshqa personajlar yorqin rangdagi juda chiroyli kiyimlarda tasvirlangan. Hikoyadan xabari bor kishi biladiki, aslida shu o'g'il ham boshida uydan juda yaxshi kiyinib chiqib ketgan edi. Uning kiyimlari iflos va yirtilib ketgan, lekin ularda avvalgi dabdabaning izlari bor. Ayniqsa, kostyumining yoqasi - bu bir vaqtlar yigitda bo'lgan hashamatning ishorasi. Adashgan yigit gunohlar tubiga tushib qolgani va undan soqit bo'lib chiqib keta olmaganligi aniq. U qaytib kelish uchun uzoq yo'llarni bosib o'tdi. Buni eskirgan poyafzal ko'rinishidan bilib olsa ham bo'ladi, ularni hatto poyafzal deb ham atash

qiyin. Bitta poyafzal shunchaki oyoqda turmaydigan darajaga kelgan. Tiz cho‘kkanida eskirib chirigan poyafzal tagcharmi ajralib tushdi - bu juda ta’sirli va og‘riqli lahza. Bunda bir tomondan yigitning abgorlik ahvoli va ikkinchi tomondan qattiq hayajondagi qaltis harakat natijasi bo‘lishi mumkinligini taxmin qilish mumkin. O‘g‘ilning yuzi tomashabinga ko‘rinmaydi, lekin rassom uni mohirona tasvirlab berganki, unga qaragan tomoshabinning o‘zi yigitning yuzida qanday his-tuyg‘ular kechayotganligini bemalol tasavvur qila oladi.

Asosiy bosqich chap tomondan keladigan oq nur bilan to‘lib toshgan, u yerda adashgan o‘g‘il kirgan eshik bor deb taxmin qilish mumkin. Rembrandt asosiy figuralarni markazga emas, balki biroz chapga siljitadi - shu tarzda kompozitsiyaning asosiy g‘oyasi juda chiroyli ochib berilgan. Bu asarda Rembrandtning mahorati shundan iboratki, kartinaga tikilgan tomoshabin nigohi beixtiyor fazoviy chuqurlikka nazar tashlaydi va nurlar ta’sirida orqaga qaytib diqqatni asosiy voqelikka yo‘naltiradi. Rassom eng muhim narsani tasvir va tafsilotlar bilan emas, balki xolstning chetigacha borgan yorug‘lik orqali voqeaning barcha ishtirokchilarini ta’kidlaydi. Shunisi e’tiborga loyiqki, o‘ng burchakdagi to‘ng‘ich o‘g‘il bunday kompozitsiyaning muvozanatiga aylanadi va butun rasm oltin kesim qonuniyatlariga bo‘ysunganligini ko‘ramiz. Kompozitsiyaga boqar ekansiz, unda oilaning cheksiz quvonchi hamda otaning himoyasini his qilish mumkin. Lekin o‘tirgan aka o‘z inisidan g‘azablanib, unga yon bosmayotganligi ko‘rinib turibdi.

Kartina bilan tanishar ekansiz, avvalo, siz ota obraziga ko‘proq e’tibor berasiz, uning surati rasimga yumshoqlik va mehr berib turibdi. Bu safar biz qahramonning yuzini aniq ko‘rishimiz mumkin, u xotirjam va ma’lum bir achinishga to‘la chehrasi bilan o‘g‘liga qarab intilayapti, ranglar tuzilishi yumshoq va iliq soyalar bilan ajralib turibdi.

Ehtimol, shuning uchun ham asosiy qahramon sifatida o‘g‘ilga emas, balki, shaxsga nisbatan ezgulik, kechirimlilik va saxiylik xislatlari namoyon bo‘layotgan otani asosiy obraz deb atash mumkin. Uning yuzi chap tomonga ozgina egilgan holda o‘g‘li tomon ozgina moyil bo‘lib, qo‘llari bilan o‘g‘lining yelkalarini muloyimlik bilan siqib turibdi. Bu harakati bilan, o‘g‘liga yengil dakki berayotgandek, yoxud unga dalda berib, qaddini tiklab olishi uchun ko‘maklashmoqchidek tuyuladi. Nuroniy otaga diqqat bilan qarasangiz - u zamonning o‘zidan ham yoshi ulug‘roqdek tuyuladi va ko‘zlaridagi ifodani tushunish juda qiyin, go‘yo

bedarak ketgan o'g'il dardida kuyib ko'r bo'lib qolgandek. Uning butun holati, o'g'li uyda bo'lmagan davrdagi boshdan kechirgan kutish azobi va o'z jigarbandi taqdiriga qayg'urib o'tkazgan kunlari haqida hikoya qilmoqda. Rasmdagi ota mavqeining ustunligi, katta hayotiy tajriba orqali sabr-toqat bilan adashgan o'g'ilning tavba qilib kelishi muqarrarligiga ishongan, voqeaning oxirini ko'ra bilgan donishmand sifatida tasvirlangan. Shu holatida unda g'oliblik va yashirin ulug'vorlik seziladi. Bu undagi shafqat, kechirimlilik va muhabbat xususiyatlarini aks ettiradi. Ota adashgan farzandiga iliq quchog'ini ochmoqda, uning yuzi muloyim, xotirjam va mehrga to'la. U bolasining barcha noo'rin qiliqlariga qaramay hamma narsani kechirdi va o'z bag'riga olmoqda. Kartinada o'g'lini quchoqlagan chol boy odamlar kiygan qizil kiyimda ishlangan va ko'zlari bilan ko'rolmasa ham, qalb ko'zi ochiqligiga ishora qilinmoqda. Muqaddas Kitobda yozilgan hikoyatda bu haqda gapirilmaydi. Tadqiqotchilar kompozitsiyaning umumiy ko'rinishi - bu ruhiy qayta tug'ilishning ramzi degan farazni oldinga surishadi. Shuningdek, turli xil tasvirlarda rassomning o'z tasavvuridan kelib chiqqan degan xulosaga kelishadi. Hovlining ichki qismida tasvirlangan o'yma bareleflar, ustunlar, qariya kiygan qizil plush va ziynatga to'la yenglari, uy ko'rinishining obodligi, bu yerda yig'ilganlarning kiyinishi xonodoning boylar tabaqasiga tegishli bo'lib, qadr-qimmatini yuqori oila ekanligidan darak berib turibdi.

Kenja o'g'ilning obrazi - bu o'zining qilmishlaridan tavba qilishga qaror qilgan rassomning qizil kiyimdagi kekxa otasi orqali Xudodan o'z nobop qilmishlarini kechirishini so'ramoqda deyish mumkin. Birodariga malomat bilan qarab turgan to'ng'ich o'g'il bu - vijdon, ona esa muhabbat timsoliga aylanadi. Rasmda yana 4 ta figura bor, bu siluetlari kartinaning soya qismidagi qorong'ilikda yashiringan. Ko'pchilik tadqiqotchilar ularni aka-uka va opa-singillar obrazi deb talqin qilishadi. Rassom ularni qarindoshlari sifatida tasvirlashi mumkin edi, agar bitta tafsilot bo'lmasa: masalda katta akaning kenjaga bo'lgan hasadgo'yiligi haqida hikoya qilinadi, ammo Rembrandt oilaviy totuvlikning psixologik usulidan foydalangan holda uni istisno qiladi. Taxminlardan biri shundaki, o'tirgan mo'ylovli va patlar bilan bezatilgan jingalak qalpoqli yigit adashganning yuqorida aytilgan akasi bo'lishi mumkin, chunki uning yuz ifodasi ushbu voqelikdan xursandchiligi bilinmaydi va u qarindoshlarini yarashtirishda faol ishtirok etmayapti. Kartina markazida turgan ayol yigitning onasi yoki opasi, orqadagi zinada

zo'rg'a ko'rinib turgan hijobli qiz uy xizmatkori yoki singlisi ham bo'lishi mumkin. Tavba qilgan gunohkorning yonida tayoq ushlagan, uzun qizil plash, baland salla kiygan soqoldor kishi tik turibdi. Uning butun qiyofasi shuni ko'rsatadiki, u maqsadi aniq, aqlli va talabchan akasibo'lishi ehtimoldan xoli emas. Ushbu jim turgan guvohning qarashlari otasi oldida tiz cho'kkan yigitga ham achinish, hamdardlik va talabchan ohangda qaratilgan. Uning yuz tuzilishidan qanday xayollar kechayotganini taxmin qilish qiyin emas.

Bu odamlar o'zlarining qarashlarini asosiy xarakterga - tavba qilgan yigitga yo'naltirishgan, bu qarashlar shafqat va mehrga to'la. Aytgancha, ushbu qarashlar tufayli Rembrandt qiziqarli fazoviylik va harakat effektiga erishmoqda, kartina qahramonlarining nigohlari orqali asosiy g'oya, bosh qahramonga yo'naltiriladi va tomoshabin bu yo'nalishlarda harakatlanishga majbur bo'ladi. Kompozitsiya atrofdagi qolgan bo'shliq kishida salbiy his-tuyg'ularni keltirib chiqaradigan qora va qizilning ma'lum bir darajadagi bo'g'iq aralashmasida ifodalangan. Muallif ushbu rangdan asosiy voqelik va atrofdagi muhit o'rtasida ziddiyat yaratish uchun foydalangan.

Ushbu sahna dramatik va fojiali ko'rinishga ega Sarson-sargardon bo'lib qaytib kelgan beboshning akasi va xizmatkorlar muloyim sukut qilib boshlarini tushirib turishibdi Ushbu kartina umid va bezovtalik, pushaymonlik va tashvish, ma'naviy poklik va iqrorlik hissiga to'la. Rassom sof qalb bilan, chin dildan pushaymonligini bildirgan, xatosi uchun tavba qilgan kishini olloh tomonidan ham, insonlar tomonidan ham kechirim topishi mumkinligini bizga ma'lum qilayotgandek bo'ladi.

Rassom ushbu syujetni o'z-o'zidan tasodifiy tanlamagan, aynan voqelikning shu ko'rinishi orqali hikoyaning asosiy mazmuni va oxirgi yakuniy xulosasini berishni maqsad qilgan. Uni birinchi navbatda inson tabiati, uning ichki ziddiyatlari, odamlar harakatlarining motivlari qiziqtirgan. Shuning uchun Rembrandt o'z zamondosh hamkasblariga qaraganda Bibliya mavzularida ko'p kartinalar yaratganligi bilan ajralib turadi. Adashgan o'g'il haqidagi masal dunyo tasviriy san'atidagi eng mashhur mavzulardan biriga aylanib ketgan.

Rembrandtning o'zi bu mavzuga bir necha bor murojaat qilgan - uning "Adashgan o'g'il", nomli kompozitsiyalari ma'lum. Ushbu mavzu bo'yicha fikr yuritishni Rembrandt ijodi tadqiqotchilari hatto "Tavernadagi adashgan o'g'il" (Saskiya bilan avtoportret) (1635) kabi asarida ham topishgan. "Adashgan o'g'ilning qaytishi" - asari otasining

merosini o'ylamasdan isrof qilgan o'g'ilning isrofgarchiligi haqida hikoya qiladigan tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan kartina sifatida izohlanadi. Shu nuqtai nazardan, ustoz hayotining eng baxtli davrlarida ishlangan suratlaridagi quvonchni keyinchalik biroz boshqacha g'amginlik tuyg'ulari bilan almashganligini kuzatish mumkin.

"Adashgan o'g'lining qaytishi"

Ushbu masalda qiyosiy ma'noda ota qudratli Rabb, o'g'il esa tavba qilib, haqiqiy imonga qaytgan kishining (yoki hatto gunohkorning)

umumiy obrazidir. Kompozitsiyaning markazida rassomning ichki dunyosi, uning dunyoqarashi aks ettirilgan. U sodir bo'layotgan narsalarning mohiyatini ochib berishni va tomoshabinni inson taqdiri, uning tarbiyasiga befarq bo'lmaslikka chorlaydi. "Adashgan o'g'lining qaytishi" bu adashgan yoshlikning eng kuchga to'lgan paytidagi samarasiz yo'qotilgan kunlar uchun qayg'urish, endi bunday imkoniyatlarni qaytarishning iloji yo'qligidan afsuslanish. Bu asar hozirda Sankt-Peterburgdagi Ermitaj muzeyida saqlanadi.

Rassom o'z asarida otalik tuyg'ulari va o'g'lining pushaymonligini mukammal tarzda ochib bergan. Shunisi qiziqki, Rembrandtning o'zi taqvodor odam hisoblanmaydi. U hamma qo'rquvlari va tajribalari bilan eng oddiy odamning fikrlash qobiliyatiga ega bo'lib, bu hayotda ko'proq o'ynab-kulib qolishni o'ylardi. Ehtimol, shu sababli, Adashgan o'g'lining qaytishb insonning o'zligini anglab yetish, o'zini poklash va ma'naviy o'sishga olib boradigan yo'l sifatida ham qarash mumkin.

Rembrandt Xarmens Van Reyn 63 yoshida vafot etganida kambag'al, serjahl va kasalmand chol edi. Notarius tezda mol-mulkini: hisoblab chiqqanda bir juft mayka, bir nechta ro'molcha, o'nlab beretlar, kartinalar va Injil kitobi bor ekanligini qayd etgan. U xo'rsinib rassom aslida ham qashshoqlikda tug'ilganini esladi. Bu inson hamma narsani bilar edi, uning hayoti uning qalbini g'oliblik va buyuklik, shon-sharaf va boylik, haqiqiy sevgi va aql bovar qilmaydigan qarzlar, ta'qiblar, nafrat, bankrotlik va qashshoqlik to'lqinlari bo'ylab silkitadigan yelkanga o'xshardi.

U o'zi sevgan ikki ayolining o'limini boshidan kechirdi, keksalikda shogirdlari uni tark etishdi va jamiyat uning ustidan kulishgacha bordi, ammo Rembrandt o'zining iste'dodi orqali ko'pchilik orzu qiladigan shon-shuhratga erishdi. Eng buyuk rassomlaridan biri butunlay yolg'izlikda vafot etdi, lekin rangtasvir san'atini yuqori cho'qqiga olib chiqdi, tasvir, tasavvur va fikrni inson tafakkurining cho'qqisi sifatida kashf etdi.

Butun kartina Rembrandt sevgan qizil-jigarrang tuslardagi koloritda ishlangan. Rassom tasvirlangan har bir yuz ko'rinishining kichik tafsilotlarigacha ishlashdan voz kechgan holda, odamlarning yuzlaridagi yengil ifodalarni mahorat bilan namoyish eta oldi. Muqaddas Kitobdagi masalda nima yozilganligini bilmasdan turib ham, ushbu buyuk asarni ko'rganingizda, siz undagi barcha voqelikni bimalol o'qiy olishingiz mumkin.

Mustaqil ish uchun vazifa: Akademik rangtasvir fani bo'yicha adabiyotlarni o'qish va N.Pussen, I.Shishkin, I.Levitan kabi Yevropa rassomlari asarlarini o'rganish va tahlil qilish.

A.Sapojnikov, D.Kardovskiy va I.Preyslarning tasviriy san'atga pedagogik qarashlari, P.Chistyakovning tasviriy san'atda tutgan o'rnini mavzusida materiallarni o'rganish. Mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirish asosida mashqlar bajarish. Uyg'onish davrida tasviriy san'at, rangtasvirda ishlash texnika va texnologiyalari, Leonardo da Vinchi, Chennino Chenini, Albrect Dyurer kabi rassomlarning fikrlari va ularning akademik rangtasvir fani rivojiga qo'shgan hissassi haqidagi adabiyotlar hamda internet materiallarni o'rganish.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

Рембрандт ван Рейн. "Возвращение блудного сына".
<https://yandex.ru/video/preview/10580357929579650352;>

<http://sites.ziyouet.uz> /- San'atga oid saytlar.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. *Akademik rangtasvir fani nimani o'rgatadi?*
2. *Rangtasvining ilk paydo bo'lish tarixi qaysi davrdan boshlangani qayd etiladi?*
3. *O'zbekiston hududida qadimiy suratlar topilgan joylarni ayting?*
4. *Yevropa va jahon xalqlari san'ati va madaniyatiga kuchli ta'sir etgan davlatlarni bilasizmi?*
5. *Qaysi qabilalar Antik madaniyatning paydo bo'lishida muhim rol o'ynadi?*
6. *Rembrandtning "Adashgan o'g'ilning qaytishi" asari qaysi yillarda yaratilgan?*
7. *Rembrandtning "Adashgan o'g'ilning qaytishi" asari mazmun jihatdan qanday mavzuga kiradi?*
8. *Rembrandtning "Adashgan o'g'ilning qaytishi" asari qanday koloritda ishlangan?*
9. *Rembrandt "Adashgan o'g'ilning qaytishi" asari mavzusi asosida yana qanday kartinalar ishlagan?*
10. *Tasviriy san'at janrlarini aytin.*

MILLIY KIYIMDAGI AYOL QOMATINING AKADEMIK RANGTASVIRI

Mashgʻulot turi: amaliy.

Tasvirlash vositalari: Moyboʻyoq, № 2, 4, 8, 14 oʻlchamdagi moʻyqalamlar, 75x60 oʻlchamdagi tagromga tortilgan xolst, eritgich (razbavitel, skipidar), moyboʻyoq, boʻyoq aralashtirish uchun palitra, yumshoq xolst yoki salfetka, eritma uchun maxsus idish, moʻyqalamlarni yuvish uchun idish va uayt-spirit

Izoh: tasvir 60x75 oʻlchamli xolstda bajariladi.

Mavzu rejasi:

1. Rang va tus yechimini aniqlash, psixologik xarakterni topish.
2. Milliy kiyimdagi ayol qiyofasining psixologik xarakterni topish.
3. Milliy kiyimdagi qiyofachi ayol holati asosida eskiz ishlash.
4. Kompozitsion muhit va kompozitsiyadagi rang munosabatlarini aniqlash.
5. Umumlashtirish va tasvirni yakunlash.

Tayanch iboralar: *portret, xolst, kompozitsiya, skipidar, rangli gruntovka, konstruktiv tuzilish, perspektiva, obraz, aralash texnika, rang surtmalari*

Butun dunyoda milliy qadriyatlar, sanʼat va millat maʼnaviyatiga jamiyat rivojlanishi hamda mamlakat taraqqiyotining muhim sharti va kafolati sifatida qaraladi. Shu narsa haqiqatki, biron-bir mamlakat oʻz maʼnaviy imkoniyatlariga tayanmay, odamlar ongi, tafakkurida maʼnaviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay, xalqning milliy ruhini uygʻotmay turib, yuksak taraqqiyot darajasiga koʻtarila olmaydi. Maʼnavit insonni ruhiy poklanish va yuksalishga daʼvat etadigan, uning ichki olamini boyitadigan, iymon irodasi, eʼtiqodini mustahkamlaydigan, vijdonini uygʻotadigan qudratli kuchdir⁸. Inson maʼnaviy dunyosini boyitish, milliy qadriyatlarni targʻib qilishda tasviriy sanʼat asarlarining ahamiyati juda katta. Aynan, portret ishlash sanʼati milliy anʼanalarimizning saqlanishi, uni targʻib qilish, ajdodlarimiz siymolarini tiklashga xizmat qiladi. Kamoliddin

⁸ <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/13512-2021-06-30-10-30-57>:

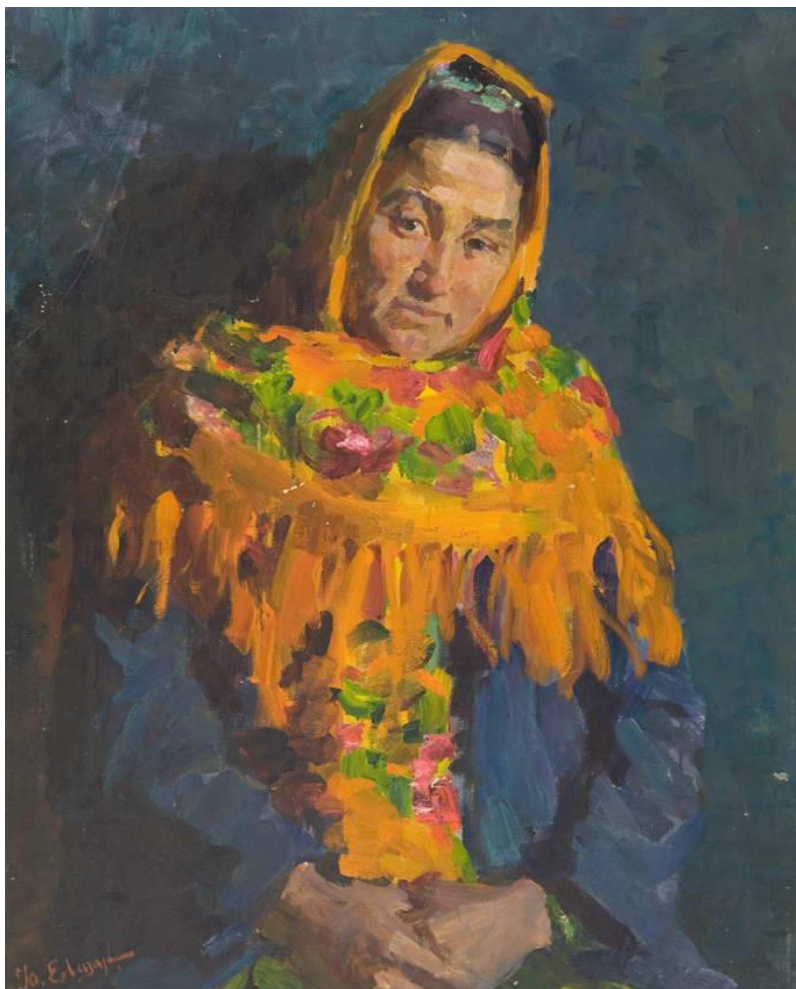
Behzoddan boshlangan portret ishlash san'ati bugungi kungacha uzoq va sharaflı yo'lnı bosib o'tdi.

O'zbekiston rangtasviri zamonaviy portret janri rivojida A. Abdullaev, R. Axmedov, Ch. Axmarov, M. Nabiev, R. Choriev, T. Oganegov, V. Burmakin, B. Jalolov, J. Umarbekov, A. Ikromjonovlarning xizmatlari katta bo'ldi. Mana shu ijodkorlar mehnati, yaratgan asarlari tufayli milliy qadriyatlarmiz hanuzgacha yoshlarimiz ta'lim-tarbiyasiga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazib kelmoqda. Bu sohada hozirgi paytda A. Aliqulov, E. Aralov, M. Maxmudov, M. Xolov, A. Sagatov kabi yosh, umidli rassomlar milliy portret janrida o'zlarining munosib hissalarini qo'shib kelishmoqda. Albatta, ijodiy portretlar yaratish bilan o'quv mashg'ulotlardagi portret ishlash masalasi qo'yiladigan maqsad jihatidan ma'lum darajada bir-biridan farqlanadi.

Bizning bugungi mavzumiz akademik rangtasvirda milliy kiyimdagi ayol kishi portretini yaratishdan iborat. Moybo'yoqda milliy kiyimdagi ayol kishi portretini ishlash uchun avvalo mavzuga mos keladigan model va maxsus kiyimlar tanlanadi. Kiyim oddiy, milliylikka xos, gavdaning anatomik shaklnı chiqarishga yordam beradigan, rang munosabatlari aniq va gavda tuzilishiga mos bo'lishi lozim. Ammo juda ham rang-barang bo'lishi tavsiya etilmaydi. Fon silliq va xolis tusdagi rangga ega bo'lishi kerak. Chizishni boshlashdan oldin, naturani har tomonlama kuzatib, gavda va yuz ko'rinishlari aniq va xarakterli bo'lgan holatini tanlaymiz. Naturaga juda yaqin o'tirib olmang - bu kompozitsiyani yaxlit idrok etishni ancha qiyinlashtiradi. O'tirgan joyingizdan modelgacha bo'lgan masofa natura balandligining kamida ikki baravar kattaligi nisbatida bo'lishi lozim.

Birinchidan, matoda eng yaxshi kompozitsion yechimni topib, rang va tus munosabatlarini aniqlab olamiz, tasvirdagi umumiy yoritilgan joylar va soyalarnı hamda ularning fon bilan bog'liqligini ko'rsatadigan kichik eskizlar ishlab olamiz. Keyin rangtasvirda asosiy vazifani bajarishga o'tamiz. U to'g'ridan-to'g'ri tanlangan xolstda yoki xolst o'lchamidagi alohida qog'ozda bajariladi. Qog'ozda bajarilgan tasvir, keyin kukun yoki qora bosma qog'ozlar yordamida xolstga o'tkaziladi. Bundan tashqari, hozirgi paytda zamonaviy kompyuter texnologiyalar sirasiga kiradigan proektor imkoniyatlaridan unumli foydalanish mumkin. Qog'ozga ishlangan dastlabki eskiz chizmasi shakl nisbatlari va umumiy kompozitsiya qurilishining to'g'ri yechimini topishni

osonlashtiradi, chunki qog'ozda o'chirish va yordamchi chiziqlarni chizish osonroq.

Y_Yelizarov. Sut sog'uvchi Matyokubova portreti.

Kompozitsiyani tuzishda natura gavda harakatini hisobga olishimiz, surat o'lchami nisbatlarini belgilash va varaqdagi umumiy kompozitsiyani tuzib olishimiz mumkin. Agar kompozitsiya tik holatida tasvirlanadigan bo'lsa, markazdan og'irlik markazi o'tgan chiziqni belgilab olamiz.

Ikki oyoq bilan tik turgan holatda og'irlik markazi bo'yin chuqurchasidan tushgan vertikal chiziq tekislikda ikki oyoq o'rtasida bo'ladi. Agar kishi bir oyog'iga suyanadigan bo'lsa, unda muvozanat chizig'i bo'yin chuqurligidan tushgan vertikal chiziq tayanib turgan oyoqning ichki to'pig'idan o'tadi. Keyin tananing asosiy qismlari yo'nalishlarini ko'rsatib, gavda shaklining o'zaro nisbati va harakati, yelka-kamarning tos kamariga nisbatan egilish nisbati aniqlanadi hamda tizza qopqoqlari yordamchi chiziq bilan bog'lanadi. Qalamtasvirda

chizish vazifalarida bo'lgani kabi gavda qismlarining o'zaro bog'liqligi bosqichma-bosqich umumlashtirilib, tananing anatomik shakli xususiyatlari va harakati aniqlashtirib boriladi. Tayyorgarlik ishidagi chiziqlar aniq va tushunarli bo'lishi kerak, shakl qanchalik aniq belgilansa, keyin uni xolstga o'tkazish oson bo'ladi.

D. Berdiyev (magistr). Rushana portreti

Kiyim ostidagi gavdaning anatomik tuzilishini kuzatib, harakatlarni his qilish kerak, shundagina kiyimda tasodifiy hosil bo'lgan burmalar suratdagi umumiy shaklni to'g'ri ifodalashga xalaqit bermaydi. Plastika gavdaning ichki tuzilishiga mos kelishi kerak, ana shundagina gavdaning harakati, fazodagi o'rni ishonchli tarzda ifodalanishi mumkin. Ma'lum bir holatda o'tirgan figuraning tuzilishini yaxshiroq tushunish uchun ko'plab san'at ustalari kiyimda qiyofachini tasvirlashdan oldin xuddi shu holatda o'tirgan yalang'och modeldan yordamchi qoralamalar va qalamchizgilar bajarishadi. A. A. Ivanovning "Masihning odamlarga

ko‘rinishi”, P. A. Fedotovning "Aristokratning nonushtasi" va boshqa ko‘plab suratlar buning yorqin misoli bo‘la oladi.

Kiyingan figurani chizish jarayonida, kiyim ostida yashiringan umumiy holatdagi yalang‘och figura shaklini yengil chiziqlar bilan belgilab olish mumkin. Dastlabki gavda portretini ishlashda gavda tuzilishini o‘rganish uchun tasavvurdan qiyofachini ustki kiyimlarsiz ishlab mashq qilish foydali bo‘ladi. Yupqa harir va yumshoq xolstlardagi burmalar yo‘nalishi gavda shakli va uning harakatini yaxshi ta’kidlab turganligi sababli qiyofachi gavdasini chizish uchun qulay hisoblanadi. Dastlabki tayyorgarlik eskizlarini tugatishda shakl xususiyatini yaxshiroq ochib berish uchun tus yechimiga to‘liq kuch sarflamasdan soya joylar va katta burmalarni yengil shtrixlar bilan yopib olish mumkin. Kukun bilan xolstga tushirilgan tasvir aniqligiga erishish uchun ko‘mir qalam bilan chizib natura bilan o‘xshashligini tekshirib olinadi. Shundan keyin ortiqcha ko‘mir kukunlarini tozalab, ingichka mo‘yqalamda jigarrang akvarel bilan tasvirni chizish mumkin bo‘ladi.

Rang berish oq bo‘yoqlar ishlatilmasdan soya va yorug‘ joylarini nisbatan suyuq tayyorlangan rangda podmalyovka bilan boshlanadi, bunda rang-tus nisbatlari to‘g‘ri olinishi kerak. Boshlanishidan naturani sinchiklab kuzatgan holda rang munosabatlarini to‘g‘ri aniqlashtirib olish lozim. Katta va yaxlit rang-tus maydonlarini topib, fonga nisbatan gavdaning umumiy siluetini aniqlab olishimiz kerak. Auditoriyadagi ilk qo‘yilmalarda naturadagi soya joylar fonga nisbatan to‘qroq, yorug‘ joylari esa ochroq bo‘lishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Keyingi qo‘yilmalarda natura va fon o‘rtasidagi tus munosabatlari oldinga qo‘yilgan maqsadga muvofiq tanlanishi mumkin. Gavda va fonni ishlashda fazoviy bo‘shliq hissini ifodalashimiz kerak. Agar bunga erisha olmasak unda orqadagi fon, xuddi modelga "yopishtirilgan"dek ko‘rinish hosil bo‘ladi. Shuningdek, fon tusiga nisbatan soyadagi qism to‘qligi keskin farq qilishi kerak emas, bu gavda shakli hajmdorligini ifodalashda qiyinchilik tug‘diradi.

Tasvirning asosiy qismlarini umumlashtirilgandan so‘ng, bosh, gavda va qo‘l shakllari hajmdorligiga ishlashga o‘tiladi. Odatda, naturaning pastki qismi xona sharoitida biroz to‘qlashishi sababli umumlashgan holda ishlanadi. Gavda shaklini aniqlash uchun uning individual xususiyatlari, plastik harakati to‘g‘ri ifodalanishi lozim. Ushbu ranglavhalar uchun xolst o‘lchami nisbatan kichik bo‘lishi tavsiya etiladi, shuning uchun yuz, qo‘llar shakli, kiyim bo‘laklari va

intererni nozik tafsilotlarigacha tasvirlashga berilib ketish kerak emas. Rassom ma'lum bir yoritish sharoitida gavdani mahorat bilan tasvirlay olish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Shu bilan birga katta shakllarga ishlov bermasdan oldin soch turmagi, yuzdagi mayda shakllar va boshqa tafsilotlarni ishlash kerak emas. Gavda shakli eskizini darhol qo'llardagi barmoqlarigacha ishlashdan boshlash noto'g'ri. Dastlabki qoralamani buzmaganda holda bo'yoqlar uyg'unligi va yorug'-soya nisbatlarini aniqlab, qo'lning umumiy holatini belgilab olinadi. Gavdaning bizga va yorug'lik manbaiga yaqinroq qismlarida och-to'qlik holati keskinroq ko'rinishda bo'ladi, shuning uchun ularni quyuk rang surtmalarida yaxlit tarzda tasvirlash yaxshi natija beradi. Shu bilan birga, soya joylar va uzoqroq masofani ifodalashda nisbatan yumshoqroq rang tuslardan foydalaniladi. Natura joylashgan muhitdagi fazoviy bo'shliq gavda shaklining chegaralarini yumshatadi.

Agar soyada biron bir qismning alohida tasvirini ishlashni boshlasak, xatoga yo'l qo'yishimiz mumkin, chunki bu holda kompozitsiyaning ayrim bo'lagi juda keskin tarzda tasvirlanib, bo'rtib chiqib qoladi. Shu bilan birga, agar gavdaga umumiy, yaxlit nazar tashlaydigan bo'lsak, bu joy kompozitsiyaning umumiy ko'rinishida "xiralashgandek" tuyuladi va biz buni deyarli sezmaymiz. Shuning uchun, naturani ishlash jarayonida shaklni o'rganish bilan bir qatorda, gavdadan to'g'ridan-to'g'ri nusxa ko'chirish kerak emas, balki kuzatuvlarimiz, birinchi taasurotlarmizga ko'proq ishonishimiz kerak, P. P. Chistyakov bu vazifani quyidagicha ta'riflaydi:

"Agar ranglardan to'g'ri nusxa olishni xohlasangiz, unda palitra bilan kamroq shug'ullanib, ko'proq naturani kuzatishni o'rganing. Iloji boricha palitraga kamroq e'tibor qiling: ranglarni qanday ko'rayotgan bo'lsangiz yoki qanday rang kerakligini naturani kuzatganingizda his qilganingizdek tanlang, undan keyin aralashtirib xolst yuzasiga qo'ying». Shu bilan birga, P.P. Chistyakov rangtasvir qonunlarini tushunishda tahlil qilishni inkor etmagan va kelajakda ish jarayonida shaklning biron bir qismining rang munosabatlarini aniqlashda naturani uzoq va sinchkovlik bilan kuzatib chiqishni maslahat beradi. U tezkor ishlashni asosan ishning boshlanishida, kompozitsiyadagi umumiy yechim muammolarini hal qilish bosqichida tavsiya qiladi.

Butun rangtasvir ishlash jarayoni o'zaro nisbatlarga asoslanishi kerak. Shaklning yoritilgan qismini soya qismidagi rang-tuslar bilan taqqoslamasdan va umumiy koloristik tizim bilan uyg'unligini

solishtirmasdan rangtasvir ishlash mumkin emas. Kiyimdagi ko‘p sonli burmalar orasida birinchi navbatda eng katta, eng xarakterlilarini tasvirlashimiz kerak. Shaklning yoritilgan qismida ular soya-yorug‘ jihatdan kuchli nisbatlarda va hajmli tarzda bajarilishi mumkin. Mashhur rassomlar tomonidan, xususan, A. A. Ivanovning ko‘p sonli tayyorgarlik ishlarida burmalarning tasvirlarini o‘rganish foydali bo‘ladi, bu yerda ularning gavda harakatini ochib beradigan shakli mohirona, batafsil va ayni paytda katta umumlashmalar bilan bajarilganligini ko‘ramiz.

Shuningdek, ranglavhalar ichida ko‘proq, V. A. Serovning "Bolalar" asaridagi kiyimlar buklanmalari mohirona umumlashtirilib tasvirlangan. Eskizni yakunlashdan oldin, molbertdan bir necha qadam nariga uzoqlashib, naturani xolstdagi tasvir bilan taqqoslab, kompozitsiyani umumiy yaxlit ko‘rib chiqishga harakat qilishimiz kerak. P.P.Chistyakov ish jarayonida kompozitsiyaga nisbatan ilk hissiyotiga ishonishni va ushbu naturaga tegishli o‘ziga xos xususiyatni dadillik bilan umumlashtirish va ochib berishni maslahat beradi.

Ivanov. Serov V. A "Bolalar".

Ayol kishi portreti eskizini bajarish bosqichlari:

*1-bosqich. Rang va tus yechimini aniqlash, psixologik xarakterni topish.
Milliy kiyimdagi ayol qiyofasining holatini aniqlash.*

2-bosqich. Milliy kiyimdagi ayol qiyofasining psixologik xarakterni topish. Qiyofachini chizishda rang munosabatlarini aniqlash va umumlashtirish.

3-bosqich. Qiyofachini chizishda rang munosabatlarini aniqlash va umumlashtirish.

Auditoriyada bajargan ishlaridan so‘ng talabalar mustaqil ravishda uyda ham bir nechta portret eskizlarini bajarishadi. Bu holda etyudning o‘lchami biroz kattaroq bo‘ladi. Bu yerda asosiy vazifa - kompozitsion to‘g‘ri joylashtirish va xolstdagi asosiy katta rang-tus bo‘laklarini topish, shuningdek, grafik va rangtasvir vositalari orqali ushbu holatga xos gavda qismlarining o‘zaro munosabatlarini bera olishdan iborat. Bunday mashqlar auditoriyadagi portret ishlash vazifalariga yaqin bo‘lishiga qaramay, unda portret ishlashning mukammal vazifalarini hal qilinishi talab qilinmaydi.

Ushbu portret qo‘yilmalarida odamlarning psixologik xususiyatlarini ochib berish uchun emas, balki derazadan ma’lum masofada joylashgan orqadagi fon bilan bog‘liq qiyofachining turli xil holatlardagi plastik yechimlarini ranglarda ifodalash uchun mo‘ljallangan.

Har bir katta ishni bajarishdan oldin siz qalamda va rangda bir nechta eskiz qoralamalarini bajarishingiz, tasvirning berilgan xolst formatidagi kompozitsion joylashishi va asosiy rang munosabatlarini topishingiz kerak bo‘ladi. Tayyorgarlik chizmasida siz barcha qismlarning munosabatlarini to‘g‘ri yetkazishingiz va bosh, gavda va qo‘llarning shaklini juda aniq ifodalashingiz kerak.

Qo'llar, ayniqsa barmoqlarni tasvirlash, bu ishda eng qiyin vazifa bo'lishi mumkin, chunki talabalar bu sohada hali amaliy tajribalari kam bo'ladi.

Podmalyovkani amalga oshirayotganda, xolst yuzasini butunlay yopib, asosiy rang munosabatlarini ochib berishga harakat qilish kerak, chunki qolib ketgan xostning oq joylari rangda ishlangan joylar bilan kuchli kontrastlik hosil qiladi va umumiy ko'rinishni yaxlit idrok etishga xalaqit beradi. Bunday holda, tasvirlanayotgan maydonning rang-tusini, hali tus jihatdan aniqlashtirilmagan atrof-muhit holati bilan uyg'unlikda his qilish qiyin bo'ladi. Yorug' va soya joylarning o'zaro va fon bilan aloqasini topib, eng yorug' joylar, yarim soya, soya va reflekslarni yaxlit rang surtmalari yordamida ochib berishni boshlaymiz, kuchli yoritilgan bo'rtib chiqqan shakllar, yumshoq, umumlashtirilgan soyali joylar hamda ularning fon bilan munosabati aniqlashtiriladi. Boshlovchi rassomlar bajargan rangtasvirlarida ko'pincha oqishlik, u yoki bu qismlardagi rang-tuslarni to'liq o'z kuchida ifodalashga qo'rqish hissi sezilib turadi. Ayniqsa, bunday holatni yoritilgan joylarni ifodalash holatida ko'p kuzatish mumkin. Ba'zi qismlar yorug'lik manbaiga nisbatan qiya holatda ekanligi va shuning uchun nisbatan to'qroq bo'lishi kerakligini hisobga olmasdan, shaklning barcha qismlari teng darajadagi och rang-tuslarda ishlangan holatlar tez-tez uchrab turadi. Ba'zan talabalar yoritilgan yuzalarni va tushib turgan shu'lani deyarli faqat oq bo'yoq bilan ifodalashga harakat qilishadi, bu esa yorug'-soyaning na shakli va na nozik rang-tus ko'lamlarini ochib bermaydi. Soyali joylarni yoritilgan joylar bilan deyarli bir xil, ozgina to'qlashtirib ishlashga urinish qo'pol xatoni yuzaga keltiradi. Qora bo'yoq bilan aralashtirish orqali soyali joylarni ifodalashga urinish yana bir xato yuzaga kelayotganligini anglatadi. Garchi ba'zi joylarda o'xshash rang-tuslarga ega bo'lsada, aslida, yoritilgan va soya joylar turli xil rang xususiyatlariga ega bo'lishini yodda tutish lozim.

Gavda ko'rinishining barcha qismlarini o'zaro bog'liqlikda tasvirlashga nafaqat dastlabki tayyorgarlik ishlari, balkim, asosiy ishni bajarish jarayonida nazardan qochirmaslik kerak. Shunday qilib, kompozitsiyaning barcha qismlarini umumlashtirgan holda, naturadagi biron bir qismini ishlash bo'yicha keyingi ishlar umumiy koloristik yechim, yorug'lik va butun kompozitsiyani birlashtiradigan fazoviy muhitning ta'siriga mos kelishini ta'minlashga harakat qilinadi. Buni dastlabki ranglavhalar ishlash jaryonida ham hisobga olinishi kerak.

Shakl uchun bajarilgan kichik o'quv vazifalarda materialni va shakl yuzalarining barcha xususiyatlarini ifodalash vazifasi qo'yilmagan edi, endi esa kompozitsiyadagi kiyim, tana, sochlar, xolst ko'rinishi va h.k. xususiyatlarini ifodalashni o'rganishingiz kerak. Materiallardagi (sherst, baxmal, ipak koftadagi va soch turmagidagi tolalar) rang-tusni to'g'ri olish, shaklning yorug' va soya joylari hamda ma'lum bir sirtning yorug'lik nurlarini aks ettirish xususiyatini ifodalashda har xil kontrastlarni turli darajadagi rang surtmalarining zichligi, yo'nalishi, qo'yish usuli orqali ifodalanadi. Bularning hammasini ortiqcha maydalamasdan naturani umumlashgan holda ifodalash lozim,

F.L. Malyavinning "Kitob ushlagan qiz" (7-pacm) asari xona sharoitida ishlangan kompozitsiyaning ajoyib namunasi bo'lishi mumkin.

Bu oddiy auditoriyadagi o'quv jarayonida o'rganish uchun ishlangan rangtasvir emas, balki, tajribali rassomning uzoq vaqt davomida ishlangan ijodiy ishi hisoblanadi. Ayni paytda, bu talabalarining naturadan ishlashni o'rganish jarayonida duch keladigan ta'limiy vazifalarini hal qilish uchun juda muhimdir. Ushbu portretga qarar ekanmiz, naturada qiyofachining gavda shaklini aniqlash tamoyilini darhol sezish mumkin, bu yerda, ayniqsa qo'llar erkin rang surtmalari yordamida ishonchli tarzda

tasvirlanganligini ko'rishimiz mumkin. Bo'yin, yelka-kamar, gavda va qo'llarning plastik yechimi, o'zaro uyg'unligi yaxshi ifodalangan.

F.L. Malyavin. "Kitob ushlagan qiz"

Talabalar uchun ba'zi biron kasbiy mashg'ulotni bajarish jarayonidagi kompozitsiya eskizlarini bajarish vazifalari ham qo'yiladi. Mustaqil ravishda ushbu turdagi qo'yilmalarni tashkil etishda talabalar qiyofachi kasbiga xos va ichki interer bilan uzviy bog'liq bo'lgan ifodali va jozibador holatini berishga harakat qilishlari kerak. Shu bilan birga, natura qo'yilishi jihatdan naturaning g'ayrioddiy, chuqur tafsilotlarisiz sodda ko'rinishda bo'lishi kerak. Albatta, bunday kompozitsiya chinakam hayotiy ko'rinishni batafsil ifoda eta olmaydi, chunki unda ma'lum o'quv xarakteridagi shartli ko'rinish mavjud. Ushbu ishda kasbning o'ziga xos xususiyatlarini, naturaning interer bilan bog'liqligini ifodalashshga harakat qilish kerak. Kelajakda bevosita turli xil ishlarda band bo'lgan insonlar portretlarini ishlash jarayonida foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Agar maxsus o'tirgan qiyofachi bo'lsa, uning kiyinishi, hayotdagi asl holatga tabiiy ravishda mos kelishiga e'tibor berishingiz kerak. Ishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan qo'yilma kompozitsiyasi tuzilishining sifatiga bog'liq bo'ladi. Boshning jozibador burilishi, shuningdek qo'llarning harakatlarini va yorug'lik manbaiga nisbatan butun naturaning holatini topish juda muhim. Intererdagi narsalar tus bo'yicha sokin bo'lishi, tomoshabinning diqqatini gavda ko'rinishidan chalg'itmasligi kerak.

Topshiriq mavzusi naturani tanlash uchun katta imkoniyatlarni beradi.

Bu sinfdagi o'qituvchi, ustaxonada ishchi, traktorni ta'mirlaydigan traktor haydovchisi, rasm ishlayotgan rassom, farrosh portreti bo'lishi mumkin.

Mustaqil ish uchun vazifa: Milliy kiyimdagi ayol qiyofasining akademik rangtasviri ishlashga oid taniqli rassomlar asarlarni o'rganish va tahlil qilish. Mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirish asosida mashqlar bajarish. Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

1. Как написать портрет. Живопись маслом.

<https://youtu.be/tKpEfUtnFPs>;

2. Мастер класс Камаевой и Ягодкиной. Галерея Мольберт.
<https://www.youtube.com/watch?v=z8Me7MHaLik>;

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Inson hayotida tasviriy san'at asarlari nima beradi?
2. O'zbekiston rangtasviri zamonaviy portret janri rivojiga hissa qo'shgan rassomlarni ayta olasizmi?
3. Miniatyura rangtasvirida tarixiy portretlar muallifi kim?
4. O'zbek portretchiligi birinchi namoyondalari kimlar?
5. Zamondoshlari portreti galareyasini yaratgan o'zbek rassomi kim?
6. Gavdaning harakati, fazodagi o'rni ishonchli tarzda ifodalanishi uchun nimalarga e'tibor berilishi lozim?
7. Rangtasvir ishlash metodikasi yuzasidan "palitra bilan kamroq shug'ullanib, ko'proq naturani kuzatishni o'rganing" iborasi kimga tegishli?
8. Butun dunyoda etalon sifatida qabul qilingan Beruniy portreti muallifi ayting?
9. Podmalyovka rangtasvrda nima uchun kerak?
10. Zamonaviy o'zbek portretchi rassomlaridan kimlarni bilasiz?

KASBGA OID MAVZULI KOMPOZITSIYA ISHLASH

(Rassom obrazini tasvirlash)

Mashg'ulot turi: amaliy.

Tasvirlash vositalari: Moybo'yoq, № 2, 4, 8, 14 o'lchamdagi mo'yqalamlar, 75x60 o'lchamdagi tagromga tortilgan xolst, eritgich (razbavitel, skipidar), moybo'yoq, bo'yoq aralashtirish uchun palitra, yumshoq xolst yoki salfetka, eritma uchun maxsus idish, mo'yqalamlarni yuvish uchun idish va uayt-spirit

Izoh: tasvir 60x75 o'lchamli xolstda bajariladi.

Mavzu rejasi:

1. Natyuradan qarab mavzuga oid qoralama va eskizlar bajarish.
Format tanlash.

2. Kasbga oid mavzuli kompozitsiyani matoga to'g'ri joylashtirish.

3. Kompozitsiyada kasbiy muhitni yaratish.

4. Kompozitsiyada obrazning kasbiy xususiyatini ochib berish.

5. Kompozitsiyada obrazning anatomik xususiyatlarini aniqlash.

6. Natyurani chuqur tahlil qilish va kompozitsiyada soya-yorug' munosabatlarini aniqlash.

7. Rang-tus nisbatlarini topish, rangda yaxlit va katta yuzalarga ishlov berish.

8. Kompozitsiyada obrazning ruhiy holatini aniqlashtirish.

9. Kompozitsiyadagi asosiy g'oyani ochib berish.

10. Umumlashtirish va tasvirni yakunlash.

Tayanch iboralar: *portret, xolst, kompozitsiya, skipidar, rangli gruntovka, konstruktiv tuzilish, perspektiva, obraz, aralash texnika, rang surtmalari*

Bu mavzu uchun eng yaxshisi, naturada tasodifan taklif qilingan qiyofachi emas, balki haqqoniy kasb egasi, talaba ko'rsatmoqchi bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan kishi o'tirsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Mana shunda kerakli holatni tanlash uchun ko'p vaqt talab qilinmaydi, masalan, traktor haydovchisining ixtisosligini oladigan bo'lsak: holatining o'zi oddiy, ammo ushbu kasb egasi hayotiy ishonchli holatni topadi. Qo'yilmada shakl aniq va chiroyli ko'rinishi uchun yorug'lik manbaining qiyofachi gavdasiga to'g'ri yo'naltirilganligiga ishonch hosil qilishingiz kerak. Qo'yilgan kompozitsiyada rang yechimi asosan tasvirlanayotgan inson kasbining o'ziga xos xususiyatlari bilan

belgilanadi. Kiyim-kechak va intererdagi rang-barang buyumlarni mayda tafsilotlarigacha tasvirlashga berilib ketish kerak emas.

Kompozitsiya qo'yilmasini umumiy koloritga mos holda oddiy, ammo rang munosabatlari yaqqol ko'rinadigan qilib tuzish kerak. Ushbu mavzuda talaba oldida kompozitsion jihatdan alohida ahamiyatga ega bo'lgan tasvirni interer bilan bog'liq holda real tarzda tasvirlash vazifasi qo'yiladi. Rangtasvir ishlash jarayonida bunday kompozitsion qo'yilmalar tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, unda asosiy e'tibor "jonli shakl" obrazini o'rganishga, ranglar yordamida o'ziga xos inson qiyofasini tasvirlashga qaratiladi. Shu bilan birga, yaratilajak asarni ma'lum bir kasb egasi bo'lgan shaxs obrazini ifodalashga qo'yiladigan ijodiy vazifalardan, ya'ni kompozitsion portret ishlash vazifalaridan ajratib bo'lmaydi. Shuni unutmasligimiz kerakki, talabalar ijodiy g'oyalar asosida ishlash uchun asosiy vazifa bo'lgan ishlab chiqarish muhitida, kasbiy faoliyat jarayonida portret yaratish vazifasini ham bajaradilar.

Rassom o'z ustaxonasida ijod qilayotganligi tasvirlangan kartinada insonning mehnat jarayonida tasvirlanishi namunasini ko'rish mumkin. Talabalar ushbu mavzudagi kompozitsiyani auditoriyada o'quv vazifasi sifatida oddiy interer ko'rinishi va kichik natyurmort bilan uyg'unlikda kiyimdagi inson gavdasi eskizlarini bajarishadi. Aslida, bu ish oldingilaridan unchalik farq qilmaydi, ammo u kompozitsiyalarning umumiy mavzusiga rang-baranglik olib keladi va talabalar uchun intererdagi figurani tasvirlash vazifasini qo'yadi. Masalan, qiyofachi yangi mevalar va ba'zi oshxona anjomlari bilan stolda o'tirgan uy bekasi obrazini ifodalashi mumkin. U ma'lum bir mashg'ulot bilan band bo'lgan holatini aks ettirishiga to'g'ri keladi. Masalan, sabzavotlarni tozalash, idishlarni artish va hokazo. Mavzuli kompozitsiya tuzishda siz qiyofachi gavdasi va uning atrofidagi narsalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni topishingiz kerak. Kompozitsiyadagi interer ko'rinishida xonaning bir burchagi, stol, shirma va boshqa shunga o'xshash juda sodda elementlar bo'lishi mumkin. Xonadagi umumiy muhit, barcha qo'yilmalar va xolstlar rang jihatdan sokin bo'lgani ma'qul. Shu bilan birga, oldingi plandagi buyumlar bilan birga natyurmort orasida yorqin sabzavotlar, naqshi murakkab bo'lmagan sochiq hamda qiyofachi kiyimida o'zaro uyg'unlikdagi kontrast tuslar bo'lishi mumkin.

Portret kompozitsiyasi shunday tuzilishi kerakki, rassomning asosiy e'tibori bosh, gavda va qo'llar tasviriga jalb qilinishi lozim. Ilojining

boricha qiyofachining oyoqlari soyada bo'lsa yoki qisman biron bir narsa bilan qoplangan bo'lsa, bunda tomoshabin e'tiborini asosiy syujet ko'rinishidan chalg'itmasligi uchun xizmat qiladi. Uzoq muddat ishlanadigan ranglavhani chizishdan oldin kompozitsiyaning jozibadorligiga erishishda qarash nuqtasini to'g'ri topish hamda tanlangan xolst formatiga kompozitsion joylashtirishini yaxshi o'ylab ko'rish kerak. Uzoq muddatli rangtasvir kompozitsiyasini ishlashdan oldin kichik o'lchamdagi eskizlar bajarish, qomatning masshtabi, uning harakati va shakl nisbatlari belgilab olinishi muhim.

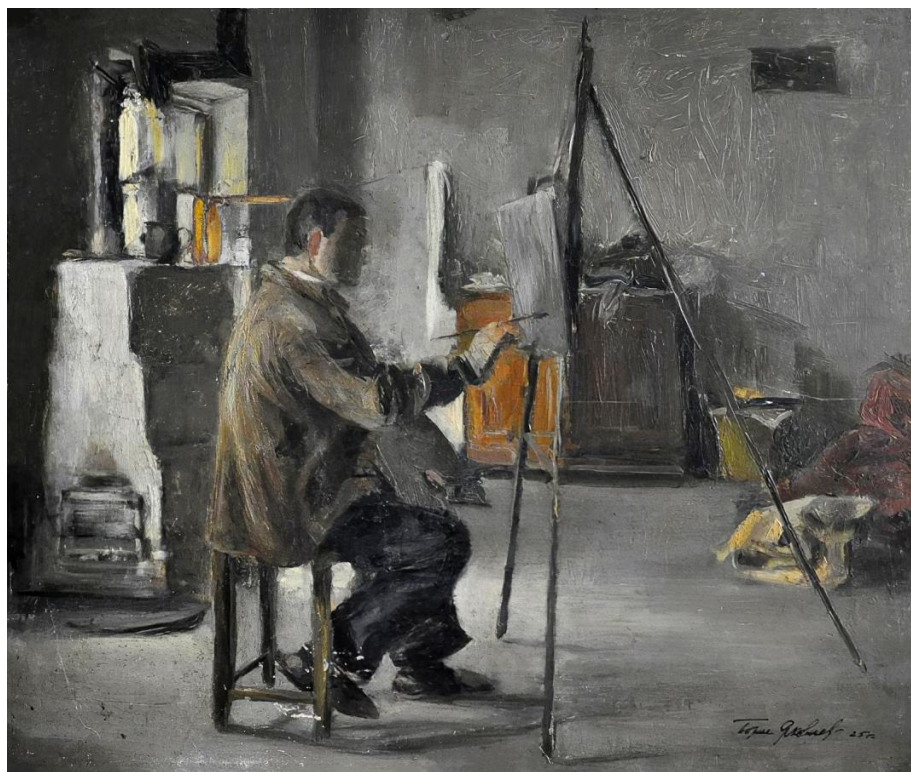
A.G. Bychkova. Rassom ustaxonasida. xolst, tempera. 110x149. 2020. I.I.Mashkov nomidagi Volgograd tasviriy san'at muzeyi.

Бычкова Анастасия Геннадьевна. В мастерской художника. Холст, темпера. 110x149. 2020. Волгоградский музей изобразительных искусств имени И.И.Машкова.

Rangtasvir kompozitsiyani ishlaganda avval portretni ishlab, keyin unga intererdagi buyumlar va natyurmortni "biriktirib" qo'yish noto'g'ri bo'ladi. Darhol qiyofachi o'tirgan pol tekisligini belgilashingiz, rasmning joylashishini aniqlash bilan birga, natyurmort bilan stolning

perspektivadagi qurilishini aniqlab olishingiz kerak. Shundan keyingina, siz atrofda joylashgan narsalarni ko‘zdan qochirmagan holda, bemalol ishonch bilan gavda shaklini tasvirlash bilan shug‘ullanishingiz mumkin.

Kompozitsiyaning asosiy g‘oyasini ifodalaydigan shaklning hajmli ko‘rinishi va xarakterli jihatlari aniqlanib, uning harakati ishonchli tarzda ifodalanganidan keyingina rangtasvirning dastlabki tayyorgarlik bosqichi bajarilgan deb hisoblash mumkin. Barcha buyumlarning o‘zaro bog‘liqligi, ularga tushib turgan umumiy yorug‘lik manbaini yoddan chiqarmagan holda, yuqorida zikr etilgan yorug‘ va soya joylarini tasvirlash tamoyillarga rioya qilgan holda rangtasvirni davom ettiriladi. Shu bilan birga, rangning umumiy xususiyatlarini ham unutmaslik kerak. Ish boshlanishidanoq eng och va eng to‘q joylarni topib tus ko‘lamlari oralig‘ini aniqlanadi.

*B.N. Yakovlev. Ustaxonada. Ranglavha, moybo‘yoq. 38x46. 1925.
Orenburg viloyat tasviriy san'at muzeyi.*

Albatta inson qiyofasini tasvirlashda uning anatomik xususiyatlarini yaxshilab o‘rganish zarur. Yuz qiyofasi yoshi, jinsi va irqiga qarab turli ko‘rinishlar kasb etadi. Boshlovchi rassom uchun ayniqsa, erkak va ayol qiyofasidagi farqlarni o‘rganish muhim vazifa sanaladi. Biz siz bilan qisqacha mana shu farqlarni tahlil qilamiz.

Erkaklar yuz ko‘rinishida asosan ayollarga qaraganda qoshlari qalin, burni odatda kattaroq, qanotlari kengroq asosga ega va ayolnikiga nisbatan uzunroq ko‘rinishda bo‘lishini kuzatish mumkin, buning sababi, ularning boshi ayolnikidan kattaroqdir.

Ayollarning qoshlari ingichka va yoysimon, burun ko‘prigining asosi erkaklarnikiga qaraganda ko‘proq yumaloq shaklga ega (turli darajada). Erkaklarda qovoq bo‘rtib oldinga chiqadi, peshana qismi qovoqdan keyin tik yoki orqaga egilgan bo‘lishi mumkin va tekis ko‘rinish tus oladi. Yuzning umumiy ko‘rinishi olddan ham, yondan ham qaralganda trapesiya, to‘g‘ri to‘rtburchak kabi geometrik shakllarni eslatadi. Erkakning pastki jag‘i kattaroq va og‘irroq bo‘lib, aniq shaklga ega.

Ayollar uchun peshona yondan ham olddan ko‘rinishi ham dumaloq shaklga ega bo‘ladi. Yondan qaraganda yuzning umumiy ko‘rinishida ham dumaloqlikka moyilligi seziladi. Ayol iyagi kichikroq, konus va yumshoq yumaloq shaklida bo‘ladi. Ayollarning lablari erkaklarnikiga qaraganda yuzida balandroq (burunga yaqinroq) joylashgan va tabassum qilganda ko‘proq tishlarini ochadi. Ularning lablari qalinroq, yumshoqroq, erkaklarning lablari esa tor va ular hajmli bo‘lsa ham, tashqi tomondan ular og‘ir, qo‘pol ko‘rinadi. Erkaklardagi ko‘z soqqalari pastroq, odatda to‘rtburchak shaklida, ularning yuqori qirrasi qalinlashgan, to‘mtoq; ayollarda ko‘z bo‘shlig‘i balandroq, yumaloq yoki oval shaklga yaqinlashadi, ularning yuqori qirralari erkaklarnikiga qaraganda ingichka va o‘tkirroqdir. Bu yerda har bir insonning shaxsiy xususiyatlariga qarab, bu ma‘lumotlar u yoki bu tomonga ozgina o‘zgarishi mumkin. Bu esa talabadan tasvirlayotgan har bir qiyofachi yuzini sinchiklab o‘rganishini taqozo etadi.

Yuz qismi asosiy bo‘lishi bilan birga, insonning qomati ham uning shaxsiy xarakteri, ruhiy holatini ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Inson gavdasi rangtasvirini ishlashda rang surtmalari orqali shaklga hajm berish, interer va fazoviy bo‘shliq bilan uyg‘unlikda bo‘lishligini talab qiladi. Gavdaning o‘zaro shakl nisbatlarini belgilashda unga yaqin simmetrik juft shakllarni taqqoslab borish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Qiyofasi qo‘lining o‘lchamlarini aniqlashda oyoqning eni va bo‘yi bilan taqqoslash mumkin. Ayollar qomati xususiyatiga ko‘ra erkaklar gavdasiga nisbatan ancha farq qiladi. Ayollarning ko‘pchiligida yelka kamari pastki tos-son kamariga nisbatan birmuncha ingichkaroq

ko‘rinishda bo‘ladi. Qo‘l barmoqlari erkaklarnikiga nisbatan ingichka va uzunroq.

Kompozitsiyadagi har bir planda turli xil tuslarini to‘g‘ri taqsimlash bilan bir qatorda, oldingi planda joylashgan buyumlarni qalin yaxlit rang surtmalari orqali va keyingi plandagilarni nisbatan suyuq va umumlashgan yengil rang surtmalarida ishlash imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Kompozitsiya ustida ishlash va tasvirlanayotgan qiyofachining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash jarayonida portretni ishlashda alohida bo‘laklarni haddan tashqari tafsilotlarigacha maydalab ishlashdan ehtiyot bo‘lish kerak.

Vazifaning uzoq muddatga mo‘ljallanganligi sababli, moybo‘yoqning texnologik xususiyatlarini hisobga olish kerak, chunki hali qurimagan yoki yaxshi qurigan moybo‘yoq ustidan ishlashingiz mumkin, ammo hech qanday holatda yarim quritilgan bo‘yoq ustidan ishlab bo‘lmaydi. Aks holda hali chala qurigan qatlami ustiga qo‘yilgan bo‘yoq pufakcha hosil qilib shishishi muqarrar. Bunday joylar

keyinchalik qorayadi va ularni moyli salfetka bilan quritgandan keyin tiklash kerak bo‘ladi, ammo bu har doim ham kerakli natijalarga olib kelmaydi.

Intererdagi buyumlar bilan o‘zaro uyg‘unlikda qiyofachi gavdasi rangtasvirini ishlash mashqlari rangtasvirdagi umumiy amaliyot uchun ham, mavzuli kompozitsiyalarga eskizlar ustida ishlash uchun ham juda zarur. Ushbu amaliyot, qiyofachi gavdasini mavzuli janr bo‘yicha ishlash, atrofdagi kundalik hayot bilan uzviy aloqasini yanada ishonchli ifodalashga imkon beradi.

Rangtasvirni o‘rgatish jarayonida butun kompozitsiya

yaxshi, jozibador ko‘rinishda aks etadigan joyni tanlash kerak. Xuddi shu parametr muayyan ta’lim muammolarini hal qilishga yordam beradigan joyni tanlashga imkon beradi. Masalan, rang munosabatlarini ifodalashga qiynaladigan ba’zi talabalarga yorug‘-soya kuchli kontrastlik hosil qilgan joydan qiyofachi portretini chizganlari maqul bo‘ladi. Va aksincha, rangtasvir ishlari juda keskin va kontrast bo‘lgan talabalarga naturani yorug‘ tushib turgan tomondan ishlashni tavsiya etish mumkin, bu yerda nozik rang-tus ko‘lamlarini ifodalashni o‘rganish mumkin.

Shu bilan birga, ustaxonada har xil o‘quv vazifalarini aynan bir joydan turib bajarish ham xato hisoblanadi. Bu har xil yoritish sharoitida inson gavdasini tasvirlashni o‘rgatish imkoniyatini keskin pasaytiradi. *Milliy san’at galareyasi - Koro, Jan-Batist Kamil - Rassom ustaxonasi*

Ko‘plab yangi boshlovchi rassomlar rangdor va yorqin tuslarda ishlashga qiziqadilar, lekin, kompozitsiyaning asosiy mohiyatini ochib beruvchi xira, umumiy rang munosabatlariga asoslangan koloritga befarq bo‘lib, undagi rangtasvirning boy imkoniyatlarini sezmaydilar.

Bu yerda badiiy didni tarbiyalash, haqiqiy rangtasvir va kompozitsiya vazifalarini anglash masalasi katta ahamiyatga ega. Shuning uchun o‘quv ustaxonasida ham, uyda ham to‘liq hajmdagi kompozitsiya qo‘yilmalarini tuzishni ko‘proq mustaqid mashq qilish foydalidir.

Kompozitsiya qo‘yilmalarini qiyofachi portreti va atrof-muhitdagi narsalar uyg‘unligida tashkil etish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunday mavzuli kompozitsiyalarni yorug‘-soya nisbatlarini hisobga olgan holda ma’lum koloritdagi cheklangan ranglardan iborat mato (drapirovka)lar yordamida tuzish kerak. Bo‘lajak rassom-o‘qituvchi uchun bu yaxshi amaliyot bo‘ladi va shubhasiz uy vazifalari uchun kompozitsiyalar tanlash va uni bajarishda ham katta yordam beradi.

Portret ishlashga oid o‘zi mustaqil tuzgan kompozitsiyaning eskizini ishlayotganda, intiluvchan rassom doimiy ravishda katta tus massalari va asosiy rang munosabatlarini to‘g‘ri ifodalashni mashq qilishi kerak. Bundan tashqari, ijodiy ish jarayonida butun umumiy kompozitsiya uyg‘unligi uchun ahamiyatsiz tafsilotlardan voz kechishingizga to‘g‘ri keladi. Buni kompozitsiya uchun mavzu tanlashda ham, uning tasviriy yechimini topish jarayonida ham o‘rganib borish kerak.

Umumiy kompozitsiyadagi asosiy narsani his qilish va aniqlash qobiliyati rangtasvir eskizlari ustida ishlashda ayniqsa juda muhim sanaladi. Taniqli rassomlar bunga doimo katta ahamiyat berishgan. Ularning dastlabki eskizlarini tayyor kartinalari bilan taqqoslaganda, kompozitsiya syujetning yakuniy yechimi uchun asosiy tanlash va eng ifodali tasviriy vositalardan foydalanishda rassom tomonidan qilingan umumlashmalarni osongina payqash mumkin. Bu mashhur rassomlar fikrlarida ham o'z tasdig'ini topadi. Masalan, I.Ye.Repin "Zaporojeliklar" asari haqida shunday yozgan: «Har doim kartinaning umumiy uyg'unligi ustida ishlaganman. Bu qanchalik mehnat talab qiladigan ish! Kartinaning har bir bo'lagini bir g'oyaga bo'ysundirish va har birining xarakterini ochib berish, umumiy kayfiyatini ifodalashi uchun har bitta rang surtmasi, tusi, chiziqlarni kerakli joyga topib qo'yish kerak. Men juda ko'plab ortiqcha narsalarni qurbon qilishim, ranglar va o'z fikrlarimni ko'p martalab o'zgartirishim kerak bo'ldi, faqatgina kartinaning mohiyati bo'lgan asosiy g'oyani o'zgartirmadim xolos⁹».

Milliy tasviriy san'at namoyondalaridan ko'pchilik ijodkorlar kasbga oid mavzuli kompozitsiya ko'p ishlashgan. Masalan, R. Axmedovning "Cho'pon", 1952, "Student qiz portreti", "Keksa kolxozchi portreti", 1956; "Mehnatda ham soldat", 1961; "Nabi Rahimov", 1983; "Shuhrat Abbosov", 1987 va boshqalar shular jumlasiga kiradi. Ushbu mavzu bo'yicha topshiriq mavzusi naturani tanlash uchun katta imkoniyatlarni beradi.

Bu sinfdagi o'qituvchi, ustaxonada ishchi, traktorni ta'mirlaydigan traktor haydovchisi, ijod bilan shug'ullanayotgan rassom, farrosh portretlari bo'lishi mumkin.

Mustaqil ish uchun vazifa: Kasbga oid mavzuli kompozitsiya ishlashga oid asarlarni o'rganish va tahlil qilish. Mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirish asosida mashqlar bajarish. Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

⁹ Цит. по ст.: Б, Яковлев, Цвет в живописи, «Художник», 1961, № 3, стр. 31.

1. *Portrait Oil Painting Demo with Jun Leng.*
<https://youtu.be/h0ypFVRpJkY>;

2. *Портрет юной балерины. Галерея Мольберт.*
<https://www.youtube.com/watch?v=DQw7HzwLT6o>;

Nazorat savollari:

1. Yorug'lik manbaining qiyofachi gavdasiga to'g'ri yo'naltirilishi rangtasvir ishlashda nimaga yordam beradi?
2. Yetti go'zal portretlari muallifini ayting.
3. Kasbga oid mavzuli kompozitsiya ishlashda postanovka qanday tashkil etilgani maqul?
4. Kompozitsiyaning asosiy g'oyasi va mazmunini ochib berish uchun qanday qo'shimcha atributlardan foydalaniladi?
5. Shaxsiy xarakteri, ruhiy holatini ifodalashda inson qomatini tasvirlashning ahamiyati qanday?
6. Kartinadagi turli planlarni ifodalashda rang surtmalaridan qanday foydalaniladi?
7. Portret ishlashda rang munosabatlarini ifodalashga qiynaladigan talabalar qanday joyni tanlagani maqul?
8. Zamondoshlari portreti galareyasini qilgan o'zbek rassomi kim?
9. A. Temur portreti muallifi kim?
10. R. Axmedovning kasbga oid qanday asarlarini bilasiz?

AKADEMIK RANGTASVIRDA G'OYA VA KOMPOZITSIYA MASALALARI

“Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi” asari (A.Ivanov)

Tayanch iboralar: diniy mavzu, syujet, obraz, kompozitsiya, g‘oya, ideal portret.

Bir rassomning 20 yillik umri sarf bo‘lgan asar. Bu Tretyakov galereyasida o‘z o‘rnini topish uchun alohida zal qurilgan bebaho asarning qiymatini belgilab turibdi. "Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi" surati rassom Aleksandr Ivanov uchun chet elda amaliyot o‘tashining natijasi bo‘lishi kerak edi, ammo bu asar uning uchun hayoti mazmuniga aylandi.

Ivanov A. “Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi”

Italiyada Mikelanjeloning "Insonning yaratilishi" asaridan nusxa ko‘chirganida, rassom "nazariya" ga qiziqib qoldi. Yangi Ahdni o‘qigandan keyin, u "Magdalalik Maryamga Masihning ko‘rinishi" asarini ishlar ekan, Masihning xalqqa ko‘rinishi asarini katta xolstda ishlash uchun birinchi qadamni qo‘ydi.

Aleksandr Ivanov o'zining bo'lajak surati uchun butun Italiya bo'ylab kezdi. U doimo ibodatxonalarda va cherkovlarda syujet uchun obrazli tasvirlarni qidirardi. Asarga kiritish uchun qiyofachilarning tashqi go'zalligidan ko'ra ichki chuqur hissiyotli obrazlarni kiritishni afzal ko'rdi. Rim yaqinidagi xarobalar yaqinida Falastin manzarasi ko'rinishlarini tasavvur qildi, u yerda rassom soatlab o'tirib atrofni kuzatardi. Rassom kartina uchun 600 ta eskiz ishladi.

Rossiyalik rassom o'z ishini 20 yil tomashabinga ko'rsatmay maxfiy saqladi. Ijodiy ustaxona jamoatchilik uchun yopiq edi. "Ivanov ... faqat o'zining ishidan tashqari barcha uchun uzoq vaqt davomida butunlay yo'q bo'lib ketgan edi", deb yozgan Nikolay Gogol. Rossiyaga jo'natgan maktublari tufayli ular asarning yaratilish jarayoni haqida bilib olardilar xolos. Kompozitsiyada tasvirlangan Masih bilan uchrashadigan insonlar orasida Gogolning siymosiga o'xshash xususiyatlarini ko'ramiz. Ayniqsa, bajarilgan eskizlarda Masihga eng yaqin turgan figura bu "O'lik qalblar" asarining muallifi Gogolning aniq qiyofasi ekanligini sezish mumkin. Rassom, shuningdek, cho'miltiruvchi Yahyo yonida tayoq ushlab o'tirgan yo'lovchi qiyofasida o'zini ham tasvirladi.

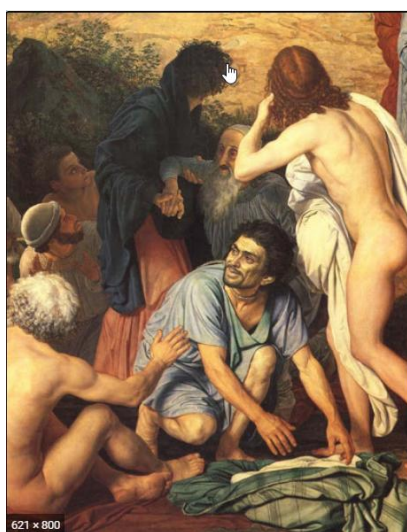
Ivanov A. "Iso Masihning xalqqa ko'rinishi" fragment.

Dastlabki eskizlarda Masih Baptist tomonga yurayotgan holatda tasvirlangan edi. "Men solihlarning oldiga emas, balki gunohkorlarni tavba qilishga chaqirish uchun keldim", xushxabarda aytilgan aynan shu soʻzlar tufayli rassomning niyati oʻzgarib, keyingi eskizlarda Najotkorni "gunohkorlar" guruhiga "yoʻnaltirgan" deb taxmin qilinadi.

Rassomning - oʻz ijodiy asarini Najotkor Masihning soboriga qoʻyish orzusi - amalga oshishi nasib etmagan. 1845 yilda Ivanov qurilayotgan ibodatxona uchun "Qayta tirilish" pomli kompozitsiyasining eskizini yaratdi. Ammo bu ish uchun buyurtma Karl Bryullov tomonidan qabul qilingan edi. Eskiz Vizantiya uslubida "oʻz moʻyqalamini sinab koʻrish" uchun bir tajriba boʻlib qoldi.

Ivanov oʻzining bu eng katta polotnosini shuncha yillik mehnati natijasida ham tugata olmagan. Chunki, bu yillar davomida uning koʻzlari xiralashib, ishlash tezligi ham pasayib borgan. Dastlabki variantida pastki chap burchakdagi cholning oʻrnida dastlab qizil kiyim kiygan yigit surati bor edi. Ushbu suratning oʻrnini qayta ishlendi, lekin, oxirigacha tugatish uchun rassomda endi kuch ham qolmagan edi. Oʻsha joydagi kiyimning suvdagi aksi boʻlgan qizil rang yopilmay qolib ketdi.

Eni yetti yarim metr, boʻyi besh metru qirq santimetr boʻlgan bunday xolstni Italiyadan Rossiyaga olib kelish ham qimmat, ham koʻp vaqt talab etardi. Rossiyaning buyuk knyaginyasi Yelena Pavlovna asarni olib kelish uchun rassomga mablagʻ bilan yordam berdi. Kartina toʻgʻridan-toʻgʻri kemanding pastki qismida, palubada Rimdan Sankt-Peterburgga dengiz orqali" olib kelindi. Bunday oʻlchamdagi buyum uncha-muncha kemaga sigʻmas edi.

Ivanov A. A. "Masihning odamlarga koʻrinishi" fragment.

"Isoning xalqqa ko‘rinishi" asari Aleksandr II tomonidan 15 ming rublga sotib olingan va Rumyansev muzeyiga taqdim etilgan. Pashkov uyiga ko‘chib o‘tishda rasm uchun butun boshli pavilon qurilgan. 1925 yilda asar avval ushbu asarning eskizlar to‘plami mavjud bo‘lgan Tretyakov galereyasiga eksponat sifatida qo‘yildi. Kartinaning kichik varianti va eskizlarning bir qismi Rus muzeyiga o‘tdi.

Ivan Kramskoy Baptist obrazini ideal portret deb hisoblagan, ammo ko‘plab zamondoshlar bu rasmni tushunib yetmaganlar. Aleksandr Ivanov o‘z yashagan davridan ancha oldinga o‘tib ketgan edi.

Mustaqil ish uchun vazifa. *P.P.Rubensning “Breda qal’asi” asarini taxlil qilish.*

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. "Masihning odamlarga ko‘rinishi" surati qanday mavzuda ishlangan?

2. A. Ivanov "Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi" asarini necha yil ishlagan?

3. Asarni tugallangan deb o‘ylaysizmi?

4. Asarda qanday g‘oya oldinga suriladi?

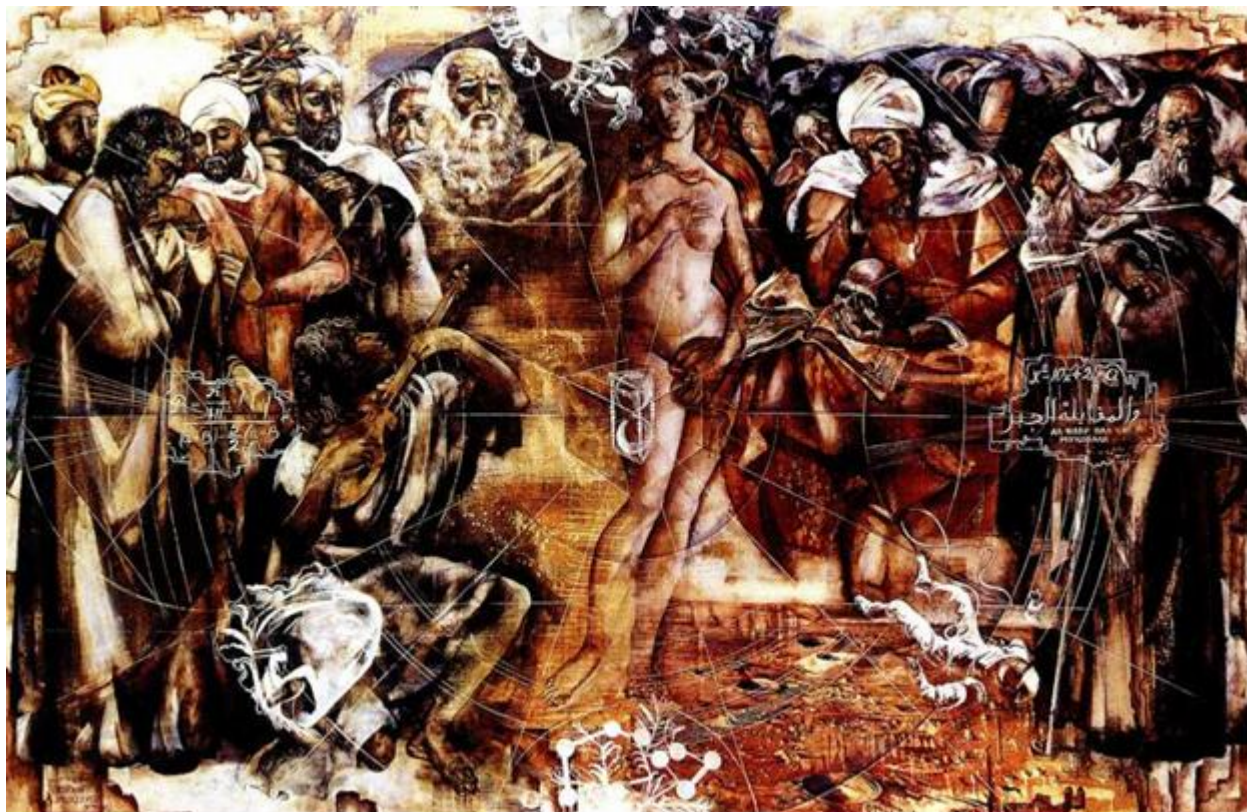
5. "Iso Masihning xalqqa ko‘rinishi" suratining o‘lchami qanday edi?

J. Umarbekovning “Inson tafakkuri” asari tahlili.

San’at gulshani misoli tog‘lar hovuchidagi chaman. Unga yetishish, unda o‘zini isbotlash naqadar mashaqqatli va zavqli. Eng muhim tarixiy voqealar har doim san’at asarlarida aks ettirilgan. Azaldan tasviriy san’at tarixiy voqeliklarni hozirgi paytgacha yetib kelishida asosiy vositachi vazifasini bajarib kelgan. Tasviriy san’at asarlari orqali biz bevosida o‘tmishga sayr qilgandek bo‘lamiz. Tarixiy voqeliklar bilan birgalikda, musavvirning mahoratidan hayratlanish, asardagi chiziqlar va ranglar jozibasidan bahramand bo‘lamiz. Bunday san’at asarlari kishining ma’naviy dunyosini boyitadi, vatanparvarlik, insoniylik, go‘zallikni his qilish xislatlarini har tomonlama tarbiyalaydi. Faqat tomashabinda kartinani “o‘qiy olish”, ha aynan o‘qiy olish malakasi va madaniyati bo‘lishi lozim.

Javlon Umarbekov - o‘zgacha uslubga ega bo‘lgan o‘zbek rassomlaridan biri. U "Husayn Boyqaro va Navoiy", "Qo‘shiq", "Do‘stim" kartinalari orqali shiddat bilan san’at olamiga kirib keldi. Tasviriy san’atga o‘sha davr uchun tafakkur va harakat plastikasining

yangi shakllarini kiritishga muvaffaq bo'ldi. Insonning ichki dunyosini o'rganishga qaratilgan ranglar olami, hissiyotga to'la, falsafiy kompozitsiyasi o'tgan yillar asarlarining pragmatik uslubi va zamonaviy Inson tafakkuriga muqobil bo'ladi.

J.Umarbekov "Inson tafakkuri"

Milliy tarixga, uning ko'zga ko'ringan vakillariga bo'lgan qiziqish uning dastlabki faoliyatida, 1980-yillarda namoyon bo'ldi. "Inson tafakkuri" (1979-1980), "Men insonman" (1983) kompozitsiyalari talqinining monumental o'lchami va xarakterida va dizayndagi ularga o'xshash, ammo plastika jihatidan farq qiladigan rasmda aks ettirilgan. Amir Temurga bag'ishlangan 90-yillarning o'rtalariga oid kartina. Bu asarlar ko'pincha tarixiy janr kontekstida ko'rib chiqiladi. Holbuki, tarix ham, Jazoir yoki Surxondaryo turkumidagi manzara ham J.Umarbekov uchun kengroq falsafiy-axloqiy formulalar ishlab chiqish uchun materialdir. Shunday asarlardan biri bu rassom Javlon Umarbekovning "Inson tafakkuri" asari bo'lib, u O'zbekiston davlat san'at muzeyida eksponat sifatida saqlanadi. Ushbu kartina insoniyat sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan tarixiy shaxslarning obrazlarini aks ettiradigan o'zbek rassomlarining durdona asarlari sirasiga kiradi.

Kompozitsiyada o'tgan asrlarda yashagan, birinchi va ikkinchi renesans vakillari hisoblangan buyuk arboblari, fan va madaniyat namoyondalari obrazlarini ko'ramiz. Kartinada buyuk o'zbek shoiri Alisher Navoiy hamda qadimgi yunon faylasufi Aristotel, Eynshteyn kabi insoniyat taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan allomalarni ko'rishingiz mumkin. Ibn Sino hamda Abu Rayhon Beruniy yonida buyuk rus kimyogari Mendeleev siymosi tasvirlangan.

Ushbu kompozitsiya buyuk olim, "Tib qonunlari" muallifi, dunyoga mashhur tabib Ibn Sino yubileyi uchun ishlangan edi. Musavvir dastlab, o'zi uchun markaziy Osiyoning buyuk allomalarga bag'ishlab turkum monumental kompozitsiyalar yaratishni maqsad qilib qo'ygan edi. Shuning uchun Javlon Umarbekov reja uchun Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Ibn Sino, Amir Temur, Mirzo Bobur va boshqa buyuk shaxslar ismlari ro'yxatini tuzib chiqdi.

Ibn Sino haqida rangtasvir kompozitsiyasi chizish g'oyasi birinchi bo'lib pishib yetildi. Lekin, hali bu mavzu uchun kompozitsiyaning aniq tuzilishini o'ylab ko'rmagan edi. Rassom bu asarda allomaning portret ko'rinishida yaratish yoki buyuk tabibning hayoti va kasbiy faoliyatini tasvirlagan haqida aniq qarori yo'q edi. Ijodkor ishni avvalo, buyuk ajdodimiz haqidagi materiallarni o'rganishni boshladi. **Al Husayn Ibn Abdulloh ibn Al-Hasan ibn Ali Ibn Sino** - buyuk olim, tabib, musiqachi. O'rta Osiyo va Eronda yashagan, turli hukmdorlar paytida tabib va vazir bo'lgan. Ibn Sino risolalari Sharq hamda G'arbda bag'oyat mashhur edi. "Tib qonunlari" nazariy va klinik meditsina ensiklopediyasi – yunon, rum, hind hamda o'rta osiyolik tabiblar nuqtai-nazari jamlanmasi bir necha asr davomida, hatto Yevropada ham zarur qo'llanma bo'lib xizmat qilib keldi. Ibn Sino juda ko'p qirrali shaxs, ammo uning hayoti haqida hamma narsa ham bizga yaxshi ma'lum emas.

Keyin Ibn Sino bilan taqqoslash mumkin bo'lgan taniqli olimlarning ro'yxatini tuzib chiqdi. Bu ro'yxat shunchalik uzun bo'ldiki, musavvir uchun buncha obraz va ma'lumotlarni bitta kompozitsiyaga aks ettirish qiyinchilik tug'dirardi. Bu haqda o'ylar ekan, rassom barcha to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilib, kompozitsiya g'oyasini boyitishga xizmat qiladigan eng muhim personajlarni tanlashga qaror qildi. Rassom oldida dunyo sivilizatsiyasiga munosib hissa qo'shgan buyuk tafakkur egalarini jamlagan o'ziga xos rangtasvir kompozitsiyasi yaratish muammosi turardi. Musavvir insonning nima uchun va qanday yaratildik, nima

uchun yashaymiz va nimaga erishamiz degan savollariga javob tariqasida bu asar yaratishni asosiy maqsad sifatida qo'ygan edi.

Ibn Sino umrini bilim olish, uni takomillashtirish, o'z ustida izlanishga baxshida etgan olim. U doimo o'zlashtirgan bilimlariini baham ko'rib, e'tiqodlari bilan o'rtoqlashadigan munosib insonlarni qidirib o'tdi. Xorazmga kelganidan keuin olim mana shunday davrani topdi, va o'z orzusiga erishdi deb bemalol ayta olamiz. Ma'mun akademiyasida u Xorazmning buyuk allomasi, tarix, geografiya, filologiya, astronomiya, matematika, geodeziya, mineralogiya, farmakologiya, geologiya va boshqa ko'plab fanlarga oid qomusiy asarlar muallifi Al-Beruniy kabi olimlar ijod qiladigan ajoyib muhitga kirib keldi. J. Umarbekov bu ma'lumotlarni chuqur o'rganib chiqdi.

Materiallarni o'rganish jarayonida keyinchalik kompozitsiyaning tarkibiy tuzilishi aniqlasha bordi, kartinaning asosiy syujeti Ibn Sinoning inson, olim, tabib sifatidagi haqqoniy obrazini yaratishdan iborat edi. O'z-o'zidan qanday qilib inson tafakkuri, uning dunyo taraqqiyotidagi ahamiyatini tasviriy tilda ifodalash mumkin? degan savol musavvirni qiynardi. Xalq tilida "haqiqat yalang'och bo'ladi" degan naql bor. Va shuning uchun J. Umarbekov mana shu haqiqatning ramzi sifatida italiyalik rassom S. Botticellining "Veneraning tug'ilishi" asaridagi Venera obrazini kompozitsiya tarkibiga kiritdi.

Obrazli qilib aytgadigan bo'lsak, Javlon Umarbekov "Venerani o'z rangtasvir kompozitsiyasiga taklif qildi". Ko'pchilik bu belgini tushunmagan va rassomdan nima uchun Botticelli Venerasini rasmining markazida chizganini so'rashgan. U esa buni o'z asarida haqiqat ramzi sifatida namoyish etganligini ta'kidladi. Kartina uchun markaziy motiv paydo bo'lganligi sababli, endi rassom ushbu haqiqat atrofida taniqli shaxslarning tasvirlarini chizishni boshladi¹⁰.

Chapdan o'ngga, qatorda birinchi bo'lib Hirotning yirik rassomchilik maktabi ustalaridan biri. G'arbda "Sharq Rafaeli" deb tan olingan ustoz musavvir va shoir Kamoliddin Behzod joy oldi.

Aleksandr Makedonskiyning ustози, unga sharq tomon yo'lni ko'rsatgan Antik davrning buyuk mutafakkirlaridan biri Aristotel obrazini tasvirladi.

Aristotelning yonida turkiy tilda birinchi marta "Xamsa - Beshlik" adabiy asarini yaratuvchisi buyuk shoir, mutaffakkir va davlat arbobi

¹⁰ Маматов У. РАЗМЫШЛЕНИЯ О КАРТИНЕ ХУДОЖНИКА ДЖАВЛОНА УМАРБЕКОВА «ЧЕЛОВЕК РАЗУМНЫЙ» <https://www.liveinternet.ru/users/stewardess0202/post437580587/>

Alisher Navoiy tasvirlangan. Undan keyin esa iste'dod qudrati bilan Navoiyga tenglashtirilgan, "Ilohiy komediya" asarida do'zaxning yettita doirasini tasvirlab bergan shoir Dante Alegieri turadi.

Leonardo da Vinchining o'zi ishlagan avtoportretidan foydalanib buyuk rassom obrazi haqiqat ramzi sifatida qo'yilgan - Venera yonida tasvirlangan. O'z vaqtida qit'amizning G'arb tomonida okean ortida noma'lum yana bir qit'aning joyini aniq hisoblab chiqqan buyuk mutaffakir olim Al-Beruniy ham o'zining munosib o'rnini topdi. Sharq allomasi yonidan nisbiylik nazariyasini formulasini kashf etib, insoniyat taraqqiyoti va fundamental fanlar rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan olim Eynshteynga joy ajratildi.

Markazga yaqinroq joyda, o'yga cho'mgan holdagi buyuk tabib va olim Ibn Sinon siymosiga ko'zimiz tushadi. U chap qo'lidagi inson bosh chanog'iga tikilgancha "biz kimmiz? qaerdan kelganmiz? qayoqqa ketyapmiz?" degan savollarga javob izlayotgandek, go'yo. Kontrast ranglarda ramziy tasviri sifatida ifodalangan "yolg'onchi" obrazi uning qulog'ida shubhali pichirlayotgandek taasurot qoldiradi.

O'ng tomonda, oldingi planda o'zining dunyoga mashhur to'rtliklarida yolg'onchi dunyodagi hayot quvonchlarini madh etib, uning qadriga yetish va kishini ezgulikka chorlovchi faylasuf shoir va matematik olim Umar Xayyom butun qomati bilan tasvirlangan.

Insoniyatning oyga parvoz qilishi uchun poydevor yaratgan buyuk rus olimi matematik va astronom Siolkovskiy Umar Xayyomning ortida kelajakka nazar solib turibdi, aynan mana olimning mehnati samarasida kosmos zab etildi va juda ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirildi.

Kartinning so'nggi ko'rinishida aks ettirilgan mukammal kompozitsion badiiy yechimi topilguniga qadar, ko'plab eskizlar yaratildi. Javlon Umarbekov unga aylana chiziqlarni kiritdi va markazda, yuqorida oy taqvimini tasvirlab, asarni doira ichida atom formulasi, inson embrioni va o'simliklarning genetik kodi tasvirlari bilan boyitdi. Ular fizika, genetika va biologiya kabi fanlar bilan bogliq bo'lib, ramziy ma'noda yer yuzidagi hayotni anglatadi¹¹.

Musavvir kartinani inson tafakkurining rivojlanishi, kosmosga qo'yilgan ilk qadam, shuningdek, Hindistonda Al-Beruniy tomonidan kashf etilgan o'nlik sonlar formulasi matni bilan boyitib, kosmik fazoda parvoz qilayotgan insonni qomatini tasvirladi. Tarix, geografiya,

¹¹ Маматов У. РАЗМЫШЛЕНИЯ О КАРТИНЕ ХУДОЖНИКА ДЖАВЛОНА УМАРБЕКОВА «ЧЕЛОВЕК РАЗУМНЫЙ» <https://www.liveinternet.ru/users/stewardess0202/post437580587/>

filologiya, astronomiya, matematika, geodeziya, mineralogiya, farmakologiya, geologiya va boshqa ko'plab fanlarga oid qomusiy asarlar muallifi. Beruniy O'rta Sharqda ilk bor Yer Quyosh atrofida aylanishi mumkinligini aytib, yerning aylana o'lchamini aniqlagan. Beruniy o'rta asrlar Sharqining ilm-fan qomusiy olimi.

Kartina markazida asosiy g'oya sifatida qum soati tasvirlangan bo'lib, bu bilan rassom vaqt qum kabi oqishi, o'tkinchi hayotda barcha narsa o'zgaruvchan va vaqtinchalik ekanligini uqtirmoqchi bo'ladi. Faqat inson tafakkuri natijasi bo'lgan narsalar ya'ni, uning qo'l mehnati tufayli yaratilgan mevalarigina abadiy qolishiga ishora qilinadi.

Ushbu soat ta'siri orqali kartinaning barcha qismlari umumiy g'oya bilan birlashtirildi va u yaxlit kompozitsiya ko'rinishiga ega bo'ldi. Tomoshabinni fikrlashga, mushohada qilishga undaydigan kompozitsiya yaratishga qaratish musavvir J. Umarbekovning asosiy maqsadi edi. Ba muallif ba vazifani to'la-to'kis uddaladi desak bo'ladi.

Rassom o'z kompozitsiyasida qadimiylikni ifodalashga xizmat qiladigan oltin jigarrang tuslardan muvaffaqiyatli foydalanishga erishdi va Ibn Sino libosini ingliz qizil rangida tasvirlash orqali tomashabin diqqatini kartinadagi bosh obrazga qaratadi. Kompozitsiyada rang va tus uyg'unligi juda chiroyli yechilgan. Asar ikkita alohida tagromga tortilgan xolstlarning birikmasiga levkas usulida ishlangan.

Miloddan avvalgi birinchi ming yillikda "Ezgu fikr, ezgu maqsad va ezgu amallar inson hayotining mazmuni bo'lishi kerak" degan ajoyib g'oyani Zardusht o'zining Avesto kitobida ta'riflab o'tadi. Oradan qariyb ikki yarim ming yil o'tgach, xuddi shu zaminda XIV asrda bobomiz Bahovuddin Naqshbandiy "Qo'llar ishda bo'lsin va qalb duoda" degan purma'no fikrni hayotimizga tatbiq etadi.

Yigirmanchi asr oxirida Amerikalik taniqli mutafakkir, faylasufi yozuvchi, ensiklopedik bilimga ega bo'lgan odam Frank Gerbert bobolarimiz aytgan ushbu fikrdan ilhomlanib "Dune" siklidagi asari bosh qahramoni Leto Atreidesning tilidan "ezgu maqsadlar - bu mening eng to'g'ri javobim" degan iborani ishlatadi.

Ajdodlarimiz oldinga surgan ezgu g'oyalar insoniyat rivoji uchun abadiy dasturil amal bo'lib xizmat qiladi. Turli davrlar o'tdi, lekin, dunyo mutaffakirlari ushbu fikrga qo'shib hanuzgacha "inson hayotining mazmuni ezgu maqsadga erishish, unga muhabbat tufayli

insoniyatga xizmat qilishdan iborat”dir degan fikrda bir xil xulosa¹² qilishmoqda.

J. Umarbekovning asarlarining ta’sir kuchi, ayniqsa, uning 1970-1980 yillarning oxiridagi sirli manzaralari seriyasida - "Zeralda", "Olovga sig’inuvchilar shahri", "Tuz vodiysi", "Issiqko’lda" , "Oxirgi Yurt", "Dashtdagi oqshom", "Punganga yo’l" kartinalarida ham seziladi.

Javlon Umarbekovning qirq yildan ziyod vaqt ichida yaratgan har bir asari individual va qimmatli hodisadir, ammo ularni xronologik ketma-ketlikda ko’rib chiqsak, ustozning ijodiy qarashlari qanday rivojlanganligi va o’zgarganligi va o’z-o’zini yangilash jarayoni sodir bo’lganligini ko’rish mumkin. Rassom ijodidagi uslubning o’zgarishi o’ziga xos dinamikaga ega, u to’lqinga o’xshaydi, keyingi to’lqin asta-sekin siljiydi, yangi to’lqinning to’planishi, rasm jarayoni nuqtai nazarining tubdan o’zgarishi ijodiy impulsar bilan bog’liq, ammo asosan hayotga va ijtimoiy to’qnashuvlarga bog’liq.

Rassomning ijodi o’z xalqining boy madaniy va tarixiy an’analari va merosi bilan oziqlangan va jahon san’atining qudratli ta’siridan ilhomlangan.

gisap.eu

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

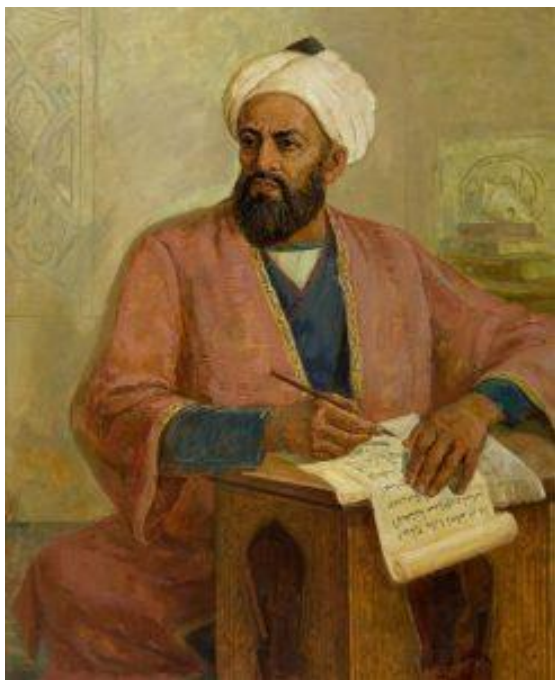
1. *"Inson tafakkuri" surati qachon yaratilgan?*
2. *Botticellining Venera asari nima uchun kartinadan o’rin olgan?*
3. *Ushbu kartina qanday g’oyani oldinga suradi?*
4. *Qum soat qanday ramziy ma’noni bildiradi?*
5. *"Inson tafakkuri" asarida asosiy qahramonga urg’u berish uchun J. Umarbekov qanday usuldan foydalangan?*

Tarixiy janrida ishlangan M.Nabiev, A.Aliqulov asarlarining tahlili.

O’zbekistondagi milliy maktab doirasida tasviriy san’atning boshqa turlari kabi tarixiy janr ham XX asrning ikkinchi yarmida jadal rivojlandi. Milliy maktabning o’ziga xosligini qandaydir umumiy xususiyatlarga taqab bo’lmaydi. U bu xususiyatlarning betakrorligida namoyon bo’ladi, ularning har biri alohida olingan holatda ham umuminsoniy mulk hisoblanadi. O’zbekistonda bu davrlarda yaratilgan tarixiy janrdagi tasviriy san’at asarlari tomoshabin ko’z oldida fikrlar,

¹² Маматов У. РАЗМЫШЛЕНИЯ О КАРТИНЕ ХУДОЖНИКА ДЖАВЛОНА УМАРБЕКОВА «ЧЕЛОВЕК РАЗУМНЫЙ» <https://www.liveinternet.ru/users/stewardess0202/post437580587/>

hissiyotlar va shakl-shamoyil, usullarning ko'pqirrali ranginligini namoyon qiladi. Zero, bunda ularning o'ziga xosligi tashqi ko'rinishlaridagina emas, balki rassom ongining chuqur qatlamlarida va uning xalqining madaniy tajribasida vujudga keladi. XX asr ikkinchi yarmidagi milliy tasviriy san'at maktabining muhim farqlaridan biri O'zbekistondagi yirik respublika ko'rgazmalarida kuzatildi, rassomning tarixiy voqelik sifatidagi milliy estetik an'analarga e'tiborida ko'rindi. Haqqoniy tarix urf-odatlarini, jo'shqin maylni, insoniy timsollarning axloqiy qonunlarini belgilab beradi, ular bir millatga mansub insonlarning bir-biriga, tabiatiga va tashqi olamga bo'lgan munosabatini ko'rsatadi. Bu an'ana avloddan-avlodga o'sib boraveradi, xalqning ma'naviy va moddiy madaniyatining barcha yodgorliklarida o'z aksini topadi. Rassom shaxs sifatida shakllanib borgani sayin o'z xalqi an'analari, hayot tarzini o'zida singdirib boradi. Har bir katta tasviriy san'at asarlari uchun dolzarb bo'lgan milliy etnik o'z-o'zini anglash muammosining murakkabligi shunda. O'tgan asrning boshlari va ikkinchi yarmida O'rta Osiyoga, xususan O'zbekistonga olib kelingan yevropacha klassik tasviriy maktab tili o'zbek tasviriy san'at maktablari, xususan o'rta asrlar miniatyuralari milliy badiiy an'analari bilan uyg'unlashib ketdi. Olamni badiiy aks ettirish tilining bu uyg'unlashuvi ijodiy izlanishlar va tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarini yaratish jarayonida tarixiy mavzulardagi devoriy suratlar va rangtasvir asarlarida o'z aksini topdi.

Nabiev M. Bobur portreti. 1969

Taniqli sanat ustalari Malik Nabiev, Chingiz Axmarov, Rahim Ahmedov, Abdulhaq Abdullaev, Ne'mat Qo'ziboev, Ro'zi Choriev, Sa'dulla Abdullaev, Javlon Umarbekov, Bahodir Jalolov, Alisher Aliqulov kabi rassomlar o'z asarlarini shunday yaratdilar va yaratmoqdalar.

Malik Nabiev 1916 yilda Toshkent shahrida tug'ilgan. Tasviriy san'atning ilk saboqlarini rassom Bahrom Hamdamiydan o'rgangach, ustoz maslahatiga binoan rassomlik bilim yurtiga o'qishga kiradi. 1937 yilda bilim yurtini imtiyozli diplom

bilan muvaffaqiyatli tugatgandan so'ng esa shu yerda o'qituvchi bo'lib ishlay boshlaydi. O'sha yillardan boshlab san'at borasidagi mustaqil ijodiy yo'li boshlangan edi.

Yoshligidan tarixiy mavzularga bo'lgan qiziqish va harakatlari zoe ketmadi. Vaqtlar o'tishi bilan rassomning tarixdan hikoya qiluvchi ranglavha, chizmatasvir va kichik kompozitsiyalari katta-katta polotnolarga aylandi.

1949 yili Al Beruniy vafotini 900 yilligi munosabati bilan olim portretini yaratish uchun konkurs e'lon qilinadi. Bu konkursda o'ttiz nafardan ortiq o'zbekistonlik va boshqa yurtlarning yirik rassomlari ishtirok etishadi. Shu tanlovda Malik Nabiev ham qatnashdi. Musavvirning asarlaridagi buyuk olim obrazi boshqa rassomlar tomonidan ishlangan namunalarga nisbatan to'laqonli, deb e'tirof etiladi.

1973 yilda esa Beruniy tavalludiga 1000 yil to'lishi munosabati bilan ikkinchi marotaba konkurs e'lon qilinadi.

Nabiev M. Bobur portreti. 1969

Rassom Malik Nabiev Beruniy obrazi ustida izlanishni davom ettirib va nihoyat ikkinchi marotaba ham konkurs g'olibi bo'ldi. Bu

portret konkursdan so'ng YunESKOnnng "Kurer" jurnali muqovasida va xorijiy mamlakatlarniig ko'pgina jurnal va gazetalarida hamda otkritka, marka, plakat tarzida bir necha bor nashrdan chiqarildi. Portretda ilm muammolarini yechishga chog'langan, vazmin, nigohi olisni ko'zlayotgan alloma xarakteri ifoda etilgan. Rassom ilm sirlarini yechish uchun butun vujudi bilan kirishgan insonparvar olim Abu Rayhon Beruniyning butun salobatini tasvirda gavdalandiradi. Suratning orqa planlaridagi kitoblar ilm-fanga bog'liq bo'lgan buyumlar Beruniyning qomusiy olim va mutafakkir ekanini yanada bo'rttirib ko'rsatilishiga xizmat qilgan.

Musavvirning ulkan yutuqlaridan yana biri buyuk shoir, adib, faylasuf va davlat arbobi Zahiriddin Muhammad Bobur obrazidir. Bobur obrazini yaratish uchun rassom Afg'oniston, Hindiston va boshqa bir qancha xorijiy mamlakatlarda ham bo'ldi. Bobur yashagan, ijod qilgan, jang qilgan joylarni o'z ko'zi bilan ko'rdi. Malik Nabievning Bobur she'riyati bilan batafsil tanishgani, uning achchiq va sermazmun hayotini mukammal o'rganganligini, Boburning navqiron va to'laqonli gavdalandirgan portreti vositasida his etamiz.

*Ko'pdan berikim yoru diyorum yo'qdir,
Bir lahza bir nafas qarorim yo'qdir.
Keldim bu sari o'z ixtiyorim birla
Lekin borurimda ixtiyorim yo'qdir.*

Bobur o'z yurtidan olislarga ketib, ona yurtiga mehru muhabbatini ana shunga o'xshash izhor qilayotgan holati, rassomning jonli bo'yoqlarida namoyon bo'lgan. Xullas, Bobur portretidagi turli xil bo'yoqlarda aks ettirilgan tuyg'ular uyg'unligi butun borlig'ingizni ranglar sehri bilan qamrab oladi.

Tasviriy san'atda tarixiy shaxslar obrazini Malik Nabiev ijodisiz to'liq tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, sohibqiron Amir Temur obraziga rassomning murojaat qilishi sabablari xususida to'xtalish joizdir. Taqdir taqozosi bilan 1941 yil iyun oyida Amir Temur dahmasi, so'ngra Mirzo Ulug'bek va Bibixonim qabrlari ochilganligi ma'lum. O'sha 1941 yildan beri ulug' sarkarda siymosini yaratish niyati meni bir daqiqa ham tark etgani yo'q». Ellik yildan ortiq vaqt ichida Amir Temur obrazini har tomonlama o'rganish uchun olib borgan tadqiqotlari,

izlanishlari haqida soʻzlab berishlarini soʻrashganda rassom shunday fikrlarni bayon qilgan edi:

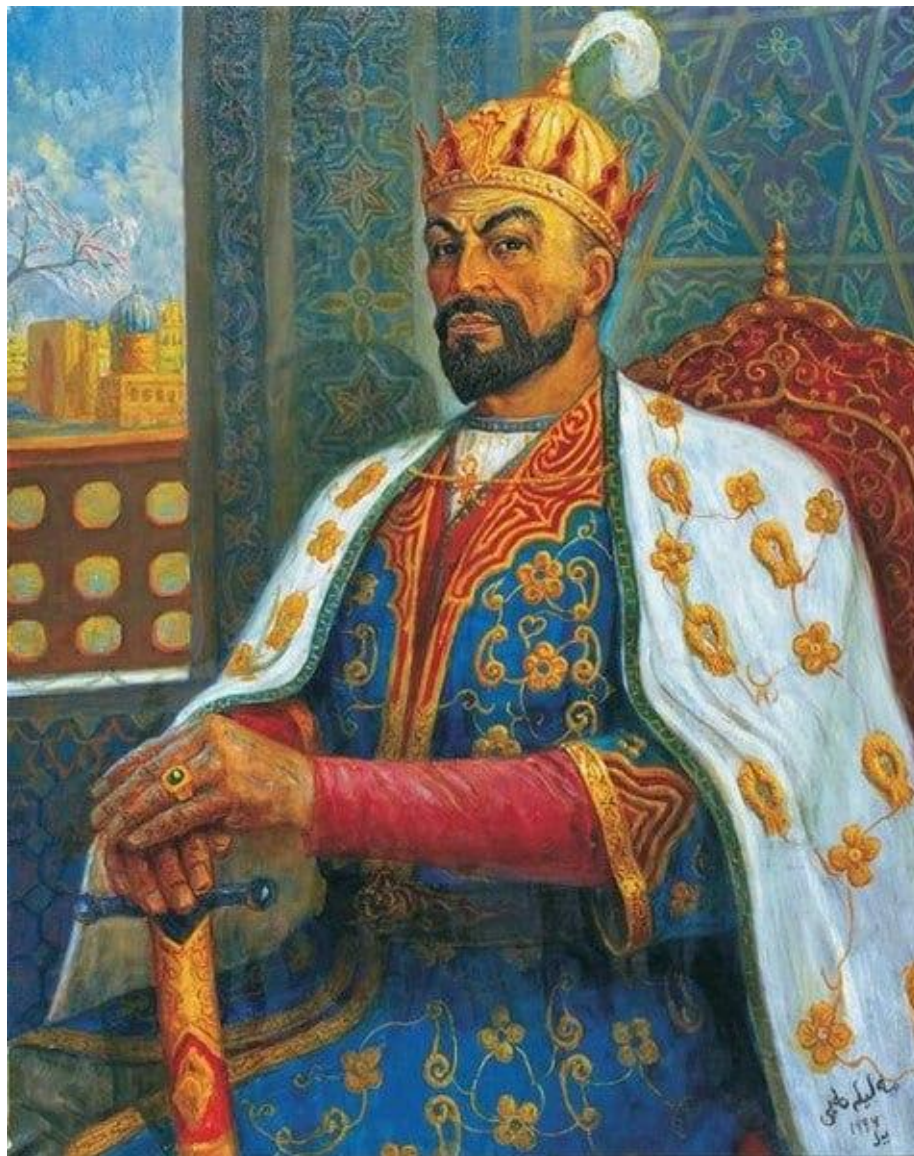
«Shu davr ichida Amir Temur haqida koʻplab asarlar bilan tanishdim. Mavjud miniatyuralarni, qaerda boʻlmasin, imkoniyat darajasida qidirib topdim. Men Hindistonning Kalkutta, Bombay shaharlaridagi muzeylarda, Eronning Tehron, Isfahon, Turkiyaning Istanbul, Koʻnyo, Izmir va boshqa shaharlarida, Angliyaning mashhur Britaniya muzeyida, Fransiya, Ispaniya kabi mamlakatlar muzeylarida saqlanayotgan miniatyuralarning asl nusxalarini koʻrishga muvaffaq boʻldim. Ularda Amir Temur turlicha tasvirlangan. Hindistonda shakllangan Bobur va boburiylar davri miniatyura maktabi, Behzod (Hirot) miniatyura maktabi vakillari chizgan Amir Temur qiyofasi bir-biridan tubdan farq qiladi. Istanbul muzeyidan joy olgan Temur portreti ham butunlay boshqacha.

Xullas, Amir Temur siymosini yaratish uchun bir emas, bir necha miniatyura maktabini oʻrganib chiqdim. Tarixiy asarlarni yaratishda avvalo men bobolar ruhidan madad soʻrayman, ana shu narsa menga doimo dalda berib turadi...» Haqiqatdan ham rassom bu portret asarini yaratish borasida astoydil izlanishlar olib borgan, yutuqqa yuksak mahorati, moʻyqalamining kuchi tufayln erishgan.

Sanʼat ixlosmandlari eʼtiborini oʻziga jalb qilgan Amir Temur portretida Sohibqiron sarkarda qiyofasida gavdalantirilgan. Boshiga oltin toj kiygan Temurning nigohi bir nuqtaga qaratilgan. Uning jiddiy xayol ogʻushida ekanligi chap qovogʻini bir oz koʻtarilib, qoshi tepaga chimirilganidan sezilib turadi, ulugʻvor fikr bilan bandligidan dalolat beradi. Yuz qiyofasi asosan bugʻdoy rang tuslar orqali tasvirlangan. Peshona, yuz qismida paydo boʻlgan chiznqlar, shuningdek, burun, lab, quloq, soqol, moʻylov kabi joylaridagi holatlar Temurning yoshi bir oz oʻtganligini koʻrsatsa-da, uning tetik va baquvvatliligi saqlanganligi yaqqol sezilib turibdi.

Ayniqsa bu holat yuzda koʻzga tashlanayotgai pishqlik, chayirlikni tasvirlanishida yanada aniqroq koʻrinadp. Jiddiy fikr va xayol bilan bandligi esa sohibqironni yanada salobatli qilib koʻrsatadi. Yelkador, qoʻllari esa bamaylixotir qilichga tayangan holda tasvirlangan. Portretda baquvvat qoʻl barmoqlari shunday xarakterli tasvirlanganki, bu sohibqiron Temurning mashaqqatli jangu jadallardan mardonavor oʻtganini yana bir bor tasdiqlab turibdi. Sharqona bezatilgan shoh saroyining bir boʻlagi, derazadan Samarqand shahrining manzarasi

ko‘rinadi. Devordagi fonda naqshin bezaklar, sohibqiron o‘tirgan saltanat kursisining badiiy boyligi, shuningdek Amir Temur egnidagi liboslarning o‘ziga xos qimmatbaho ko‘rinishiga ega ekanligi tomoshabinga o‘zgacha zavq ulashadi.

.Nabiev M. Amir Temur portreti. 1996

Malik Nabiev buyuk inson Amir Temur obrazini tasvirlash borasida katta muvaffaqiyatni qo‘lga kiritdi. Temurni ilm, san‘at ahllariga homiylik qilgan ma‘rifat homiysi ekanini ham ifodalay oldi. Xullas, Malik Nabiev sharqona xarakterga ega bo‘lgan Temurni uzoq va mashaqqatli jangu jadallardan so‘nggi holatdagi obrazini tasvirlashga erishgan.

Kezi kelganda yana bir tarixiy voqeani aytmasdan o'tib bo'lmaydi. 1993 yil iyunda ustoz rassom butun ijodiy faoliyati davomida mehnat qilib kelgan Nizomiy nomidagi pedagogika institutining badiiy-grafika fakultetida juda katta yong'in sodir bo'ldi. Eng xavflisi shunda ediki, ustoz rassomning shu binodagi ijodxonasida «Sohibqiron Temur», «Mirzo Bobur» kabi shoh asarlari saqlanayotgan edi. Qarangki, yong'in paytida faqatgina shu asarlar turgan xona yong'indan mutloq zarar ko'rmagan. Bu ham inson hayotidagi anglash qiyin Sirlardan biri bo'lsa ajab emas!

Rassomning ko'plab portretlarida buyuk siymolar obrazi zamonaga hamohang darajada gavdalanganligini ko'ramiz va beixtiyor hayratlanamiz. Amir Temur, Beruniy, Bobur, Ibn Sino, Jomiy va Navoiy, Al Roziy, Rudakiy, Al Xorazmiy kabi bir qancha yirik arboblari, olim, shoir, mutafakkirlarning portretlarining har biri jonli tasvirlangan.

Tarixiy mavzudagi boshqa asarlarida musavvir xalqparvar qahramonlar obrazini hamda ozodlik uchun bo'lgan xalq qo'zg'olonlari mohiyatini ochib beradi. Bu borada, ayniqsa, «Spitamen qo'zg'oloni» asaridagi jang payti tasviri e'tiborga molik. Rassom avlodidan-avlodga hikoya qilinib kelinayotgan tarixiy voqeliklarni astoydil o'rganib, tarix sirlarini jonli ranglarda tasvirlashga muvaffaq bo'lgan. Iskandar Zulqarnaynga qarshi jang qilgan so'g'diylarning qahramoni bo'lmish Spitamen obrazi ana shunday tarix sirlaridan birini ochishga qaratilgan edi.

Shunga o'xshash «XVII asrdagi Samarqandda hunarmandlar qo'zg'oloni», «Jizzaxdagi 16- yilgi qo'zg'olon» deb nomlangan kartinalari ham diqqatga sazovor.

Musavvir Malik Nabievni yurtimizdagi shogirdi ko'p ustoz, rassomlarning yetakchisi edi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bugun ustozning ishini shogirdlari shijoat bilan davom ettirmoqdalar.

Alisher Aliqulov

O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, "Shuhrat" medali sohibi Alisher Aliqulov ustoz rassomlar — G'afur Qodirov va Rustam Xudoyberganovdan rangtasvir sirlarini o'rgandi. Uning talabalik yillarida ishlagan "Buyuk imperiyaning halokati" nomli diplom asari hozirda Milliy rassomlik va dizayn institutida saqlanmoqda.

Alisher Aliqulov rangtasvirning mahobatli va dastgohli janrlarida birdek ijod qiladi. Musavvirning 1996 yili poytaxtimizda bunyod etilgan Olimpiya shon-shuhrati muzeyiga ishlangan "Qadimgi Baqtriya

sport o‘yinlari” nomli pannosini sara asarlari sirasiga kiritish mumkin. Shuningdek, “Uloq”, “Kurash”, “Poyga”, “Yoyandozlik”, “Nayza uloqtirish”, “Tosh ko‘tarish” kabi asarlarida ham milliy o‘yinlarimiz rang-barang, murakkab kompozitsiyaga ega realistik yo‘nalishda yaratilgan.

Ijodkor 1996 yili Temuriylar tarixi davlat muzeyi uchun “Samarqand bozori” asarini ishlagan. Muzey zaliga ishlangan yana bir asarda “Amir Temurning To‘xtamishxon ustidan qozongan g‘alabasi” aks etgan.

Sulton Xalil Mirzo portreti. O‘zbekistonda XX asrning 90-yillaridan boshlab temuriylar obrazi to‘laonli aks ettirilgan tarixiy portret janridagi asarlar ko‘plab ishlandi. Rassom Alisher Aliqulov ishlagan hukmdor Amir Temurning nabirasi Sulton Xalil Mirzoning (1384-1410) portreti alohida ajralib turadi. Portretida Sulton Xalil Mirzo yosh, kuchli, jasur yigit qiyofasida gavdasining to‘rt dan uch qismi ishlangan.

A.Aliyev. “Sulton Xalil Mirzo portreti”. 1999 yil.

U saroydagi bezakdor xonalardan birining derazasi yonida tasvirlangan. Uzoqlarga qaragan o'tkir nigohi va kuchga to'lgan baquvvat gavda ko'rinishidan uning jasurligi, qat'iyati, harbiy sohada chinakam iqtidor sohibi ekanligini ko'rsatib turibdi. Uning ko'zlarida yana bosiqlik hamda o'ziga ishonch ruhini ham his qilasiz, bu yosh bo'lsada ko'plab olovli janglarni boshidan kechirgan voqeliklardan hikoya qilayotgandek, go'yo. Mardonavor qomatida beqiyos kuch, qimtingan lablaridagi qa'tiyat, bo'yin harakatlaridagi keskinlik shahzodaning ulug'vorligini yanada oshirgan. Buning ustiga harbiy aslahalardagi turli materiallarning mohirona ifodalanishi, darchadan tushayotgan kuchli yorug'lik ta'sirida jangchi obrazi yanada bo'rttirib ko'rsatilgan. Qimmatbaho metallardan quyilgan, naqshlar bilan bezatilgan, teppasiga pat qadalgan dubulg'a uning hokimiyatdagi o'rniga ishora. Sulton Halil Mirzo belidagi kamari qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan, chap qo'li qilich tutqichida, o'ng qo'li mahkam musht qilib tugilganligi dushmanga beayov ekanligini ko'rsatib turibdi. Gavda harakati, yuzidagi ifoda, bir nuqtaga jamlangan diqqati uning ruhan va jismonan yetukligini ifodalab shaxzodani yanada ko'rkam qilib ko'rsatmoqda. Yuzy yorug'lik manbasi yonida, shuning uchun undagi mayuslik va ayni paytda qat'iylik aniq ko'rinib turibdi. 2002 yili O'zbekiston tarixi davlat muzeyi uchun "Amir Temur va jahon tarixi" pannosini ishlagan. Hozirda uning mahobatli rangtasvir asarlari vatanimizning turli madaniy va ma'muriy binolarini bezab turibdi.

Mustaqil ish uchun vazifa: Tarixiy janrida ishlagan E.Delakrua, T.Jeriko, K.Bryullov, M.Nabiev, R. Xudayberganov, A.Aliqulov asarlarni o'rganish va tahlil qilish. mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirishga oid mashqlar bajarish. Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

1. Oil Painting Demo Pt 3 - 3t.

<https://youtu.be/TQaqE2fItJc>;

2. *O'zbekiston Tarixi O'zbekiston xalq rassomi
Rustam Xudayberganov.*
<https://www.youtube.com/watch?v=alreWoZfM0Q;>

Nazorat savollari:

1. Milliy rangtasvir asarining o'ziga xosligi nimada o'z aksini topadi?
2. "O'qchining qatl etilish tongi", "Boyarinya Morozova", "Qor shaharchasini ishg'ol qilish", "Suvorovning Alp tog'larini kesib o'tishi" asarlarining muallifi kim?
3. O'zbekistonda tarixiy janrda asarlar yaratgan, Beruniy portreti muallifi kim?
4. J. Umarbekovning Ibn Sino yubileyiga yaratilgan asar nomini ayting.
5. A. Temur muzeyidagi "Sulton Xalil Mirzo portreti" muallifi kim?
6. Kompozitsiyaning asosiy qoidalari va usullarini bilasizmi?

YALANG‘OCH INSON QOMATI (BUTUN GAVDASI)NI TASVIRLASH

Mashg‘ulot turi: amaliy.

Tasvirlash vositalari: Moybo‘yoq, № 2, 4, 8, 14 o‘lchamdagi mo‘yqalamlar, 75x60 o‘lchamdagi tagromga tortilgan xolst, eritgich (razbavitel, skipidar), moybo‘yoq, bo‘yoq aralashtirish uchun palitra, yumshoq xolst yoki salfetka, eritma uchun maxsus idish, mo‘yqalamlarni yuvish uchun idish va uayt-spirit

Izoh: tasvir 60x75 o‘lchamli xolstda bajariladi.

Mavzu rejası:

1. Natyurani chuqur tahlil qilish va mato (xolst) sathiga to‘g‘ri joylashtirish, qurish.

2. Kompozitsiyaning katta yuzalaridagi ranglarni aniqlash va o‘zaro munosabatlarni hisobga olgan holda yopish.

3. Rang surtmalari yordamida model hajmdorligiga ishlash.

4. Rangtasair jozibadorligiga erishish uchun kompozitsiya mazmuniga mos elementlar bilan boyitish.

5. Kompozitsiya uchun muhim sanalgan mayda bo‘laklarga ishlov berish.

6. Kompozitsini umumlashtirish va ishni yakunlash.

Tayanch iboralar: *nyuans, grizayl, model, yedirma usuli, rangli grunt, obraz, aralash texnika, rang surtmalari*

Ushbu “Akademik rangtasvir” kursi dasturi bo‘yicha mavzularni o‘zlashtirish oddiydan murakkabga tamoyili asosida tuzilgan. Yalang‘och inson qomatini rangda ishlash talabalar uchun eng qiyin vazifalardan hisoblanadi. Shu bilan birga bunday mashg‘ulotlar pedagog-rassomlarga inson plastik anatomiyaasini o‘rganish, kasbiy faoliyatida o‘quv jarayonini va ijodiy faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish, bilimlarini yosh avlodga yetkaza olish malakalarini rivojlantirishi uchun juda zarur. Kiyimdagi inson qomatini chiroyli va tabiiy ko‘rinishda tasvirlash uchun o‘quv dasturlari bo‘yicha nafaqat boshlovchi rassomlar balki professional rassomlar ham yalang‘och qiyofachi tasvirini chizib o‘rganishadi. Bu orqali ularda insonning tabiiy go‘zalligini his qilish,

plastik anatomiyasini tushunib yetish, o'z taasurolini chiziqlar va ranglar vositasida ifodalash ko'nikmalari shakllanadi.

Akademik rangtasvir ishlash texnikasi yengil va suyuq moybo'yoqlar bilan yedirma (lessirovka) usulida bajariladi. Inson qomatining eng ma'qul hajmli shaklni ifodalash uchun kerakli tomondan yoritilgan gavdaning rang-tusidagi farqi va yarim tuslarning nozik (nyuans) ko'lamlarini sinchiklab o'rganilishi kerak. Bu yerda tuslar, iliq va sovuq rang munosabatlari o'rtasidagi farqni berish uchun kompozitsiyaning kontrastlar qonunini mohirona qo'llash mumkin. Tananing soya qismida oq rangni juda ehtiyotkorlik bilan ishlatish kerak, bu esa inson qiyofasidagi soyalarda shaffof ranglar orqali reflekslarni muvaffaqiyatli ifodalashga yordam beradi. Inson qomatining eng ma'qul hajmli shaklni ifodalash uchun kerakli tomondan yoritilgan gavdaning rang-tusidagi farqi va yarim tuslarning nozik (nyuans) ko'lamlarini sinchiklab o'rganilishi kerak. Bu yerda tuslar, iliq va sovuq rang munosabatlari o'rtasidagi farqni berish uchun kompozitsiyaning kontrastlar qonunini mohirona qo'llash mumkin. Tananing soya qismida oq rangni juda ehtiyotkorlik bilan ishlatish kerak, bu esa inson qiyofasidagi soyalarda shaffof ranglar orqali reflekslarni muvaffaqiyatli ifodalashga yordam beradi.

Dastlabki xomaki tasvirini ishlash. Ranglarda ishlash bir necha bosqichlarda amalga oshirilishi kerak, yalang'och inson qomatining uch o'lchamli shaklni tasvirlashda umumlashtirish qonunlari asosida kompozitsiya yaxlitligiga erishish mumkin. Rang bilan parallel ravishda inson qomatini o'rab turgan fazoviylikda koloritni aniqlashtirib borish zarur. Tasvirni boshlashning ilk bosqichi gruntning rangi, uning tarkibi va rangdagi xomaki rang berish usuliga qarab turli grafik ashyolarda (qalam, ko'mir, sangina va h.k...) bajarilishi mumkin. Ilk qalamtasvirni alohida qog'ozda bajarib, yelimli yoki emulsiyali gruntga akvarel, tempera yoki moyli gruntga tez quriydigan suyuq eriltirilgan moybo'yoqda xolstga ko'chirib olish tavsiya etiladi. Ishga bunday yondashish xolstdagi grunt rangi tozaligiga erishish, bundan tashqari qalam, ko'mir va h.k...da chizish, o'chirish, to'g'irlash ishlarini bajarganda mato yuzasini qirilishidan asraydi.

Portret chizish rassomdan palitradagi bo'yoqlar bilan ishlashda ohangdorlik va rangdorlik munosabatlarini maksimal darajada egallash qobiliyatini talab qiladi. Talaba ustaxonada tasvirilaydigan ko'rinishning tarkibiy xususiyatlarini oldindan tasavvur qilishi juda muhim. Yana

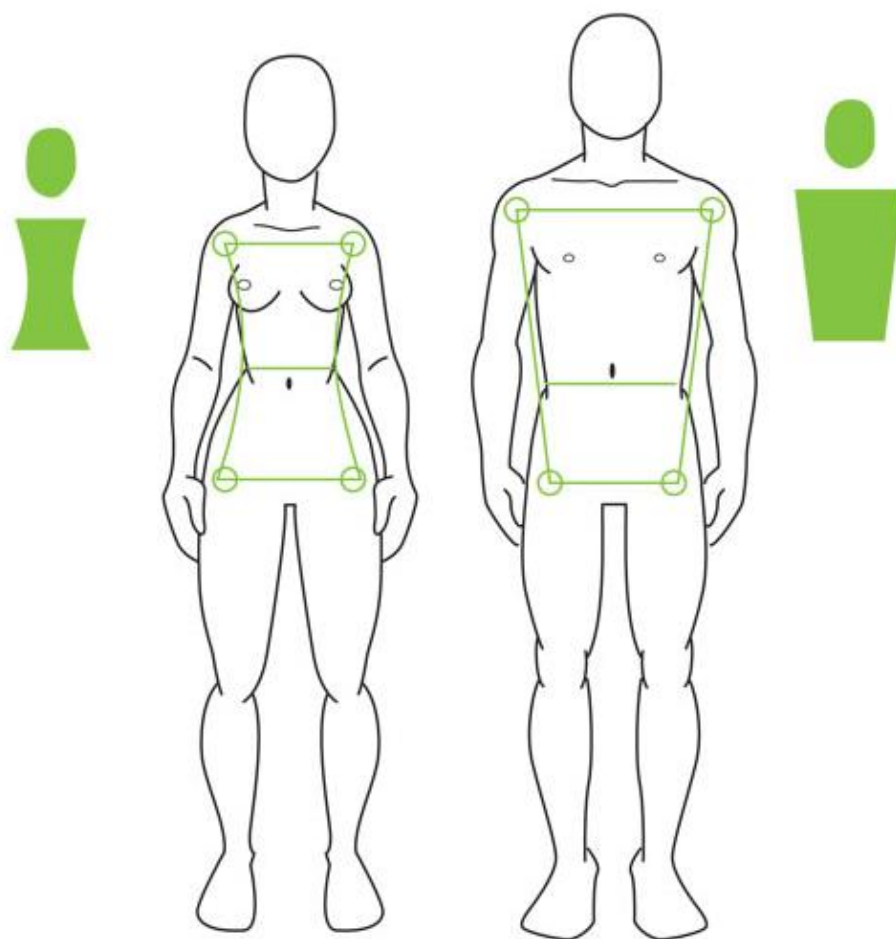
shuni ta'kidlash joizki, rangtasvir ishlaganda naturaning o'ziga xos xususiyatlari va xarakterli jihatlarini aniqlashga xarakat qiling. Rassom ushbu jihatlarini hisobga olib tasvirlagan taqdirdagina tomashabinlarga kompozitsiyadagi qahramon obrazining psixologik va konstruktiv xususiyatini aniq yetkaza oladi.

Akademik rangtasvirning dastlabki bosqichida portretni ishlash uchun yuz va gavda ko'rinishi alohida jozibadorlikka ega bo'lgan xarakterli qiyofachi modellarini tanlash tavsiya qilinadi. Model qanchalik xarakterli bo'lsa, mashg'ulotda amalga oshirilgan o'quv va ijodiy vazifalarni hal qilish shunchalik oson bo'ladi. Naturadan inson qiyofasining qisqa muddatli eskizlarini bajarish portret chizishni o'rganishning juda muhim usuli hisoblanadi.

Portretni grizayl usulida ishlash talabaning konstruktiv va obrazli fikrlashini o'stirishda katta ahamiyatga ega. Portretda tus munosabatlarni anglashning ushbu texnologiyasini o'rganish bilan talaba portretni atrof muhit bilan uzviylikda ifodalashni to'g'ri va metodik ravishda o'zlashtirib boradi. Grizaylda portret ishlash to'g'risida chuqur tushunchasi va bilimlarini shakllantirgandan so'ngina, rangda portret kompozitsiyasi yaratishga o'tish mumkinligi talabalarimizga rangtasvir ishlashning dastlabki bosqichlarida ko'p ta'kidlanganligini eslashsa kerak. Shuningdek, yuqoridagi mavzularda gavdaning o'zaro shakl nisbatlarini belgilashda uni boshqa shakllarga taqqoslash, va ayollar qomatining xususiyatiga ko'ra erkaklar gavdasiga nisbatan farqi to'g'risida qisman fikrlar aytilgan edi. Inson anatomiyasini o'rganishda yalang'och gavda ko'rinishlarini ishlashning ahamiyati kattaligini yana bir bor ta'kidlashni hohlar edik. Va shuning uchun bu mavzuga yana ozgina qaytishni lozim topdik. Ayollarning ko'pchiligida yelka kamari pastki tos-son kamariga nisbatan birmuncha ingichkaroq ko'rinishda bo'ladi. Qo'l barmoqlari erkaklarnikiga nisbatan ingichka va uzunroq.

Erkak va ayol qomatidagi o'lcham nisbatlari shunchalik farq qiladiki, hatto skelet ham (aniqrog'i, uning ba'zi qismlari) egasining jinsini aniq ko'rsatishi mumkin. Lekin, shunga qaramay, bu ikki jins gavda ko'rinishida vertikal o'qdagi joylashuv o'zgarmasligini yodda tuting, tanadagi alohida qismlarning umumiy gavdaga ulanish joylari yuqoriga yoki pastga siljimaydi. Ularning joylashuvi deyarli butunlay gorizontal o'qda, boshqacha aytganda, tananing ma'lum qismlarining

kengligi bo‘ylab o‘zgaradi¹³. Biz ishlamoqchi bo‘layotgan inson portretida qanday qilib ayol yoki erkak qomatini to‘g‘ri ifodalashimiz mumkin?

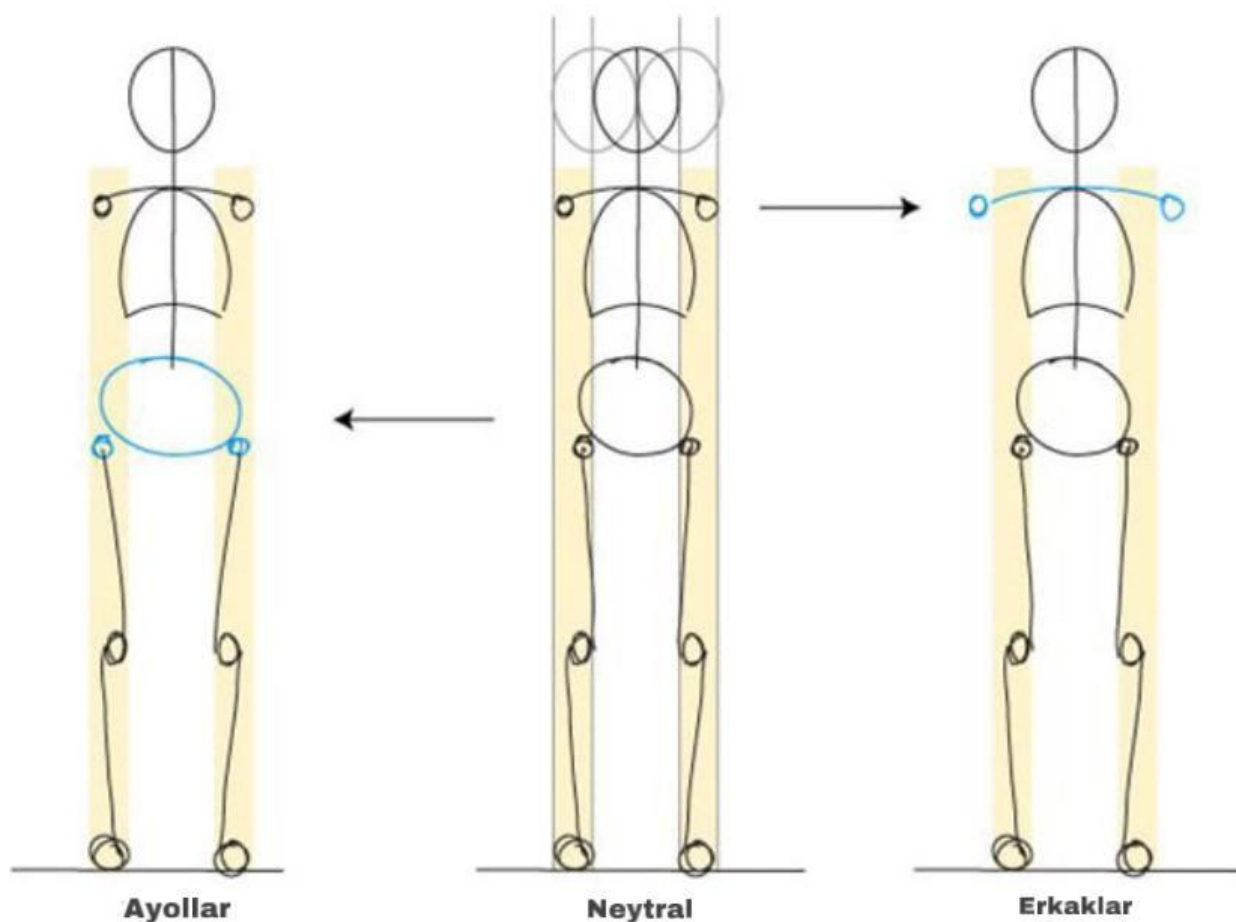
1-rasm. Erkak va ayol qomatidagi farqlar.

Yelka va tos-son bo‘g‘ini kengligining nisbati ayol va erkak qomatidagi aniq ajralib turadigan asosiy farqlardan biridir. Ayollarda tos suyagi erkaklarnikiga qaraganda ancha kengroq va bu butun tana tuzilishining umumiy holatiga ta’sir qiladi. Bu shuni anglatadiki, ayollarda ingichka belga nisbatan tos-sonning joylashgan chizig‘i gavdaning eng keng qismi hisoblanadi. Erkaklar gavdasida shunga o‘xshash eng keng qismi bu yelka joylashgan chiziqi bo‘lib, ularda belning qalinligi tos qismi qalinligidan deyarli farq qilmaydi. Umumiy

¹³ <https://cgmag.net/osnovy-chelovecheskoj-anatomii-rasshirennye-znaniya-o-proportsiyah-tela#:~:text=>

shakl jihatidan erkaklarning trapesiya ko‘rinishidagi qomatidan farqli o‘laroq, ayol silueti qum soat¹⁴ shaklini eslatadi.

Yuqoridagi 1-rasmda ko‘rib turganingizdek, tik turganda ayollarning qo‘llari nisbatan keng tos-son bo‘g‘iniga tushib turadi. Buni siz ayollarning kundalik hayotini kuzatish davomida buning guvohi bo‘lishingiz mumin. Ularning qo‘llari tana konturi bo‘yicha yotadi. Bunday holatda yelkalari keng bo‘lgani uchun erkak kishining qo‘llari uning tanasida gavdaga yopishmay muallaq osilib turadi.

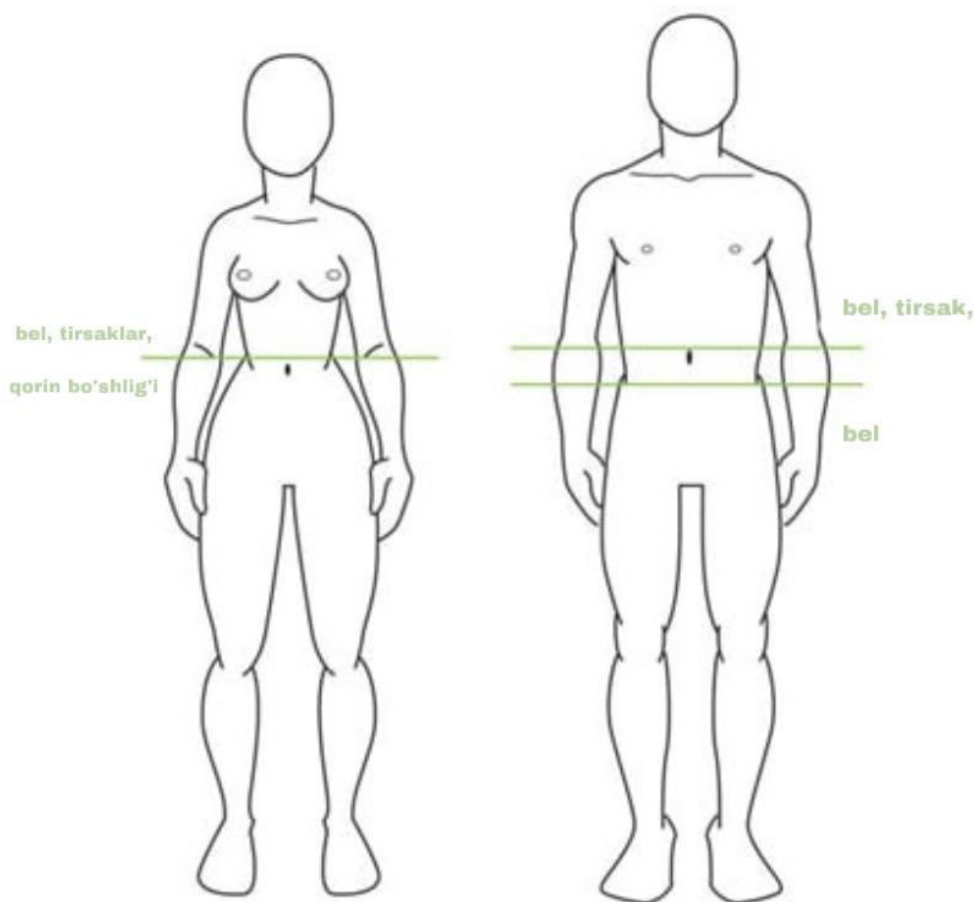
2-rasm. Erkak va ayol qomatidagi farqlar.

Bu yerda oyoqlar holatining qanday o‘zgarishiga e’tibor bering: ayollarda tos suyagining kengayishi sababli, undan chiqib kelgan son suyaklari boldir suyaklari bilan bog‘lanish joyida pastki qismi torayganligini ko‘ramiz. Mana shunday holatda erkaklardagi son va boldir suyaklari ayollarnikiga nisbatan tik holatda ko‘rinadi.

¹⁴ <https://cgmag.net/osnovy-chelovecheskoj-anatomii-rasshirennye-znaniya-o-proporsiyah-tela#:~:text=>

Ayollarning bel chizig‘i kindik bilan bir xil darajada, lekin erkaklarda esa bu ancha pastda joylashadi. Shuning uchun erkaklarning belidan yuqori gavdasi uzunroq ko‘rinadi. Bu ikkala jinsda ham tirsaklarning bukilish joylari ularning bel chizig‘idan pastda bo‘lmaydi. Tirsak bo‘g‘imi kindik joylashgan chiziqda yotadi.

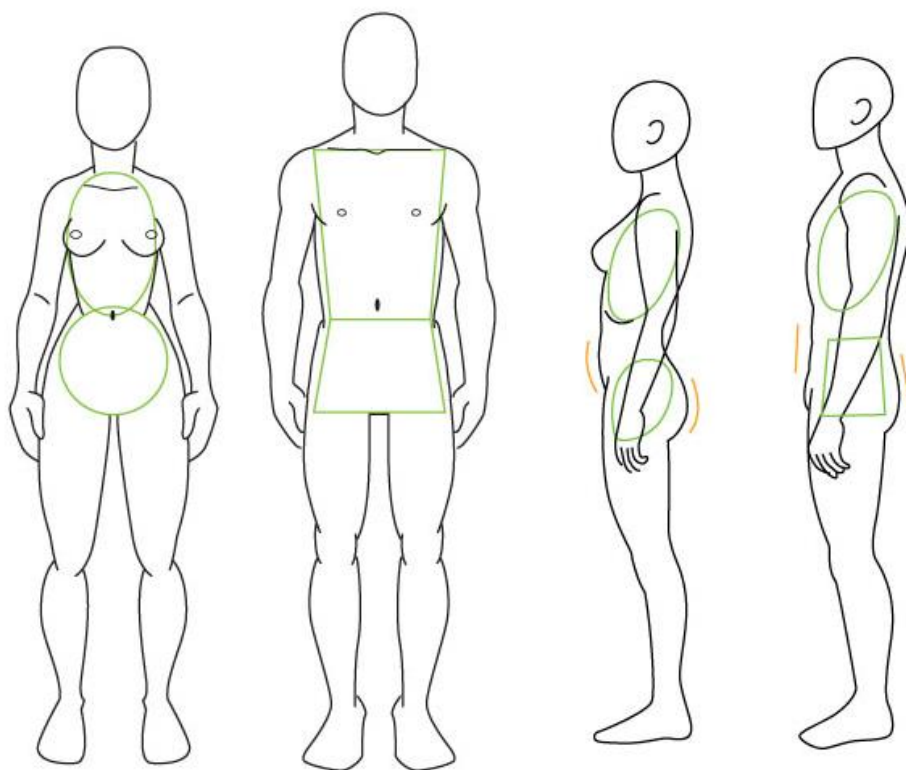
Inson qomatini tasvirlashda ayollarni yumaloq figurali va erkaklarni ko‘proq burchakli trapesiyasimon shakllar asosida chizish foydali bo‘lishi mumkin, chunki bu har bir gavda tuzilishidagi umumiy ko‘rinishni aks ettiradi.

3-rasm. Erkak va ayol qomatidagi farqlar.

Umuman olganda, ayol tanasi egiluvchan va yumaloq shakllardan iborat – bunga misol tariqasida ko‘krak va dumbani olish mumkin, chunki ularning terisi ostida ko‘proq yog‘ mavjud bo‘ladi. Muskullarning yaxshi rivojlanganligi tufayli erkaklarning qomati nisbatan tekis qirrali ko‘rinishga ega bo‘lib, gavda tuzilishi aniq chiziqlarga asoslanadi. Qachonki ayol gavdasi juda ozg‘in bo‘lganda

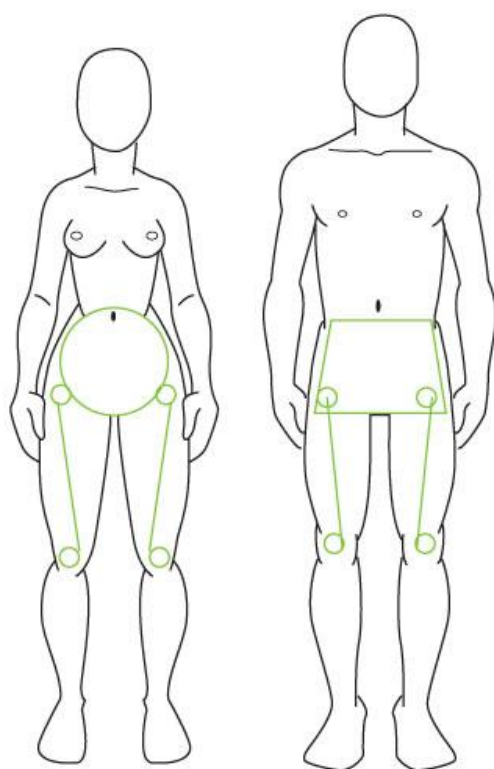
yoki erkaklarda semizlik kuchli bo'lgan ba'zi holatlarda bu faktlar o'zini oqlamasligi ham mumkin, insonning yoshi va semiz-ozg'inligiga qarab bu xususiyatlar o'zgarishi mumkin. Tabiiy holatda ayolning qorni tanasidan biroz oldinga chiqib turadi, asosan dumba, qorin va ko'krak qismi yumaloq shaklda bo'lishi kuzatiladi. Erkaklarda esa dumba va qorin bo'shlig'i ko'pincha tekis bo'lishga moyil.

4-rasm. Erkak va ayol qomatidagi farqlar.

Tos-son bo'g'imlari e'tiborga molik emasdek tuyuladi, lekin, inson qomatining erkak va ayollardagi farqli muhim jihatlariga kiradi. Ayollardagi gavda qismi va tos-son bo'g'inlari ko'rinishini oval va dumaloq shakllarda belgilab, tos suyagi atrofida chizish mumkin. Ular gavnada aniq ajralib turadi, bu esa ayol qomati xususiyatni ifodalaydi. Yuqorida aytilganidek, erkaklar qomatini tasvirlashda trapesiyasimon shakllardan foydalanilsa bo'ladi. Bundan tashqari, ayollardagi umurtqa pog'onasi erkaklarnikiga qaraganda ko'proq egiluvchan va sezilarli darajada bukilgan holatda bo'ladi.

Demak, siz bilan inson portretini tasvirlashda uning o'ziga xos xususiyatlarini qisman bo'lsa ham o'rganib chiqdik. Bu nazariy bilimlar albatta sizning amaliy vazifalarni o'quv dasturlari talabi darajasida

5-rasm. Erkak va ayol qomatidagi farqlar.

bajarishingizda katta yordam beradi deb umid qilamiz. Endi portretni flamand rassomlari usulida ishlash bo'yicha ma'lum izchillikda bosqichma-bosqich amaliy vazifani bajarishga o'tamiz.

Dastlabki xomaki bo'yoq berish.

Kartinaga dastlabki xomaki bo'yoq berish bundan keyin uning ustidan qo'yiladigan keyingi bosqichdagi qo'yiladigan ranglar uchun dastlabki poydevor vazifasini o'taydi. Xomaki bo'yoqni har xil bo'yoqlarda berish

mumkin. Agar akvarelda bajarilsa, grunt emulsiyali bo'lishi kerak. Shuningdek akvarel faqat kichik hajmdagi asarlardagina qo'llaniladi, bundan tashqari ustidan lak surkalgan akvarel bo'yoq'i tusi, moybo'yoq tusidan juda farq qiladi. Shuning uchun akvarelda bajarilgan xomaki bo'yoq ustidan butunlay moybo'yoq bilan yopib chiqilishiga to'g'ri keladi. Temperada bajarilgan xomaki bo'yoq ustidan lak surkalgandan keyin moybo'yoqqa nisbatan yorqinroq va jozibaliroq bo'lib ko'rinadi. Rangtasvir ishlayotganda buni albatta hisobga olib qo'yish kerak. Temperada bajariladigan xomaki bo'yoq suyuq va albatta yupqa holda surkalishi lozim. Moybo'yoqda ishlashdan oldin xolst yuzasini 4 foizli jelatin eritmasi bilan, keyin rangsiz lok bilan yopib chiqish kerak bo'ladi. Bir necha kun o'tib, lok qurigandan keyin moybo'yoqda ishlashni boshlash mumkin. Moybo'yoqda dastlabki xomaki bo'yoq berish yelimli yoki yarim yelimli gruntlarda bajariladi. Gruntning rangi har xil: oq, kulrang, shuningdek har xil och to'qlikdagi rangli gruntlar ko'inishida bo'lishi mumkin.

Portret ishlaganda biz ko'pincha rangtasvirdagi mayda bo'laklarni chizishga berilib ketamiz va kompozitsiyadagi umumiy holatni berishga qiynalamiz. Katta yuzalarni yaxlit rang surtmalarida ishlash, alohida

qismlarni maydalab ishlashga qaraganda afzalroq ekanligini unutmang¹⁵. Efir moyi, skipidar, neft va h.k... lar bilan suyultirilgan moybo'yoqning xolstga ishqalab surkalishi rangtasvirda dastlabki xomaki bo'yoq berishning ko'p va unumli qo'llaniladigan usuli hisoblanadi. Bo'yoqning yupqa qatlami bilan kartinadagi shakl, umumiy kompozitsiyaning

¹⁵ Frontz, Lesl i e. The watercolor course you've always wanted: guided lessons for beginners and experienced artists /All rights reserved. Published in the United States by Watson-Guptyll Publ i cati ons, an i mpri nt of the Crown Publ i shi ng Group, a di vi si on of Pengui n Random House LLC, New York. Copyri ght © 2015 s. 69–76.

koloriti aniqlab olinadi. Agar bo‘yoq tez quriydigan bo‘yoqlar turkumiga mansub bo‘lsa, bu usulda ishlash tezlikni talab qiladi.

Dastlabki xomaki bo‘yoq berishda mashhur rassomlar kompozitsiyadagi shakl, alohida bo‘laklarni joylashtirish, qurishga butun e’tiborini qaratib, uni rangtasvirning dastlabki qoralama varianti deb hisoblashgan.

Koloritga kelsak, xomaki bo‘yoq berish uning uchun kerakli asos bo‘lib xizmat qiladi va unga tayangan holda ish oxirida kartinadagi o‘zaro uyg‘unlik yaratiladi.

Bundan tashqari, kolorit ma’lum bir yaxlitlikni (uyg‘unlikni) ifodalaydi, chunki u rangtasvirdagi rang munosabatlari tizimidir. Yaxlitlik o‘zaro bog‘langan alohida mustaqil elementlar to‘plamining mavjudligini anglatadi¹⁶. Rangtasvirdagi xomaki bo‘yoq berish jarayoni mumkin qadar kompozitsiyaning tugallanish bosqichini ko‘zdan qochirmagan holda olib borilishi kerakligini talab qiladi. Ko‘pqatlamli rangtasvir ishlash uchun qadimdagi mashhur rassomlar yuqori darajada egallagan optikaning oddiy qonunlarini yaxshi bilish juda muhim.

Masalan: to‘q rangli gruntlarga iliq tusli ranglarni berish grunt yuzasi ustidagi bo‘yoq tusining iliqlashishiga sabab bo‘ladi; sovuq tusning ustiga iliq ranglarni va aksincha iliq tuslar ustiga sovuq ranglarni qo‘yilsa iliq ranglar iliqligi, sovuq ranglar sovuqligi jihatidan kuchsizlanib borishini ko‘ramiz.

Birinchi qatlam qurib bo‘lgandan keyingina bo‘yoqning ikkinchi qatlamini berishga o‘tiladi. Xomaki bo‘yoq temperada berilganda u boshqa bo‘yoqlardagiga qaraganda tezroq tayyor bo‘ladi.

Agar kerak bo‘lganda qaytadan xomaki bo‘yoq berilgan yuza yaxshilab tozalanib, maxsus kurakcha yoki jilvirtoshlar bilan

¹⁶ Шаляпин, О.В. Портретная живопись на художественных факультетах педагогических вузов: монография / О.В. Шаляпин. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2022. – 200 с.

silliqlanadi. Bu jarayondan keyin xomaki bo‘yoq surkalgan xolst nam doka bilan tozalanib, keyin yaxshilab quritiladi. Tekislab, tozalangan, silliqlangan yuzada avvalgi qatlamdagi qurigan moybo‘yoq qatlami bundan keyin surkaladigan bo‘yoqlarni o‘ziga singdirishi uchun oq bo‘yoq qo‘shilgan moy bilan artib chiqiladi. Moy o‘rniga skipidar bilan aralashtirilgan suyuq va iliq holdagi venetsiya terpentini (balzam) yoki lakning skipidarda eritilgan suyuq aralashmasi bilan ham yopib chiqilishi mumkin. Rangtasvirda bo‘yoqlarni suyultirish ham tarkibida efir moylari mavjud bo‘lgan loklar yordamida bajariladi. Rangtasvirda ishlashning keyingi ikkinchi bosqichida rang berish lessirovka usulida bajariladi yoki bo‘yoqlar yupqa qatlamda qo‘yiladi. Bu yerda bo‘yoqlarni surkashning qadimiy prinsiplariga rioya qilinib, rangtasvir uchun lok yoki quyultirilgan moylar ishlatiladi.

Rang surtmalarini suyuq holda yedirib ishlash (lessirovka) usulida ishlash. Kompozitsiyadagi moybo‘yoq va boshqa bo‘yoqlarda eng oxirgi to‘q va yorqin rang-tusni hosil qilish jarayoni uchun yupqa, suyuq va yarim suyuq qatlamning yedirma usulida surkalishi lessirovka deb ataladi. Suyuq va yupqa yedirib surkalgan ranglar tasvirning mayda shakl bo‘laklari va soya yorug‘iga ta’sir ko‘rsatmay faqat pastki qatlamidagi rangning nafis, yorqin ko‘rinish hosil qilishiga olib keladi. Yarim quyuq yedirib ishlashda esa tiniqlik darajasiga qarab shakl mayda bo‘laklariga sezilarli ta’sir qilishi mumkin. Ranglarni yedirib ishlashning har xil usuldagi rangtasvir kompozitsiyalarda qo‘llash mumkin, lekin bu asosan maxsus xomaki bo‘yoq berib tayyorlangan gruntlarda yaxshi natija beradi. Bu holda xomaki bo‘yoq berish usuli tasvirning tugallangan holatiga mo‘ljallanib nisbatan yorug‘roq yoki sovuqroq bo‘lishi mumkin va keyingi yedirib ishlangan rang qatlami ostki qatlamdagi och va sovuq ranglarni kuchliroq tuslar ko‘rinishiga olib keladi.

Ranglarni yedirib ishlash usulida quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak bo‘ladi:

- bo‘yoqni suyultirish uchun tabiiy yoki quyultirilgan holdagi moylar, moyli loklar ishlatiladi;
- bir xildagi rangning o‘zi yoki boshqa ranglar bilan aralashtirilgan holda yedirib ishlanishi mumkin;
- yorqinroq va kuchliroq tus hosil qilish va yorqin bo‘yoqlarni so‘ndirish maqsadida ham bo‘yoqni yedirib ishlash usulini qo‘llash mumkin;

- tus bo'yicha yedirib ishlangan rang qancha suyuq bo'lsa shuncha och ko'rinishda bo'ladi, buning ustiga gruntovka ham och bo'lishi kerak. Mana shu yuzada esa to'q tus hosil qilish uchun to'q va quyuq bo'yoqlarda yedirib ishlanadi;

- rassom oldiga qo'ygan maqsadiga qarab ranglarni yedirib ishlash bir marta va ko'p martalab ustma-ust surkalishi mumkin;

- suyuq bo'yoqda yedirib ishlanganda bo'yoqni bir tekisda surkash mo'yqalam, ipak mato parchasi, qo'l kafti va h.k..lar bilan surkash orqali bajariladi. - quyuq tayyorlangan bo'yoqni esa keng va yumshoq mo'yqalam (fleys) bilan surkash orqali maqsadga erishish mumkin;

- yedirib ishlangan bo'yoqlarni yaxshilab quritish lozim;

- bo'yoqni keragidan ko'p yedirib ishlanganda rangtasvir qorayib ketadi;

- buzib qo'yilgan bo'yoq qatlamini yumshoq non mag'zi va paxta yordamida tozalash mumkin;

- ranglar yedirib ishlanganda oldindan silliqalanib tayyorlangan xomaki bo'yoq berilgan gruntovka ustiga yaxshi yopishadi.

Bo'yoqlarda yedirib ishlangan rangtasvir optika qonunlariga asosan g'ayrioddiy to'yinganlik va jarangdorlik bilan bo'yoqlarga o'ziga xos chiroy baxsh etadi. Yedirib ishlangan bo'yoqlar tarkibiy tuzilishi tufayli yorug'likni so'ndirish xususiyatiga ega. Shuning uchun nurni so'ndirishdan ko'ra ko'proq qaytaruvchi bo'lgan alla prima texnikasida ishlangan kartinalarga yoritish uchun nisbatan kuchliroq yorug'lik berilishi talab etiladi. Jilosiz, yaltiramaydigan bo'yoqlarda erishish mumkin bo'lgan fazoviylikni yedirma usulida ishlangan rangtasvirda bera olish qiyin. Bu usulda berilgan rang tuslari oldinga chiqib ketadi, shuning uchun osmon ko'rinishlarini bo'yoqlarda yedirib ishlanmaydi. Shuningdek yarim yedirib ishlash usulini yarim quyuq qatlamda ham qo'llasa bo'ladi.

-optik asosdagi och yarim suyuq bo‘yoq tuslari to‘q yuzaga surkalganda sovuq tusning rangdagi nozik farqlarini beradi;

-shu tusdagi oq yuzaga berilganda iliq rangdagi nozik farqlanadigan tuslarni beradi; Masalan: buyuk rassomlar inson tanasi rangtasvirini ishlashda jigarrang to‘q gruntga yarim suyuq och bo‘yoqlar berish bilan kulrang tuslarni hosil qilishgan.

Ko‘p qatlamli rang qo‘yish usulini qo‘llab rangtasvir asari ustida ishlashni bosqichma-bosqich davom ettiriladi. Asosiysi, portretidagi inson qiyofasi, jonli ifodalarsiz, mazmunsiz quruq tasvirga aylanib qolmasligi kerak. Shuning uchun, portretida insonning ruhini, uning ichki dunyosini ochishga erishing, uning ko‘zlarida go‘zallikni, tabassumni, fikr va harakatning keskinligini izlang, ya’ni. hamma narsadan haqqoniy go‘zallikni aks ettiradigan haqiqatni qidiring¹⁷ deb maslahat beradi rus olimi O.V. Shalyapin. Tugallanish bosqichida asardagi mayda bo‘laklarga ishlov berilib, surat shakli aniqlanadi. Rangtasvirda portret ishlash kompozitsiyasi unda tasvirlanayotgan shaxs obrazining ishonarliligi va umumiy kartinaning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, nafaqat asarning semantik va g‘oyaviy qurilishini, balki kompozitsion vositalar, turli qoidalar va usullarni ijodiy izlash jarayonida idrok etishni ham o‘z ichiga oladi.

Shu bilan birgalikda yana shuni ham esdan chiqarmaslik kerak-ki, rangtasvirda ramziylik, hissiyot va ruhiyatga ko‘proq urg‘u berilib, asarda rassom o‘zining noyob fikri, shaxsiy dunyoqarashi va o‘zligini namoyon qila olishi muhim ahamiyatga ega¹⁸. Suratdagi kamchilik ma’ruza qismida ko‘rib o‘tilgan qoidalar asosida tuzatilib chiqiladi. Ishning so‘nggi bosqichida naturaga yaxlit qarash kerak. Naturada qaysi bo‘lak ko‘zga yaqqol ko‘rinib, qaysi bo‘lagi fon bilan birlashib ketayotganini yana bir karra ko‘zdan kechiriladi. Nihoyat, tasvirning ba’zi joylaridagi rang tusni kuchaytirib, ayrim joylarini umumlashtirib soyadagi shaklni soyaga, yorug‘likdagi shaklni yorug‘ga bo‘ysundirgan holda eng och va eng to‘q joylarini belgilab chiqamiz.

Endi diqqatimizni kompozitsiyaning tugallanish bosqichidagi umumlashtirish ishlari bajarishga qaratamiz.

¹⁷ Шаляпин, О.В. Портретная живопись на художественных факультетах педагогических вузов: монография / О.В. Шаляпин. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2022. – 200 с.

¹⁸ Suzanne Brooker The elements of landscape oil painting : techniques for rendering sky, terrain, trees, and water. Published in the United States by Watson–Guptill Publications, an imprint of the Crown Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC, New York. 2015. s 41

Rangtasvir ishlash uchun materiallar

Tubalar va bankalarda kukun kuchi va sifati ar xil darajada bo'lgan keng ko'lamdagi moybo'yoq turlari mavjud. Moybo'yoqning eng sifatli bu professional rassomlar uchun chiqarilgan bo'yoqlar sanaladi. Bu bo'yoqlar talabalar uchun chiqariladigan bo'yoqlarga nisbatan mustahkam va yorqin kukunlardan tayyorlanadi, shuning uchun ulardagi yopuvchanlik xususiyatlari va yaltirashi kuchli, shu bilan birgalikda uzoq muddat o'z ranglarini o'zgartirmaydigan xususiyatga ega. Rassomlar uchun bo'yoq xarid qilar ekansiz, ulardan keraklisini tanlang.

Tavsiya qilinadigan bo'yoqlar:

Quyida berilgan ranglar standart bo'yoqlar turiga kiradi. Limon sarig'i, kadmiy to'q qizil, sarg'ish yashil, Berlin lazuri, alizarin, sariq, qora fil suyagi, titan oqi, ultramarin, tabiiy umbra, kuydirilgan siena, tabiiy siena, oxra, viridian yashili. Bu bo'yoqlarni xarid qilar ekansiz, rangtasvirda ishlash uchun yetarli bo'lib, mavjud bo'yoqlardan ikki yoki undan ortiq ranglarni aralashtirish yo'li bilan hohlagan ranglarni tayyorlab olishingiz mumkin. Eng ko'p ishlatiladigan bo'yoqlarni, masalan oq titan bo'yog'ini katta tubada sotib olish bilan o'z mablag'ingizni tejashingiz mumkin.

Rassomlar uchun moybo'yoqlarning qurishi qo'yilgan bo'yoq surtmasi yupqa yoki qalinligiga qarab bir necha kundan bir necha haftalargacha cho'zilishi mumkin. Tarkibida alkid bo'lgan bo'yoqlar an'anaviy moybo'yoqlarga nisbatan uzoq vaqtda quriydi, shuning uchun plenerda ishlash uchun juda qulay hisoblanadi. Tarkibida suv bilan aralashadigan moy bo'lgan moybo'yoqlar qurishi uchun ozroq vaqt ketadi.

Bu mashg'ulotimizda fon va buyumlar rangiga qarab rang reflekslarini izlash va tasvirlash, umumiy rang muhitini va juda murakkab vazifa hisoblangan bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan bir necha kontrast ranglarni o'zaro uyg'unlikda ifodalashni bilib oldik.

Bu vazifalar orqali sizda rang va uning tuslarini idrok qilish qobiliyatlari, bir guruhdagi ranglar qatoridan ularning bir-biridan farqini (iliq va sovuq) topish ko'nikmalari paydo bo'ldi.

Turli natura ob'ektlari yoki narsalarning asosiy umumlashtirilgan dog'lar orasidagi ranglar munosabatini aniqlash, natura obektini yaxlit ko'rish va katta asosiy ranglar dog'ini aniqlashni o'rganib oldingiz. Bu vazifamizni keyingi mashg'ulotlardagi uzoq muddatli (vaqt bo'yicha) buyumlarning hajmli shakllarini puxta ishlov berib ishlashga doir

vazifalarga o'tish uchun tayyorgarlik bosqichi bo'ldi desak adashmaymiz.

Xulosa

Darsdan tashqari paytda mustaqil ravishda yalang'och odam qiyofasini akademik rangtasvir maktabi ustalari, klassik rassomlar ishlagan asarlaridan nusxa ko'chirish va ranglavhalar bajarish mashqlari orqali talabalar o'z mahoratlarini yanada oshirishlari mumkin. Bu ular uchun moybo'yoqda rangtasvir ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim bosqichi hisoblanadi. Ushbu vazifalarning bajarilishi akademik rangtasvir bo'yicha dasturda belgilangan auditoriyadagi vazifalarni bajarishda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi va tajriba to'plashga yordam beradi¹⁹. Bo'lajak pedagog-rassomlar uchun inson qomatining

¹⁹ Софронов Г. А., Софронова Н. И. Особенности основных этапов выполнения обнаженной фигуры человека в технике масляной живописи // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 27. – С. 240–244. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/574048.htm>.

plastik anatomiyasini bilish, uni turli vaziyatlarda tasviriyl san'atning har xil vositalaridan foydalanib tasvirlay olishi ularning kelajakdagi pedagogik kasbiy faoliyatlari uchun juda muhim.

Mustaqil ish uchun vazifa: Mashhur rassomlarning yalang'och inson qomati mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirishga oid mashqlar bajarish, mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mustaqil ravishda postanovkalar qo'yishni o'rganish. Mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

1. *Основных ошибок в портрете - А. Рыжкин.* <https://youtu.be/jwYhLSZKjZ4>;

2. *Portrait Practice 09 TIME LAPSE.* <https://youtu.be/R0iJE5t63ns>

Nazorat savollari

1. Erkak va ayol qomati o'lcham nisbatlaridagi farqlarni ayting.
2. Kompozitsiyani yaxlit holga keltirish uchun qanday qonuniyatlardan foydalaniladi?
3. Vazifani bajarish natijadorligiga erishish uchun qanday model tanlangani ma'qul?
4. Rang kontrastlari deb nimaga aytiladi?
5. Dastlabki xomaki bo'yoq berishda mashhur rassomlar nimalarga e'tibor berishgan?
6. Ranglarni yedirib ishlash usulida qanday qoidalarga rioya qilishgan?
7. Mato yuzasida bo'yoq tusining iliqlashishiga qanday erishiladi?
8. Qanday usulda mato yuzasidagi yorug'likni so'ndirish mumkin?
9. Lessirovka qanday usul deb o'yilaysiz?
10. Shaxsiy fikri, dunyoqarashi va o'zligini namoyon qila olishi uchun rassom nimaga urg'u berishi lozim?

PLENER (OCHIQ HAVODA)DA TANIQLI RASSOMLAR AN"ANALARI ASOSIDA PORTRET ISHLASH.

Mavzu rejasi:

1. Plener (ochiq havoda)da rangtasvir kompozitsiyasi qoralama eskizlari ustida ishlash.
2. Format tanlash. Kompozitsiyani xolstga tushirish.
3. Umumiy rang munosabatlarini topish va koloritni aniqlash.
4. Shakllar va rang-tuslar ritmini ifodalash, kompozitsiyada muvozanatga e'tibor berish.
5. Nyuanslar yaratish. Kompozitsiyada asosiy g'oyani ochib berish.
6. Tomashabin nigohini kompozitsiyaning g'oyaviy markaziga yo'naltirish.
7. O'zaro o'lcham, shakl, rang-tus nisbatlarni qaytadan tekshirish.
8. Kompozitsiyada asosiy g'oyani ochib berish.
9. Qahramonlarning anatomik harakati va atrof muhit bilan o'zaro munosabatlarini topish.
10. Kompozitsini umumlashtirish. Ishni yakunlash.

Tayanch iboralar: *plener, plastik anatomiya, fazoviylik, fon, sileet, modellash, natura, rang-tus, yorug'-soY.*

“Plener (ochiq havoda)da taniqli rassomlar an“analari asosida portret ishlash” tabiat bilan uyg'unlikda yashayotgan insonlar hayoti, ularning o'y-kechinmalarini ifodalash ijodkorlar asarlarida alohida o'rin egallaydi. Tasviriy san'at paydo bo'libdiki, inson va tabiat o'rtasidagi bog'liklikni ifodalaydigan ushbu mavzu har doim dolzarb bo'lib kelgan. San'at tarixida bu mavzuda ishlamagan portretchi rassomlar deyarli uchramaydi. Shuning uchun talabalarning “Plener (ochiq havoda)da taniqli rassomlar an“analari asosida portret ishlash” mavzusidagi rangtasvir kompozitsiyasi ishlashi ulardagi rangtasvir ishlashga bo'lgan ishtiyoqlarini oshiradi. Mashhur rassomlar ishlarini o'rganish va o'z talqini bo'yicha yangi rangtasvir kompozitsiyasi yaratish ular uchun katta tajriba vazifasini o'taydi. Lekin, talabalar akademik rangtasvir mashg'ulotlarida portret kompozitsiyasi ishlashdan oldin plastik anatomiyaning asoslarini yana bir bor esga olishlari lozim bo'ladi.

Plenerda portret rangtasviri ishlash - bu yangi boshlovchi rassomlar uchun juda murakkab bo'lgan texnika hisoblanadi. Ochiq havoda rasm chizishda atrofdagi yorug'lik va havo muhiti doimo o'zgarib turishi sababli portret ishlash seanslarini ko'paytirish maqsadga muvofiq

bo‘ladi. Mana shunday sharoitda naturada doimiy ravishda soyalar, har xil rang-tuslar paydo bo‘lishi va tezda yo‘qolishi tajribasiz rassomga rangtasvir ishlashi uchun ancha qiyinchilik tug‘diradi. ishlashdagi tezlikni talab qiladi.

Quyosh nurida o‘tirgandan ko‘ra inson qomatini soyada tasvirlash yoki bulutli kunda ishlash ijodkor uchun qulay imkoniyatlar beradi. Lekin bu yerda ham, atrofdan tushayotgan reflekslar rangtasvir ishlashni ancha murakkablashtiradi. Portret ranglavhasining eng yaxshi eskiz variantlarini qidirishda statik yoki dinamik kompozitsiya o‘rtasidagi farqini ajratib olish vazifasini qo‘yish kerak.²⁰ Tasvirlangan portret kompozitsiyasida tuslar va yorug‘lik birligini ta‘minlaydigan rang sxemasini tashkil qilish juda muhim. Shu bilan birga, portretni tasvirlashda atrofdagi fazoviylik, fon ham muhim ekanligini yodda tutish kerak. Portret ishlaganda yosh rassomga naturaning haqiqiy o‘lchamidan katta bo‘lmagan o‘lchamdagi mato tanlashini tavsiya qilgan bo‘lardik. Kichik formatlarda ranglavhalar bajarish orqali kompozitsion yechimni qidirish talabalardagi badiiy tafakkurini kuchaytiradi.

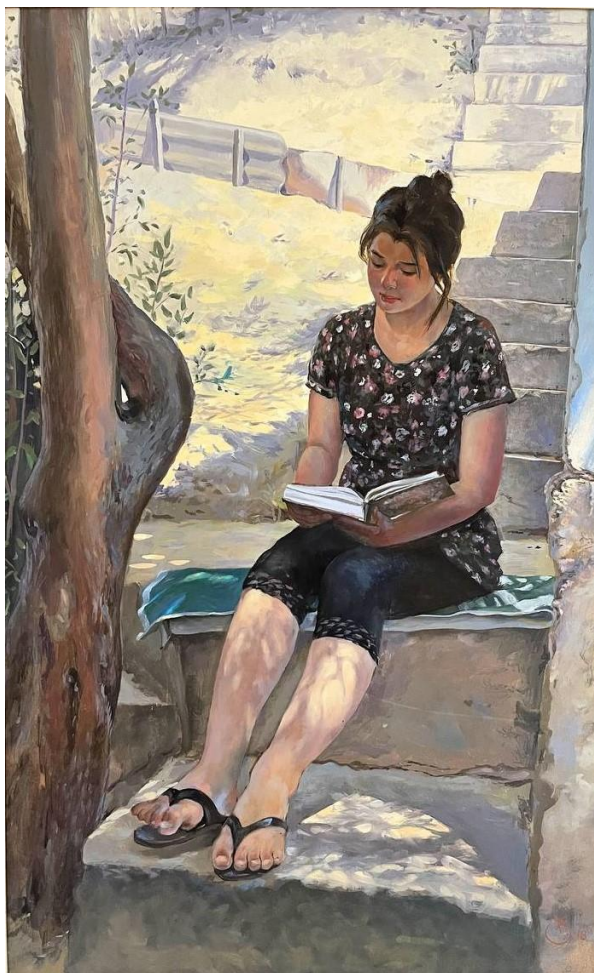

R. Axmedov. Cho‘pon qiz 1956 y.

²⁰ Цырульник, Алла Николаевна Обучение живописи портрета в условиях пленэра. Монография – М.: Мир науки, 2021. –ст. 101.– Сетевое издание. Режим доступа: <https://izd-mn.com/PDF/67MNNPM20.pdf>

Plener sharoitida kompozitsiyaning asosiy qoidalari va qonuniyatlarini o'rganishning boshida talabalar ongini shakllantiradigan intellektual tafakkurni namoyon etishlari uchun imkoniyat yaratiladi. Rangtasvir kompozitsiyasi bajarar ekansiz, portret ishlashda tasvirlanayotgan shaxsning bosh shaklini jozibali ranglar va plastik harakatda ifodalash lozimligini unutmang.

Talabani plenerda portret ishlashda, ayniqsa uzoq muddatli ishlarni malakali bajarishga o'rgatish juda muhim, chunki ochiq havo sharoitida rangtasvir ishlash texnikasini yaxshi o'zlashtirmaganligi va uning texnologiyasini bilmasligi tufayli uzoq muddatli rangtasvirlarda talabalar ko'p xatolarga yo'l qo'yishadi. Pedagogika muassasalarining tasviriy san'at yo'nalishida tahsil oladigan talabalarining aksariyatida moybo'yoqni juda oson va sodda texnika degan noto'g'ri fikrlar mavjud²¹.

Sultanov X.E. Mutoala 2019 y.

²¹ Золотых М.С. РАБОТА НАД ПОРТРЕТОМ В УСЛОВИЯХ ПЛЕНЕРА <https://izron.ru/articles/razvitiie-obrazovaniya-pedagogiki-i-psikhologii-v-sovremennom-mire-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam/>

Talabaning naturani ko'rish idrokini o'stirish, uning mustaqil ravishda rangni ko'rish qobiliyatini rivojlantirish uchun turli xil vazifalarni taklif qilish mumkin. Bizning fikrimizcha, o'zgaruvchan yorug'lik sharoitida bitta naturaning turli tomonidan 3-4 ta ranglavha bajarish ulardagi yorug'-soya ko'lamlarini idrok etishi uchun juda samarali bo'ladi. Portret ranglavhasining eng yaxshi eskiz variantlarini qidirishda statik yoki dinamik kompozitsiya o'rtasidagi farqini ajratib olish vazifasini qo'yish kerak.²² Bu topshiriqni bajarish orqali talabalar turli tomondan tushayotgan o'zgaruvchan yorug'lik sharoitida portret ishlash ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Modelni kuzatar ekan rassomning ilk taassuroti bo'yicha insonning tashqi ko'rinishi, qiyofasi, yuz xususiyatlari, mimik harakatlari kabi ikkita asosiy tarkibiy qismini aniqlaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yuz xususiyatlari va xatti-harakati orqali insonning xarakterini tushunish mumkin. Psixologiya sohasi bo'lgan fiziognomiya fani fizika va yuzning xarakter bilan bog'liqligini o'rganadi. Dastlab, rassomning nigohi doimo modelning yuziga qaratiladi, keyin figuraning silueti idrok qilinadi va yana nigoh yuzga qaratiladi. Modelni bunday idrok etish jarayonida rassom hissiy, tasviriy, majoziy (obrazli), mantiqiy va boshqalar juda ko'p ma'lumotlarga ega bo'ladi²³ deb ta'kidlaydi taniqli rus pedagog-rassomi O.V. Shalyapin.

Tabiat qo'ynida rangtasvir ishlashda turli noqulay holatlar bo'lishi mumkin. Bo'lajak pedagog-rassom portret janrini o'zlashtirish jarayonida o'z oldiga qo'yiladigan eng qiyin vazifalarni yengib o'tishni o'rganishi kerak. Bunday sharoitda rassom birinchi rang surtmalari qo'yganida avvalo, ilojining boricha asosiy katta yuzalardagi rang munosabatlarini aniqroq olishi va katta soyalarni yopib olishga harakat qilishi kerak. Shu bilan birga rang-tus nisbatlarini to'g'ri olish uchun bir vaqtning o'zida kompozitsiyadagi eng och joylariga ham ishlov berib borishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Soyalardagi ranglarning jarangdorligiga erishish uchun rang surtmalari katta o'lchamli mo'yqalamlarda yaxlit va erkin tarzda qo'yilishi kerak. Birinchi rang qatlami qo'yilganidan so'ng, iloji boricha ko'proq narsani qilish uchun, portretning yuz qismidagi hali qurimagan bo'yoqlar ustidan bor kuchida yangi rang surtmalari qo'yib borishga

²² Цырульник, Алла Николаевна Обучение живописи портрета в условиях пленэра. Монография – М.: Мир науки, 2021. –ст. 101.– Сетевое издание. Режим доступа: <https://izd-mn.com/PDF/67MNNPM20.pdf>

²³ Шаляпин, О.В. Портретная живопись на художественных факультетах педагогических вузов: монография / О.В. Шаляпин. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2022. – 200 с.

intiling. Yuz qismiga ishlash bilan portretning qiyofachiga o'xshashligini ham ta'minlab borish lozim.

Bir seansda yuz ko'rinishiga bir sira ishlov bergandan so'ng uni quritib qo'yish uchun kompozitsiyaning boshqa qismiga ishlashga o'ting. Mana shu vaqt ichida ko'z portretdan dam oladi va yuz qismiga ishlov berish uchun keyingi safar qaytganimizda undagi xato kamchiliklarni ko'ra boshlaysiz. Shu bilan birga, kompozitsiyada bir qismiga alohida qarash kerak emas, chunki, rangtasvirda butun kompozitsiya bo'laklari bir-biriga chambarchas bog'liq. Shaklning bir qismi ustida ishlar ekan, rassom butun kartina ko'rinishini ko'zdan qochirmasligi kerak²⁴. Masalan, modelning qo'llarini tasvirlar ekan, tasvirlanayotgan inson qomatining butun xarakteri haqida o'ylash kerak. Bu yerda, modelning qo'llari ranglavhaning umumiy majoziy boshlanishini aniqlashga yordam berishi kerak. Bu yuz qiyofasidan kam bo'lmagan ahamiyatga ega va insonning xarakterini tavsiflashi, uning ruhiy holatini ochib berishi mumkin²⁵.

Shaklning tuzilishini to'g'ri qurish, tekislikning chetini aniqlash va hajmni asta-sekin rang-tusi bilan modellashtirish orqali asosiy nisbatlarni ifodalash ochiq havoda naturadan portretni tasvirlash usullaridan biri hisoblanadi. Chiziqli konstruksiya qalamtasvirda ham, rangtasvirda ham hajmli shaklni ifodalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Rang-tus munosabatlari bilan ishlash omillari umumiy ko'rinishdan alohida mayda bo'laklarga ishlov berishda iliq va sovuq tuslarning nisbatini olib yaxlit ishlashga yordam beradi. Realistik tasvirni umumlashtirish juda muhim va massalarning umumiy nisbatining olinishi keyingi bosqich uchun yaxlitlikni belgilaydi. Umuman olganda, rangtasvir jarayonini osonlashtirish uchun avval, nisbatlarni aniqlash, soyalarda rang tusni belgilash kerak, keyin esa yorug'likka ishlanadi. Ranglavhani yakunlab, yarim tuslarning asosiy yaxlitligini ifodalash uchun yorug'lik va soyaning rang munosabatlarini ko'rsatish kerak²⁶.

Mustaqil ish uchun vazifa: Plener (ochiq havoda)da taniqli rassomlar an'analari asosida portret ishlashga oid taniqli rassomlar

²⁴ Золотых М.С. РАБОТА НАД ПОРТРЕТОМ В УСЛОВИЯХ ПЛЕНЕРА <https://izron.ru/articles/razvitie-obrazovaniya-pedagogiki-i-psikhologii-v-sovremennom-mire-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam/>;

²⁵ Золотых М.С. РАБОТА НАД ПОРТРЕТОМ В УСЛОВИЯХ ПЛЕНЕРА <https://izron.ru/articles/razvitie-obrazovaniya-pedagogiki-i-psikhologii-v-sovremennom-mire-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam/>;

²⁶ Цырульник, Алла Николаевна Обучение живописи портрета в условиях пленэра. Монография – М.: Мир науки, 2021. –ст. 101. – Сетевое издание. Режим доступа: <https://izd-mn.com/PDF/67MNNPM20.pdf>.

asarlarni o'rganish va tahlil qilish. Mavzu bo'yicha ishlagan rangtasvir asarlaridan nusxa ko'chirish asosida mashqlar bajarish. Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish, mahorat darslariga oid video roliklarini o'rganish va tahlil qilish.

Tavsiya etiladigan video roliklarga Ctrl tugmasi va keyin strelkani berilgan havola ustiga bosish orqali kiriladi:

1. Oil Painting Portrait by BeiPing
Guo|Chinese Artist.
<https://youtu.be/756EzCD5HkY>;

2. АНАТОМИЯ для художников Как легко выучит анатомию художнику Урок рисования мужчины и женщины.
https://youtu.be/iDj57_-UgiU;

3. Как рисовать "Разница мужского и женского таза" /часть 2/ - А. Рыжкин.
<https://youtu.be/myVstvXk1lw>;

4. Portrait Practice 09 TIME LAPSE.
<https://youtu.be/R0iJE5t63ns>

Nazorat savollari:

1. Kompozitsiyada ritm qanday ahamiyatga ega?
2. Kompozitsiya uchun material tanlash deganda nimani tushunasiz?
3. Kompozitsiyada asosiy g'oyani qanday ko'rsatish mumkin?
4. Kompozitsiyada harakat kerakmi?
5. Kompozitsiyada biror elementga urg'u berish, uni alohida ajratib ko'rsatish, kompozitsiyaning asosiy jozibadorligi nima orqali erishiladi.
6. J. Umarbekovning Ibn Sino yubileyiga yaratilgan asar nomini ayting.
7. Kompozitsiyaning asosiy qoidalari va usullarini ko'rsating
8. Kompozitsiyada alohida bo'laklarning bir butunlikka birlashuvi nimaga asoslanadi?

9. «Pompeyning sungi kuni» asarining avtori kim?

10. Kontrast ranglar deb nimaga aytiladi?

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Rassomlar E.Delakrua, T.Jeriko, K.Bryullov, M.Nabiev, A.Aliqulovlar ijodiy asarlari asosida kompozitsiya ishlash.

2. Rassomlar P.Klaas, U.Xeda, M.Karavadjo, P.Konchalovskiy, Y.Yelizarov, A.Volkov, A.Ikromjonov, G'.Abduraxmonov, Y.Salpinkidilar ijodiy asarlari asosida kompozitsiya ishlash.

3. Rassomlar Leonardo da Vinchi, A.Volkov, R.Axmedov, R.Santi, Titsian Vechellio, V.Serov, Y.Salpinkidilar ijodiy asarlari asosida kompozitsiya ishlash

4. Rassomlar S.Bottichelli, Mikelandjelo Buonarotti, O.Renuar, E.Mane, K.Mone, K.Bryullov, I.Repin, V.Surikov, M.Nabiev, A.Aliqulov, Y.Salpinkidi ijodiy asarlari asosida kompozitsiya ishlash

5. Rassomlar M.Vrubel, P.Pikasso, S.Dali, A.Volkov, A.Nur, B.Jalolov, J.Umarbekov, A.Mirzaev ijodiy asarlari asosida kompozitsiya ishlash

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan amaliy ish (tugatilgan rangtasvir asari 50x70 hajmdagi) tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

TEST SAVOLLARI VA KURS LOYIHASI MAVZULARI

Quyidagi havola orqali o'rgangan materiallarni mustahkamlash, o'z bilimlarini sinab ko'rish uchun test savollarini ishlab ko'rishlari mumkin:

1. Akademik rangtasvir fanidan testlar.

<https://fineart.cspi.uz/2023/interaktiv-test/>

V. Kurs ishi uchun tavsiya etiladigan mavzular.

- 1 Xorijning mashxur rassomlari asarlaridan nusxa ko'chirish.
2. O'zbek portretchi rassomlar ijodidan nusxa ko'chirish.
3. Ijtimoiy mavzuda rangtasvir kompozitsiyasini ishlash.
4. Manzara janrida rangtasvir kompozitsiyasini ishlash.
5. Tarixiy mavzuda rangtasvir kompozitsiyasini ishlash.
6. Shahar manzarasi mavzusida rangtasvir kompozitsiyasini ishlash.
7. Ustoz mavzusida rangtasvir kompozitsiyasini ishlash.
8. Natyurmort kompozitsiyasini ishlash.
9. Mening zamondoshim mavzusida kompozitsiya ishlash.
10. Bosqichli metodik kompozitsiya ishlash.

Kurs loyihasi bo'yicha magistlar tomonidan amaliy ish (tugatilgan rangtasvir asari 100x100 cm² dan kam bo'lmagan hajmda) tayyorlash va uning mazmunini kompozitsion nazariy tahlili bo'yicha taqdimot qilish tavsiya etiladi.

ATAMALAR

Atamaning o'zbek tilida nomlanishi	Atamaning rus tilida nomlanishi	Atamaning ingliz tilida nomlanishi	Atamaning ma'nosi
Abris	Абрис	Abris	(nemischa – abriß – chiziq, xomaki rasm)– kalka, o'ta yupqa materiallarga tushiriladigan kontur tasvir. Abris ko'p rangli asar originalining tus va ranglari chegarasini aniqlaydi
Avtoportret	Автопортрет	Self-portrait	(yunon. autos - o'z, frans. portrait - tasvir) Portret janrining bir turi. Avtoportretida rassom yoki haykaltarosh o'zini o'zi tasvirlaydi.
Akademizm	Академизм	Academicism	Qadimgi dunyo va Uyg'onish davri san'ati shakllariga taqlid etishga asoslangan, burjua badiiy akademiyalarida rasmiylashgan dogmatik oqim. Akademizm klassik metod va syujetlarni asosiy shart qilib qo'yib, san'atdan zamonaviylikni chetlashtirdi. Akademizmning qadimiy an'analarga va yuksak madaniylikka tayanishi, ta'limotning kuchli tomonlaridan biridir.

Akvarel	Аквапел	Watercolor	(fr. <i>Aquarelle</i> - suvli; ital. <i>acquarello</i>) - rangtasvir ashyosi bo‘lib, maxsus suv bo‘yoqlaridan foydalanuvchi, suvda yerigan holatida yupqa shaffof suspenziya hosil qilish orqali tasvirga yengillik, qulaylik va nozik rang o‘tish taʼsirini yaratib beradi.
Aksent	Аксент	Accent	(lotincha so‘zdan. <i>Accentus</i> – urg‘u) – tasvirlanayotgan gavda, yuz, shakl bo‘laklarini tomashabin eʼtiborini jalb qilish maqsadida rangda, chiziqlarda va tuslash usuli bilan bo‘rttirib ko‘rsatish.
Akril	Акрил	Acrylic	sintetik bo‘yoq, birinchi marotaba 1940 yilda yog‘ va akvarelning qo‘shib ishlanishi natijasida hosil bo‘lgan. Ko‘p hollarda turli xil–tiniq ranglardan to mo‘yqalam zarbalaridan hosil bo‘lgan natijalarni olish uchun qo‘llaniladi.
Alla prima	Алла-прима		ital. («a-lya prima»). Tasviriyy sanʼatda, xususan, rangtasvirda «namligicha yozish» usulida va yana ishlanadigan tasvir hech bir yordamchi

			chizmalarsiz ishlanadi.
Alfresko	Алфреско	Alfresco	nam suvoq ustiga suvda qorilgan bo‘yoqlar bilan ishlanadigan tasvir. Bu qadimgi rus sanʼatida keng qo‘llanilgan.
Animalizm	Анимализм	Animalism	(lot-jonivor, hayvonot) tasviriy sanʼatda xayvonlar, jonivorlarni ishlash.
Asosiy ranglar	Основные цвета	The main	rassomlikda asosiy deb qabul qilingan uchta rang - qizil, sariq va ko‘k.
Assimetriya	Ассиметрия	Asymmetry	simmetriyasizlik (nomutanosiblik, biror buyum qismlarining, bo‘laklarining maʼlum bir nuqta, chiziq yoki tekislikka nisbatan bir-biriga o‘xshamasligi, munosib kelmasligi).
Atribut	Атрибут	Attribute	(lot. attribuo - bag‘ishlayman) – sanʼatda – shaxs, qaxramon iloxning eng muxim moddiy alomati. Masalan, antik sanʼatda gerakl atributi – gurzi.
Axromatik rang	Ахроматические цвета	Achromatic color	(yunon. achrimatos - rangsiz) bu ranglar bir biridan yorug‘lik kuchi bilan farqlanadi.

			Axromatik ranglarga oq, qora va kul rangning barcha tuslari kiradi.
Badiiy akademiya	Академия художеств	The Academy of Fine	tasviriy san'atning eng yirik namoyandalari uyushmasi... san'at masalalari bilan shug'ullanuvchi ilmiy nazorat markazi – muassasa... oliy badiiy o'quv yurti. Birinchi «akademiya» XVI asrda Italiyada vujudga kelgan.
Badiiylik	Художественный	Artistic	San'at asarlarining mezon, o'lchovi.
Badiiy obraz.	Художественный образ	artistic image	San'atning o'ziga xos spesifik tomonlaridan biri shuki, unda real borliq badiiy obrazlarda namoyon bo'ladi. Badiiy obraz real voqelikning ijodkor
Batalist	баталист	battle painter	jang manzaralarini tasvirllovchi rassom.
Biennale	Биеннале	Biennale	ikki yilda bir marotaba o'tkaziladigan madaniy - ommaviy san'at festivali.
Grizayl	Гризайл	Grisaille	(frantsuzchadan Grisaille – gris so'zidan «kul rang» ma'nosini anglatadi) – bu rangtasvir turi hisoblanib, bir yoki ikki rangda ishlanadigan, ko'pincha jigarrang yoki kul ranglarda tasvirlanadi

			hamda bu arxitektura va haykaltaroshlik yelementlarini qog‘ozga tushirish texnikasi hisoblanadi. Grizaylda buyumning faqat tusi hisobga olinib, rangini yesa ahamiyati yo‘q.
Guash	Гуаш	Gouache	(fr. Gouache, ital. guazzo suv bo‘yog‘i, shovullash ma’nolarini anglatadi) – akvarelga qaraganda qalinroq va xira bo‘lib, suvda yeriydigan yelimli bo‘yoqlar turiga kiradi
Dizayn.	Дизайн	Design	(ing. Design loyihalash). Buyumlarni badiiy loyihalashtirish, go‘zallik, tejamkorlik va qulaylik prinsiplarigga asoslangan sanoat buyumlari, mashina, moslamalar, uskunalar, intererlarning estetik ko‘rinishini loyihalashtirish
Dinamik	Динамика	Dynamic	harakatdagi, tez o‘zgaruvchan (holat).
Diorama	Диорама	Diorama	(grek. gia— ichkari, horama — ko‘rinish)— tasviriy san’atning ko‘rinishlaridan biri. Boshqa badiiy vositalar bilan to‘ldirilgai rangtasvir. (Masalan, teatr dekoratsiyasi).

Diptix	Диптих	Dptych	(grek.dptychos ikki marta taxlangan). Ilk marotaba qadimgi Gretsiya va Rimda uchragan, ikkita yog‘och, bronza yoki fil suyagidan tayyorlangan yozuv taxtachasi, ular maxsus suyuqlik bilan qoplangan va birlashtirilgan. O‘rtaasrlarda Yevropada diptix yez yuzi tasviri yoki tasviriy san‘at asari bilan ikki taraflama taxlangan. Keyinroq diptix-ikki qismdan iborat asarga aylandi.
Drapirovka	Драпировка	Drapery	fon uchun ishlatiladigan har xil rangli materiallar, gazlamalar.
Екорше	Екорше	Ekorshe	(frants. Ecorche– “shilip olingan” ecorce– “jild”) – o‘quv jumla, odamning muskullari yuzaga chiqarilgan terisiz qomati
Ekspozitsiya	Экспозиция	Exposure	rassomlarning, haykaltaroshlarning ijod maxsuli, ishlangan ishlar, yasalgan haykallarning maxsus bino inshootlarda ochiq havoda o‘tkaziladigan ko‘rgazmasi.
Eksterer	Экстерьер	Exterior	(lot. Exterior - sirtqi, tashqari) bino tashqi ko‘rinishining tasvirlanishi.

Eskiz	Эскиз	Sketch	(frans. esquisse)- rassom ishlar moqchi boʻlgan asari yoki tasvirning oldindan qilingan taxminiy ishi.
Yorugʻ - soya	Светотен	Chiaroscuro	Biron-bir buyumning yorugʻ-soyasini aniqlashdagi grafik munosabat.
Yorqinlik	Яркость	Brightness	bu yorqiraётган (ёки nur sochaётган) jismning xarakteristikasi боʻлиб, qandaydir yoʻnalishdagi ёrugʻlik kuchining yorqiraётган sirtning shu yoʻnalishga perpendikulyar boʻlgan tekislikka tushayotgan proeksiyasining (tasvirining yoki aksining) maydoni nisbatiga teng.
Faktura	Фактура	Texture	(lot. Facture – qayta koʻrib chiqish, qurish) – badiiy asarni his qilish hossalri, butun borliqning haqqoniy tasviri vositasi sifatida qoʻllanilgan.
Fon	Фон	Background	fon, zamin, tag; (koʻm- koʻk osmon fonida, rangli xolst fonida) suratlarda eng oxirigi orqa plan rangini bildiruvchi ibora.
Fragment	Фрагмент	Fragment	(lot. – boʻlak, qirqim)- nobud boʻlgan sanʼat asarining saqlanib qolgan bir boʻlagi.
Janr	Жанр	Genre	(fran.genre xil, tur).

			San'atning har xil turlarida ichki bo'linishlarini anglatuvchi atama, badiiy asarlarni mazmuni va shakli, badiiy obrazning kelib chiqish belgilariga ko'ra turlarga ajratadi. Tasviriy san'atda rasmning predmetiga ko'ra farqlanadi: portret, manzara, maishiy janr, interer, natyurmort, tarixiy janr, batal janr yoki tasvirlanayotgan obektni o'xshatish hususiyatiga ko'ra: karikatura, sharj, kamera portreti.
Illustrasiya	Иллюстрация	Illustration	(lotn. Illuastratsion) - yoritish, ko'rgazmali tasvirlash- kitob, jurnal, gazeta matniga qo'shimcha tarzda beriladigan, uni to'ldirishga, matn malumotlarini ko'z o'ngida gavdalantirishga xizmat qiladigan surat, rasm, reproduksiya, shuningdek, kartina, sxema va turli tasvirlar.
Impressionizm	Импрессионизм	Impressionism	(fran.impressionnisme , impression – taassurot) – XIX asr oxiri XX asr boshlarida san'at yo'nalishi, fransuz tasviriy san'atida shakllandi. Haqiqiy dunyoni ng harakatlari va

			oʻzgarishlarini, oʻtkinchi taassurot sifatida yetkazib berishga harakat qilinadi, impressionist rassomlar plener tizimini yaratishdi; ular refleks va rangli soyalarni aniq qilib “toza rang” mazkalarida yaratishdi. XIX asr oxiri XX asr boshida sanʼat yoʻnalishi.
Interer	Интерьер	Interior	(fran. interieur – ichki) arxitekturada, butun bir binoning yoki uning qismlarining (yoʻlak, xonalar, eski binolarda xor zali va boshqalar) ichki qismi. Arxitektura intererining badiiy taʼsirchanligi, uning shakllari va qismlarining mutanosibligi, dekorativ bezaklari bilan aniqlanadi. Tasviriy sanʼatda interer – bu janr, uning asosini esa binolarning ichki qismini tasvirlash tashkil etadi.
intuitsiya	Интуиция	intuitsiya	His qilish, oldindan sezish, biron bir narsaning mohiyatini nozik his qilish. Kishilardagi yuqori sezgirlik qobiliyati
Intensivlik	Интенсивность	Intensity	ranglarning zichligi, toʻyinganligi, toʻqligi, ravshanligi va hokazolar, xristianlarda xudo yoki avliyolar tasvirlangan

			surat.
Illi rang	тёплый свет	Warm color	(Issiq rang)- olovni, qizigan jismlami, quyoshni eslatuvchi sariq ,to q sariq ,sarg‘ish, zarg‘aldoq va qizil rang kabilar.
Yarimsoya	Полутон	Penumbra	Hajmli buyumning yuza qismidagi soya-yorug‘ning, soya va nurning o‘rtasidagi rang birligi
Kapitel	Капител	Capital	(<u>lotincha</u> caput) – ustun yoki, plyastrni bog‘lovchi qism. Kapitel ustundan bo‘rtib chiqib, ustunga o‘zgacha ko‘rk beradi.
Kartina tekisligi	Картина	Painting	tasvir chizilayotgan sath, mato, polotno, qog‘oz yuzasi.
Karton	Картон	Cardboard	(fran.carton, ital.cartone, carta – qog‘oz). 1. Qalin, qattiq va juda pishiq qog‘oz, oddiy qog‘ozdan qalin. Qog‘ozga tushirilgan rasm, eskiz, keyin u o‘zakka tushiriladi (mato, devor, yog‘och yoki metal tekislik).
Klassitsizm	Классицизм	Classicism	XVII-XIX asr boshlarida yevropa san‘atida badiiy uslub. Tarixga estetik nazar bilan qarash. Uyg‘onish davri

			an'analarini davom ettirish (insoniyat aqlining kuchiga ishonch, uyg'unlik va meyor ideallari)
Kolorit	Колорит	Coloring	(ital.colorito, lot.color-bo'yoq, rang) rasmdagi bo'yoqlar mutanosibligi, ularning o'zaro aloqasi, rang va uyg'unligiga ko'ra ranglarning mosligi. Iliq, sovuq va yorqin kolorit. Koloritning tashqi tasviri – asarda ranglarning yorqinligi va uyg'unligi.
Koloristika	Колористика	Koloristika	rang haqidagi fan bo'lib, ranglar tabiati, asosiy, tarkibiy (tashkil etuvchi) va qo'shimcha ranglar, ranglarning asosiy xarakteristikalar, rang kontrastlari, ranglar aralashuvi, kolorit, ranglar uyg'unligi, ranglar tili va ranglar madaniyati haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Ranglar dunyosi qonunlari ranglar bilan do'stlashish yoki do'stlashmaslikni aniqlab beradi
Kompozitsiya	Композиция	Composition	(lot.composition – tuzish) – badiiy asarni uning mazmuni va hususiyatiga ko'ra tuzish.

			Kompozitsiya asarga oʻziga hoslik va butunlik bahsh etuvchi badiiy shaklning muhim elementi hisoblanadi.
Komponovka	Компоновка	layout	chizilishi lozim boʻlgan naturani, manzarani va boshqalarni qogʻozga toʻgʻri, chiroyli joylashtirish.
Kompozitsiya (tasviriy sanʼatda)	Композиция	Kompozitsiya (izobrazitelno-iskusstve)	Bu badiiy shaklni mujassamlashtiradigan, asarga birdamlik va yaxlitlik beruvchi, rassom gʻoyasi elementlarini bir-biriga jipslashtiruvchi narsa
Lokal rang	Локальный свет	Local color	tasviriy sanʼatda: jilosidan mahrum boʻlgan rang, buyumning asl rangi. Oʻrta asrlar, Ilk Uygʻonish davri, klassisizm, ekspressionizm, kubizm. Impressionizm tomonidan rad etilgan.
Manzara	Пейзаж	Paysage	(fr. <i>Paysage</i> , pays dan — oʻlka, atrof) – tasviriy sanʼat janri (hamda bu janrning alohida asarlari) boʻlib, tasvirning asosiy buyumi u yoki bu darajada inson tomonidan oʻzgartirilgan tabiatdir.
Mato (xolst)	Холст	Sanvas	Rangtasvirda – maxsus ishlov berilgandan soʻng moy boʻyoq yordamida ustiga

			ishlanadigan qalin zig'ir yoki paxtadan to'qilgan dag'al mato
Maishiy janr	Бытовой жанр	The domestic genre	kundalik turmushda uchraydigan xodisalarni o'zida aks ettirgan tasviriy san'atning bir ko'rinishi.
Miniatura	Миниатюра	Miniature	(fran.miniature, ital. miniature, lot.minium - qizil rang, unda qadimda qo'lyozma kitoblar bo'yalgan), tasviriy san'at asari, katta o'lchamlari va badiiy usulning nozikligi bilan ajralib turadi. Ilgari qo'lda turli rangdagi guashlar, akvarel va boshqalar yordamida chizilgan ramslar, qo'lyozma kitoblarga bo'yoq berish, shuningdek qo'lyozma lavhalari va boshqalar.
Modelirovka	Моделировка	Modeling	(ital.-davolamoq) – badiiy amaliyotda: u yoki bu yorug'likda relief, tasvirlanayotgan predmet shaklini yetkazib berish. Rasmda modelirovka rang (nur va soya) yordamida amalga oshiriladi, o'z navbatida shakllarning muntazam o'zgarishi ham hisobga olinadi. Tasviriy san'atda shakl ranglar bilan shakllantiriladi, chunku bu yerda ranglarning barcha

			taraflari o‘zaro bog‘langan. Haykaltaroshlikda modelirovkada yasash jarayoni va uch o‘lchamli shakllarni ishlash tushuniladi.
Modernism	Модернизм	Modernism	XX asr qator badiiy yo‘nalishlarining umumiy nomi, an‘analarni uzish va yangi mezonlarni tasdiqlashni bildiradi. Asosan avangard yo‘nalish: fovizm, kubizm, futurism, mavhum san‘at, syurrealizm, pop-art, minimalizm, giperralizm.
Mol‘bert	Мольберт	Easel	(nem.malbrecht – rassomlik san‘ati uchun tokcha) – rassomlik san‘ati uchun taxta yoki metal uskuna, turli balandlikda va turli nishablikda mato, karton yoki taxta bilan romlar qotiriladi.
Mahobatli rangtasvir	Монументальная живопись	The monumental painting	arxitektura va boshqa ko‘chmaydigan inshootlarda rassomchilik san‘ati. Monumental rassomlik san‘atining asosiy texnikalari – qadama naqsh, freska, vitraj. Monumental rassomlik san‘ati – rassomlik san‘atining qadimiy turi, paleolit davridan ma‘lum. Uzoq yashashi tufayli,

			monumental rassomlik san'ati asarlari deyarli barcha madaniyatlardan qolgan.
Motiv	Мотив	Motive	rassom tomonidan tasvir uchun tanlangan natura obekti, kamdankam manzara. Motiv – bog'liqlik, rasm yoki etyudning tasvir yoki rang holatini aniqlaydi. 2) bezak san'atida – ko'p marota takrorlanishi mumkin bo'lgan ornament kompozitsiyasining asosiy elementi.
Nyuans	Нюанс	Nuance	(fran.nuance – rangdagi nozik farq) rangdagi juda nozik farq yoki nurdan soyaga juda oson o'tish.
Natyurmort	Натюрморт	Still life	(fransuzchadan « <i>natyurmort</i> » so'zi “o'lik narsa” degan ma'noni anglatadi). Bu tasviriy san'at janridir. Bu janr asarlarida asosan insonni o'rap turgan buyumlar aksini topadi – ko'zalar, vazalar, oziq-ovqat mahsulotlari, gullar va boshqa maishiy buyamlar shular jumlasidandir. Ijodiy natyurmort – bu rassomning insonni o'rap turgan buyumlar aksini o'z zamon va makonidagidek qilip tasvirlashi

			hisoblanadi.
Nisbatlar	Пропорции	Proportions	Buyumlar qismlarining bir-biriga va asosiga bo'lgan o'lchamlar munosabati
Obraz	Образ	image	san'atda butun borliq hodisalarini tasvirlash shakli, butun borliqni badiiy tasvirlash shakli. Tasviriy san'atda obraz fikrning aniq, yaqqol tasviri.
Oltin kesim	Золотое сечение	The golden section	biror bir shaklning mutanosib tenglikda bo'linishi, bunda kichik qism katta qismga, huddi katta qism eng katta qismga bog'liq bo'lgani kabi bo'ladi. Rasm qismlari va bir butunning mutanosiblik nazariyasi ilk marotaba Uyg'onish davrida shakllangan. Son ekvivalentida oltin kesim cheksiz kasrdan iborat: 1,618033988.....
Panno	Панно	Panel	(fran.panneau – tekislik, lot.pannus – mato bo'lagi) 1. Belgilab olingan devor bo'lagi va tasviriy yoki haykaltaroshlik tasvirlari bilan to'ldirilgan. 2. Joyni to'ldirib turuvchi, matoda katta o'lchamdagi rasmlar.
Perspektiva	Перспектива	Perspective	(fran.perspective, lot.perspicio – aniq ko'raman), tekislikdagi

			katta tanalar tasviri, ularning o'z joy tuzilishi va joylashgan o'rni, shuningdek kuzatuvchidan uzoqligi yetkazib beriladi.
Panorama	Панорама	Panorama	Aylana podramnikda ishlanadigan tasmasimon asar.
Plan	План	Plan	tasviriy san'atda: tasvirlash masshtabi, tasvirdagi buyumlarning joylashish o'rni.
Plastika	Пластика	Plastic	(yunon. Plastike – muloyim, go'zal) - xaykaltaroshlik, bo'rttirib xajmli turli shakllar yaratishda uyg'unlik, ifodalilik tasvirlar yaratish san'ati.
Plener	Пленер	Plener	ustaxona devorlari orasida emas, ochiq havoda, tabiiy sharoitlarda ishlash. Plener atamasi odatda manzaga nisbatan qo'llanadi, shuning rassomlik san'ati turlarining asarlarini ifodalash uchun qo'llanadi, ko'p qirralilik va ranglarning og'ir munosabatlari bilan ajralib turadi.
Portret	Портрет	Portrait	(frans. Portrait – tasvir) – tasviriy san'at janri, bir va undan ortiq odam tasviri
Rakurs	Ракурс	Foreshorte ning	Buyum shaklining perspektiv qisqarishi

			vositasida uning doimiy ko‘rinishi o‘zgarishi; buyumning tepa yoki pastdan qaralgandagi to‘satdan berilgan qisqartmalari.
Ranglavha	Этюд	Etude	(frans. Etude – o‘rganib chiqish) naturani o‘rganib chiqish uchun ishlanadigan tasvir. Odatda katta san’at asari yoki haykal yasash uchun qo‘llaniladi.
Rangtasvir	Живопис	Painting	Tasviriyy san’at turi bo‘lib, kuzatuvchining ko‘rib turgan yoki hayoliy voqelikni qalin yoki egiluvchan yuzaga bo‘yoqlar yordamida tasvir tushiriladigan tushunchadir
Refleks	Рефлекс	Reflection	narsaning shaxsiy va tushuvchi soyasidagi aks shu’lasi, u tevarak atrofdagi narsalarni ta’siri natijasida sodir bo‘ladi
Sous	Соус	Sauce	Rasm chizishga mo‘ljallangan yumshoq material bo‘lib, tarkibi loy, bo‘r, elim va rangli kukunlardan iborat. Ular qora, och qoramtir va oq ranglarda bo‘ladi.

Sangina	Сангина	Sangin	(fr. Sanguine , <u>lotinch</u> <u>a-</u> sanguis) - rasm chizishga mo'ljallangan qalamcha shaklidagi yumshoq material bo'lib, tarkibi <u>kaolina</u> va <u>temir</u> <u>oksidlaridan</u> iborat.
Tuslash	Растушовк а	Stump	Tasvirning aniq bir qismini soya-yorug'ini ko'rsatib berish uchun qo'llaniladigan uslub
Tushuvchi soya	Падающий тен	Drop shadow	Yorug'lik manbai bilan bir xil yo'nalishda joylashgan boshqa buyumning nur manbaidan yashirin tomoni maydoni.
Uyg'unlik	Гармония	Harmony	(grekcha so'z bo'lib, harmonia – xushbichim, umumiylik, qismlari (bo'laklari) kelishgan) – Tasviriy san'atda tasvirlanayotgan buyum shakli yoki rangning o'zaro umumiyliigi, xushbichimligi.
Ufq	Горизонт	Horizon	(ufq tekisligi), (yunon.gorisont- cheklayman)- perspektiva nazariyasida shartli ravishda qabul qilingan tekislik, ochiq va tekis yerda ko'rinadigan qismi. Dala manzarasida yer bilan osmonning «tutashish» joyidan o'tadigan chiziq gorizont chizig'i deyiladi.

Qarash nuqtasi	Точка обзора	Observation point	Rasm chizuvchining joylashgan oʻrni yoki kuzatish nuqtasi
Qarash burchagi	Угол обзора	Vision angle	Jismning chekka nuqtalariga qarab kuzatuvchidan chiqayotgan nurlar yoʻnalishi.
Shaxsiy soyasi	Собственная тень	Own shadow	Predmetning bir tarafi yorugʻlikda, boshqa tomoni soyada joylashganidagi paydo boʻladigan soʻy.
Shakl	Форма	Form	(lotincha — forma – tashqi koʻrinish) – 1) tashqi koʻrinish, qiyofa; 2) tasviriy sanʼatda forma deganda shaklning tashqi xususiyatiga aytiladi. Tasviriy sanʼatda badiiy forma – bu kompozitsiya tuzilishi, vositalar birligi, hamjihatligi, usuli, badiiy ashyoda amalga oshirilganligi va badiiy goya mujassamligidir.
Ranglavha	Этюд	Etyud	(fransuzcha «etude» - oʻrganish) – hayotdan ishlangan ish. Koʻpincha etyud mustaqil maʼno kasb etadi. Baʼzida u chizuvchining professional malakasini oshirishi bilan bir qatorda olamni chuqurroq va haqqoniy oʻrganishga xizmat qiladi. Shu bilan birga etyud

			ishlanadigan asarga ham yordamchi, ham tayyorlovchi material bo‘lib ham xizmat qiladi. Etyud yordamida rassom asar g‘oyasini aniqlaydi va mayda qismlariga ishlov beradi.
Chuqurlik	глубина	Depth	ranglar tonalligining yorqin yoki xiralik darajasi
Shu’la	Блик	Hotspot	Tasvirlanayotgan narsadagi eng yorug‘ shu’la, qism. Ayniqsa hajmli narsalarning bo‘rtirib chiqqan qismlarida shu’la yaqqol ko‘rinadi.
Qoralama	Эскиз	Sketch	Badiiy asar g‘oyasini belgilovchi dastlabki chizma
Hajm	объём	Volume	Tasvirning tekislikdagi uch o‘lchamli shakli

ILOVA

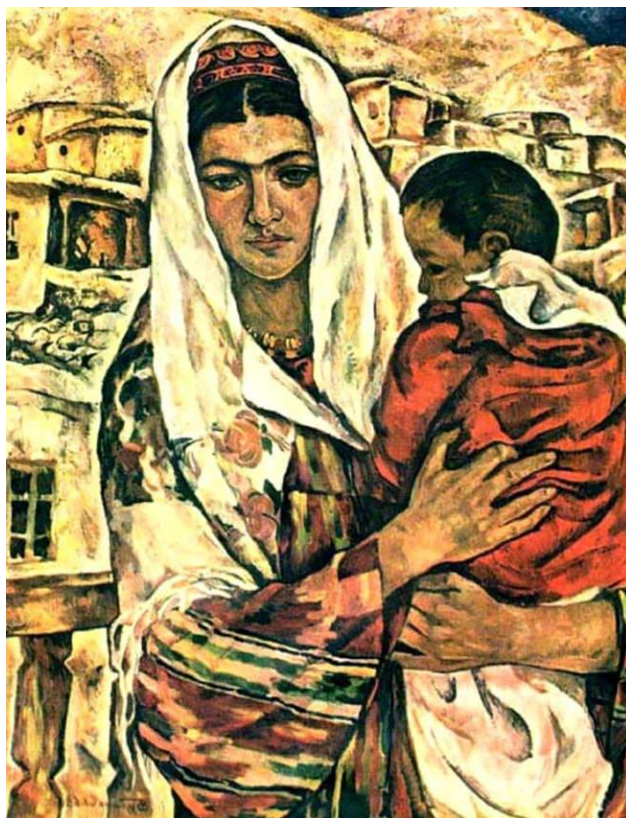
Rahim Ahmedov. Cho'pon

E.Aralov. Ona portreti

Rahim Ahmedov. Kolxozchi

V. Burmakin. Boysun madonnasi

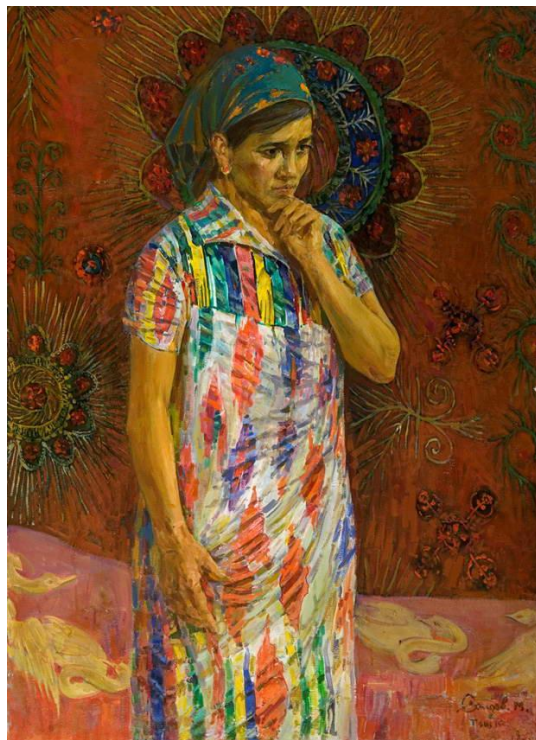
A. Aliqulov. Buvim portreti

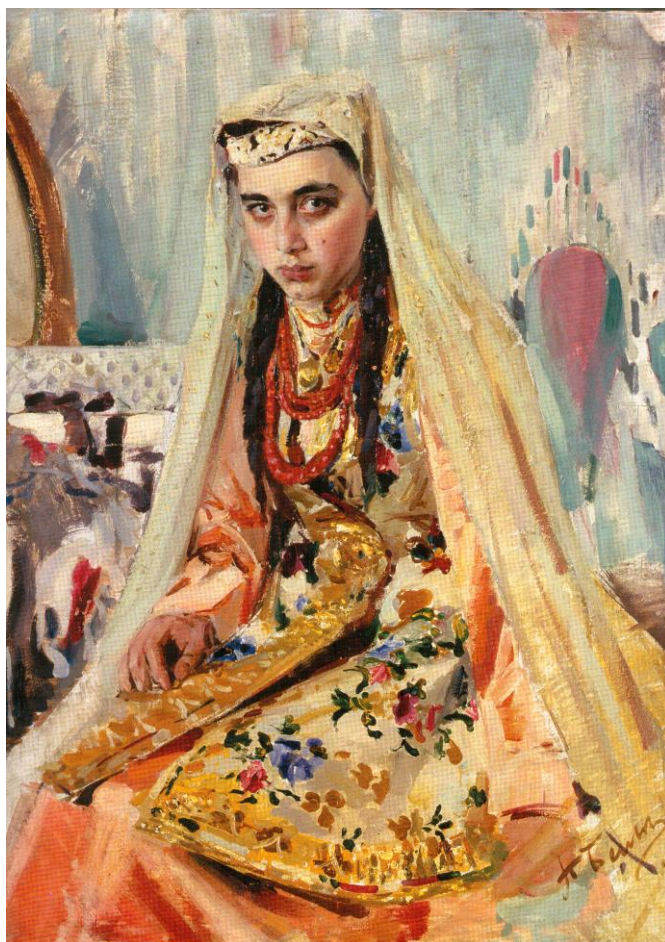
N. Oripova. "Nodirabegim"

N. Kavinina. Muxabbat portreti

M. Saidov. O'yg'a cho'mgan ayol

P. Benkov. Tatar qiz portreti

J. Umarbekov. Men insonman

Nabiev M. A. Temurning elchilarni qabul qilishi

T. Sa'dullayev. A. Navoiy va Xusayn Boyqaro portreti

J. Umarbekov.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.Asosiy adabiyotlar:

1. Шаляпин, О.В. Портретная живопись на художественных факультетах педагогических вузов: монография //О.В. Шалуапин. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2022. – 200 с.;

2. Sultanov X.E. Rangtasvir (Akvarelda natyurmort ishlash) /O'quv qo'llanma T.:“VNESHINVESTROM” MCHJ, -2019. -161 б.;

3.Sultanov X.E. Tasviriy san'at ta'limida klaster innovatsion yondashuvi //monografiya/ T.:“VNESHINVESTROM” MCHJ, -2022. - 159 б.;

4.Хайтбой Ералиевич Sultanov. Rangtasvir /DGU 07883, DGU 2020 0239// -2020.

5.Цирульник, Алла Николаевна Обучение живописи портрета в условиях пленэра //Монография – М.: Мир науки, 2021. -ст. 101.– Сетевое издание. Режим доступа: <https://izd-mn.com/PDF/67MNNPM20.pdf>;

6. Булатов С.С., Саипова М.С. Рамзлар. Энциклопедия. //Т.: “Фан ва технологиялар нашриёт-матбаа уйи” 2021 йил, (157-158 бетлар.) 928-бет;

7. Abdirasilov S.F., Tolipov N.X. “Rangtasvir”. O'quv qo'llanma “Ilm Ziyο”- Toshkent, 2019.

8. Золотых М.С.Работа над портретом в условиях пленера <https://izron.ru/articles/razvitie-obrazovaniya-pedagogiki-i-psikhologii-v-sovremennom-mire-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam/>;

9.Маматов У. Размышления о картине художника Джавлона Умарбекова «Человек разумный» <https://www.liveinternet.ru/users/stewardess0202/post437580587/>;

10.Софронов Г. А., Софронова Н. И. Особенности основных этапов выполнения обнаженной фигуры человека в технике масляной живописи // Научно-методический электронный журнал «Консепт». – 2017. – Т. 27. – С. 240–244. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/574048.htm>.;

11. Frontz, Lesl i e. The watercol or course you've al ways wanted: gui ded l essons for begi nners and experi enced arti sts /Al l ri ghts reserved. Publ i shed i n the Uni ted States by Watson–Gupti l l Publ i

catations, an imprint of the Crown Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC, New York. Copyright © 2015 s. 69–76.;

12. Suzanne Brooker The elements of landscape oil painting : techniques for rendering sky, terrain, trees, and water. Published in the United States by Watson–Guptill Publications, an imprint of the Crown Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC, New York. 2015. s 41.;

13. Aggy Boshoff. Oil–painting Workshop. First American Edition, 2006 Published in the United States by DK Publishing, 375 Hudson Street, New York;

14. Barrington Barber. Advanced DRAWING SKILLS a course in artistic excellence. The Publishing House, Bennetts Close, Cippenham, Slough, Berkshire SL1 5AP, England. 2003/s-136;

15. Paramon Edisionis, «Curso Completo de Dibujo y Pintura Artística». SA, Barselona, Ispaniya 1992: s–127

16. R.A.Xudayberganov. Mahobatli rangtasvir texnika va texnologiyasi. -T.: «Fan va texnologiya», 2015, 128 bet.;

17. Р.Халилов Акварел учебное пособие Т.: Издательство «Навруз. – 2013.;

18. Булатов С.С., Жабборов Р.Р. Тасвирий санъат асарларининг фалсафий ва психологик таҳлили. (Монография). –Т.:”Фан ва технология”, 2010, 48-бет.

19. О‘збекистон миллий энциклопедияси. «О‘збекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. Т.: 2005 йил. 238.;

20. Х.Э. Султанов, МЖ. Махмудов. Бир асар юзасига жо бўлган шонли тарих /Academic research in educational sciences VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2021;

21. Sultanov X.E., Sobirov S.T. “Tasviriy san’at o’qitish metodikasi” (1-sinf uchun). O’quv qo’llanma, T.:ISHOCHLI HAMKOR. -2021. Ё.;

22. Sobirov S.T. “Tasviriy san’at atamalarining izohli lug’ati” Uslubiy qo’llanma, Toshkent viloyati CHDPI, Chirchiq -2021 -144 Ё.;

23. Ankabayev R.T. “Rangtasvir” O’quv qo’llanma Toshkent. ISHOCHLI HAMKOR. 2021, -107 бет.;

24. Анкабаев Р.Т. Ахборот-коммуникасиуа технологиуаларига оид дастурлар ва электрон маълумотлар базалари учун олинган гувоҳнома Рангтасвир DGU 10825;

25. X. X. Muratov, Qalamtasvir, o'quv qo'llanma, Toshkent IJOD-PRINT-2020 yil.;

26. Худайбергенов Р.А. «Рангшунослик асослари». - Т.: G'.G'улом. нашр. 2006.

27. Xudayberganov R.A. «Kompozitsiya». - Т.: «Sharq», 2007.

28. Булатов, С. (1991). О'збек халқ амалий безак санъати. Тошкент: "Mehnat, 66-68.;

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyov Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 yil, 488 bet.

2. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi.T, "O'zbekiston", 2017 yil, 48 bet.

3. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.T, "O'zbekiston", 2017 yil, 104 bet.

4. О'збекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-октябрдаги ПФ-5847-сон О'збекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепсияси //Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 09.10.2019-й., 06/19/5847/3887-сон; 30.04.2020-й., 06/20/5987/0521-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 09.11.2021-й., 06/21/3/1037-сон, 18.03.2022-й., 06/22/89/0227-сон.

5. Султанов Х. "Рангтасвир" (грязайлда ишлаш). Методик қўлланма. Т.–2014. 114–б.

6. Бурчик А.И. "Основы акварельной живописи". Учебное пособие, Гродно, 2014.

7. Гилманова Н.В. Рангтасвирда ёруғлик ва ранг. О'қув қўлланма, Алишер Навоий номидаги О'збекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. Тошкент -2012.

8. Салпинкиди Я.П. "Работа над обнаженной моделью".ТДПУ Т.1996.

9. Нуртаев У.Н. "Рангшунослик асослари". О'қув қўлланма. "Илм Зиё", 2008.

29. Тожиев Б., Исахажиева Н. Қаламтасвир, рангтасвир ва композиция асослари. О'қув қўлланма "Шарқ", 2006.

30. <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/9146-2020-12-21-13-42-39#>:

31. <https://pulse.mail.ru/article/afinskaya-shkola-rafaelya-simvolizm-i-znachenie-izobrazhennyh-na-nej-detalej-4624940728314970189-4617568742055636627/#>:

32. <https://www.manzaratourism.com/ru/uzbekistan/zoroastrianism#>

:

33. [https://artrecept.com/zhivopis/zhanry/istoricheskiy](https://artrecept.com/zhivopis/zhanry/istoricheskiy;);

34. <https://school-ethiopia.ru/baza-sochinenij/vozvrashchenie-bludnogo-syna-opisanie.html>;

35. <http://sites.ziynet.uz/-> Sanʼbatga oid saytlar;

36. <https://veryimportantlot.com/ru/news/blog/zhivopis-ee-vidy-i-istoriya-vozniknoveniya>;

37. <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/13512-2021-06-30-10-30-57>;

38. <https://cgmag.net/osnovy-chelovecheskoj-anatomii-rasshirennezvaniya-o-proporsiyah-tela#:~:text>

39. Б. Яковлев, Свет в живописи, «Художник», 1961, № 3, стр. 31.

40. Н. Молева, Е. Белютин, П. П. Чистяков теоретик и педагог, М., Изд-во Академии художеств СССР, 1953, стр. 164.

10. Махмудов Т. Абдулхак Абдуллаев (альбом). 10-14 бет.

11. Pol Leveyll. Эмоциональный портрет. Минск, Попурри, 2000. 14-21 бет.

12. Шоёқубов Ш. Мусаввир. Оʻзбекистоннинг бугунги миниатюра рангтасвири. - Т., 1994. 19-23 бет.

13. Хакимов А. Акмал Нур. Каталог. - Т., 1998. 14-20 бет.

Elektron taʼlim resurslari

1. <http://cspi.uz/uz>

2. <http://lib.cspi.uz/>

3. <http://widget.ziynet.uz>

4. <http://natlib.uz/>

Sultanov X.E.

AKADEMIK RANGTASVIR

darslik

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuziva
Musahhih:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й

Bichimi 60x84¹/₁₆. “Times new roman” garniturası, kegli 14.

Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog’I 17,75. Adadi 100 dona.

Buyurtma № 195

Zebo prints MCHJda chop etildi.

Manzil: Toshkent shahar, Yashnobod tumani,

22-harbiy shaharcha

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN